

نړیوال روزنې

سید امجد احمد
Ketabton.com

ٲولنيز ارزښتونه

امرالله امېد

۱۳۹۴ل کال

کتاب پښندنه:

د کتاب نوم: ټولنيز ارزښتونه

ليکوال: امرالله امېد

خپرونډی: د افغانستان ملي تحريک، فرهنگي خانګه

وېبپاڼه: www.melitahrik.com

کمپوز: پخپله ليکوال

پښتۍ ډيزاين: نجيب الله نايل

چاپشمبر: ۱۰۰۰ ټوکه

چاپکال: ۱۳۹۴ ل کال / ۲۰۱۵ م

د تحريک د خپرونو لړ: (۶۴)

يادونه: د چاپ حقوق له ملي تحريک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسوليت ليکوال پورې اړه لري.

ڊال۽

هغوى ته چي په ارزښتونو باور لري
او ارزښتونه پالي.

ليکله

شمېره	سرليک	مخ
1.	خپلې خبرې	۱
2.	ټولنيز ارزښتونه څه دي؟	۴
3.	پښتونولي	۸
4.	شخصيت ساتنه	۱۲
5.	جرگه	۱۶
6.	باور ساتنه	۱۹
7.	غوره انساني سلوک	۲۸
8.	انساني کرامت	۳۴
9.	ادب	۴۰
10.	مدنيت	۴۴
11.	اورېدل	۴۸
12.	فن و هنر	۵۳
13.	برياليتوب	۵۷
14.	ځان پېژندنه	۶۲
15.	ځواني	۶۶
16.	لږې خبرې کول	۷۰
17.	حيا و شرم	۷۵
18.	القاب	۸۱

۸۵.....	19. دنورو نظریاتو ته درناوی
۸۹.....	20. دعا و آزار
۹۳.....	21. راشه —درشه
۹۸.....	22. زغم و نرمښت
۱۰۳.....	23. ژبه
۱۰۷.....	24. ښایست و ښکلا
۱۱۱.....	25. ښه دوستان
۱۱۶.....	26. پوښاک
۱۲۰.....	27. ښه خوی
۱۲۹.....	28. مسوولیت پېژندنه
۱۲۳.....	29. مطالعه
۱۳۹.....	30. مېلمه پالنه
۱۴۱.....	31. مینه و محبت
۱۴۵.....	32. نسبت و منصب
۱۵۰.....	33. یووالی
۱۵۴.....	34. سوله او خپلواکي

د تحريك يادښت

د افغانستان ملي تحريك د (۱۳۹۳ ل) كال په پيل كې له خپلو گرانو هېوادوالو سره ژمنه كړې وه چې د دې كال په بهير كې به (شل عنوانونه) بېلا بېل ديني، علمي، ادبي او ټولنيز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې كوي. ملي تحريك دا ژمنه د ياد كابل د كب پر (۲۸) مه نېټه پوره او د يوې پرتمينې غونډې په ترڅ كې يې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې كړل. ملي تحريك په ياده غونډه كې ژمنه وكړه چې د (۱۳۹۴ ل) كال په بهير كې به انشاء الله د خداى (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې كوي. طبيعي خبره ده چې دا اسانه كار نه دى، ډېر زيات زيار او زحمت ته اړتيا لري، خو ملي تحريك ټينگ هوډ كړى چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملى كوي. دا اثر چې ستاسو په لاس كې دى د همدې (سل عنوانونو) ژمنه كړو اثارو له جملې څخه دى، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحريك هيله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې گټه پورته كړي. ملي تحريك له ټولو هغو ليكوالو، ژباړونكو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندويانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهير كې يې يو بل سره مرسته او ملگرتيا كړې او دا فرهنگي بهير يې بريالى كړى، د زړه له كومې مننه كوي او كور وداني ورته وايي.

د هېواد د فرهنگ د ښېرازۍ په هيله

د افغانستان ملي تحريك فرهنگي خانگه

خپلې خبرې

ټولنيز ارزښتونه هغه څه دي، چې ټولنه ورته په درنښت قايله وي، هر کلتور او فرهنگ خپل ارزښتونه لري، زموږ پښتني ټول ارزښتونه لکه جرگه، مرکه، مېلمه پالنه، په وعده درېدل، د حق پلوی کول، د تورسرو درناوی، د سپين ږيرو عزت، نتواتي، مچلغه او نور زيات ارزښتونه چې سوچه پښتني ارزښتونه دي، د افغاني ټولنې ټولنيز ارزښتونه هم دي.

په دې سربېره عزت، غيرت، شهامت، مېړانه، نارينتوب، ناموس ساتنه، حب الوطني، قوميت پالنه او داسې نور د ټولنې د روح په څېر ټولنيز ارزښتونه دي. د ټولنې د ارزښتونو لمن ډېره پراخه ده، څومره چې د ټولنې او انساني ژوندانه لمن پراخه ده، په همدې ډول ارزښتونه هم سره زيات او پراخ دي. په ځېنو ځايونو کې بنايي يو څه د ارزښت په توگه وگڼل شي او ومنل شي، خو په ځېنو نورو ځايونو کې بيا هماغه ډول تعبير نه لري. ما دلته هڅه کړې هغه ارزښتونه راواخلم او بحث ورباندې وکړم، چې د پښتني او افغاني ټولنې گډ ارزښتونه دي.

گټه تر لاسه کول، مسووليت منل، تعقل، شفافيت، خوندیتوب، د صدقاتو ورکړه، د بېوسو لاسنيوی، د بشر حقوق، ډيموکراسي، پاکوالي او نظافت، گډکار کول، انساني اړيکې، توافق، ټوکې ټکالې، فولکلور، دوديزه درملنه، د بيان آزادي، روغتيا، بوختيا، سوکالي، بېرازتيا، امنيت، سوله، د نورو عقايدو ته درناوی، په ځان اعتماد، بېکلا، ساده توب، د عقل اصالت، ژمنتيا، رښتيا ويل، مننه کول، سوداگريزه بوختيا او دې ته ورته زښت ډېر ارزښتونه دي، چې ټولنې او خلکو د درنښت په تله تللي او ځانگړی ځای او مقام لري، چې ما د کتاب د حجم د غټېدو له وېرې ورباندې بحث نه دی کړی.

زموږ ټولنه چې يوه عقيدوي ټولنه ده، د دې تر څنگ د اصیل کلتور له ارزښت سره جوخت منلي ټولنيز ارزښتونه هم لري، چې د اجتماعي ژوندانه او غني فرهنگ بېکارندويي کوي. په نړۍ کې هره ټولنه خپل ارزښتونه لري او خلک يې پالي، خو هغه ارزښتونه چې د معنويت له چينې او بېه څښې، هره ټولنه يې نه لري. په زغره ويلای شو چې په دې برخه کې زموږ د ټولنې شمله هسکه ده. د بېلگې په توگه مېلمه پالنه (د ډېرې، حجرې) ارزښت زموږ د ټولنې هغه ارزښت دی، چې په نړيواله کچه شهرت لري او د بڼې ملگرتيا، انسان دوستۍ او بشردوستۍ له فلسفې او حکمته ډک دی. يا تور سړو ته درناوی هغه ارزښت دی، چې هېڅ بله ټولنه يې بېلگه نه شي وړاندې کولای. يا

جرگه چې زموږ د کور - کلي او ولس ډېرې ستونزې ورباندې هوارېږي، په هېڅ يوه ټولنه کې نه شته. له همدې ځايه وايو چې زموږ ټولنيز ارزښتونه تر ډېره زموږ له اصيل کلتوره سرچينه اخلي او زموږ د کلتوري غنا په اصل کې د خورا مهمې برخې نوم دی.

انسان نيمگړی دی، دا چې دغه اثرزما د فکري توليد پانگه ده، په نيمگړتياوو يې له تاسوقدرمنو واردمخه بخښنه غواړم، په دې هيله يم چې دا کتاب به تر يوه حده د افغاني او پښتني ټولنې د پېژندنې په برخه کې گټور ثابت شي.

درنښت

اميد

ټولنيز ارزښتونه څه دي؟

هر هغه څه چې ټولنه ورته په اهميت قايله وي، ټولنيز ارزښت گڼل کېږي، د بېلگې په توگه عقیده او گروهه ټولنيز ارزښت دی، مذهب ټولنيز ارزښت دی، اخلاق ټولنيز ارزښت دی، کلتور ټولنيز ارزښت دی، پوهه، محبت، روغتيا، شتمني، راشه درشه، مېلمه پالنه، فصاحت و بلاغت، چوپتيا، ښه وينا، سخاوت، غيرت، درناوی، پښتونولي، اتفاق دا ټول ټولنيز ارزښتونه دي. يانې هر هغه څه چې د ټولنې خلک يې د يو جوهر په توگه مني او ورته اهميت لري، ټولنيز ارزښت گڼل کېږي. هغه که مادي ارزښتونه دي او که معنوي.

د ټولنپوهنې د علم له مخې ټولنيز ارزښتونه هغه دي، چې ټولو ته د منلو وړ وي. يا په بله وينا هر هغه څه چې د ټولنې د ستاينې وړ وي ټولنيز ارزښت گڼل کېږي. کېدای شي يو څه به د ځينو لپاره د منلو وړ نه وي، يا به په حقيقت کې ارزښت نه وي، خو د ټولنې اکثريت چې يې ارزښت گڼي ټولنيز ارزښت دی. لکه د نسب او قوميت موضوع ښايي ډېرو ته د منلو وړ نه وي او په عقیده کې هم دا اصل په پام کې نه نيول کېږي، خو په دې سترگې نه شي پېژندای، چې دا ټولنيز ارزښت دی او خلک ورته په ارزښت قايل دي.

فرانسوي ټولنپوه ژان کازنو وايي: «گروهې، سلوکونه، پېژندنې، فنون او مادي شيان چې په اړه يې د خلکو افکارو او باورونو ښه نيولې او په تجربو رسېدلي وي، ټولنيز ارزښتونه گڼل کېږي». په هره ټولنه کې د خلکو عقیده

ټولنيز ارزښت دی او ټول خلک ورته په درنښت قایل وي. غوره سلوک، اخلاقي رفتار او ښکې کردار د ټولنې ارزښت دی. د خلکو پېژندنه، پخپله د ارزښتونو پېژندنه، د علومو پېژندنه او نورې پېژندنې ټولنيز ارزښتونه دي. د شعر فن، د لیکوالۍ فن، د ویناوالۍ فن، د موسیقۍ فن، د زرگرۍ فن، د میناتورۍ فن، د نقاشۍ فن، د رسامۍ فن، د خطاطۍ فن او نور فنون، چې خلک ورته په اهمیت قایل دي ټولنيز ارزښتونه ګڼل کېږي. ټولنيز ارزښتونه په هره ټولنه کې یو شان نه دي. په هر هېواد، هر مذهب او هره عقیده کې ټولنيز ارزښتونه سره په توپیر کې دي. ختیځ او لوېدیځ سره د سوسیالېزم او کپیتالېزم په ارزښتونو کې اختلاف لري. بودېزم، اوسنی یهودیت، اوسنی نصرانیت او اسلام مبارک دین سره په ارزښتونو کې توپیر لري.

د هرې ټولنې ټول ارزښتونه د عقیدوي ارزښت، اجتماعي ارزښت، اقتصادي ارزښت او فرهنګي ارزښت تر سیوري لاندې وده کوي او دا څلور ارزښتونه د ټولنیزو ارزښتونو ټول فروعَات په بر کې نیسي. دلته موږ په دې بحث نه کوو چې څه شی ارزښت دی او څه شی نه دی؟ موږ یوازې په دې بحث کوو چې ټولنه څه شي ته په ارزښت قایله ده او څه شي ته نه ده. په بلخ کې د سخي صاحب جنډه پورته کول بې ارزښته او عقیدوي بنسټ نه لري، خو ټولنې اوس د ټولنیز ارزښت په توګه منلی دی. زیارتونو ته د ښځو ډله ډله ورتګ ښایي عقیدوي ارزښت ونه لري، خو دغه اصل اوس هم په ټولنه کې د یو ارزښت په توګه ژوندی دی، ځینې کلتوري رسومات په هره ټولنه کې شته چې ټولنيز ارزښتونه ګڼل کېږي.

د راييموند ويليمز (Raymond Williams 1921-1988) په باور ارزښتونه په معنوي لحاظ په دوه ډوله دي، يو يې په څرگند ډول اجتماعي ارزښتونه دي، چې خلک ورته ځير دي، خلکو ته اهميت لري او رسېدلو ته يې هڅه کوي، دويم ډول يې د بېلابېلو کړنو په اړه د اخلاقي قضاوت معيار او ظابطه ده، چې نوموړی عالم دې ته فرهنگي ارزښت وايي.

ټولنيز ارزښتونه په حقيقت کې اخلاقي احکام دي، يا هغه حکمونه دي چې ټولنې ته ارزښت لري، ټولنه د همدغو ارزښتونو په چوکاټ کې خپل عقيدوي او فرهنگي مزل کوي او له نورو ټولنو سره د توپير حدود ټاکي. جرگه زموږ د ټولنې ارزښت دی، خو بنايي په نورو فرهنگونو کې دا اصل کمزوری وي، هلته بنايي خلک قانون او حکومت ته مراجعه وکړي او د جرگې په نوم څه ونه لري. حيا ټولنيز ارزښت دی، خو بنايي په غېر مذهبي ټولنو کې دا ارزښت معکوس تعبير ولري. د مشرانو درناوی او تور سرو ته درناوی زموږ ټولنيز ارزښت دی، خو شايد په ځينو ټولنو کې دا موضوع په بل ډول وي.

خومره چې انساني ټولنې په بېلابېلو فرهنگونو وېشل شوي دي، هماغومره يې سره ارزښتونه په توپير او اختلاف کې دي. ځينې ټولنې مادي ارزښتونو ته ترجيح ورکوي او ځينې بيا معنوي ارزښتونه معتبر گڼي، ځينې ټولنې بيا دواړه ارزښتونه مهم او د ټولنې د مادي او معنوي پرمختگ په لاره کې اړين گڼي. په ځينو ټولنو کې د کلتوري ارزښتونو د ودې لپاره کار کېږي، په ځينو ټولنو کې بيا کلتور په اصيل او نا اصيل وېشل کېږي، اصيل فرهنگ ارزښت گڼل کېږي او د نا اصيل پر وړاندې مبارزه کېږي. که په

لنډه توگه ووايو ارزښتونه د ټولنې له مادي او معنوي سرچينو الهام اخلي او په هره ټولنه کې د يو مهم اصل په توگه ځای او مقام لري. څرنگه چې کلتورونه بدلون مومي، ورسره فرهنگي او ټولنيز ارزښتونه هم بدلېږي. نن نړۍ د زياتو ټولنيزو ارزښتونو شاهدې او هره ټولنه خپل خپل ارزښتونه لري.

پښتونولي

پښتونولي د پښتني ټولنې ارزښت دی، پښتونولي پښتني ځویونو او پښتني اخلاقو ته وايي. هر هغه څوک چې همت، جرئت، مېلمه پالنه، شجاعت، سخاوت، مېړانه او باتوري ولري ورته وايي فلانی سړی پښتون دی. هر هغه څوک چې پر وعده وفا ولري، پر بېوزلو زړه سوی ولري، د حق پلویتوب وکړي، خلک وايي فلانی سړی پښتون دی. هر هغه څوک چې غیرت ولري او د خپلو نوامیسو ساتنه کوي، خلک وايي فلانی سړی پښتون دی. هر هغه څوک چې د غلیم پر وړاندې جگړه وکړي، یا په کومه جگړه کې د ویاړ کارنامه تر سره کړي، خلک وايي فلانی سړی پښتونواله وکړه. هر هغه څوک چې زړورتیا له ځانه وښايي، خلک وايي پښتون دی. هر هغه څوک چې د شرف، عزت، حیثیت، وقار او انساني کرامت د درناوي لپاره کار وکړي، خلک وايي فلانی په رښتیا پښتون دی. شرم کولو، حیا او عزت النفس ته پښتونولي وايي.

سړیتوب، غیرت، تورزنتوب او په خپلو افتخاراتو ویاړل پښتونولي ده. که دې د یو ظالم پر وړاندې د مظلوم تنگه وکړه، د پښتو کار دې وکړ. که دې یو چاته پناه ورکړه، نو د پښتو کار دې وکړ. که دې یو څوک د ظالم له منگولو خلاص کړ، د پښتو کار دې وکړ. پښتونواله پښتون ته د دې اجازه نه ورکوي چې بې غېږته کار وکړي، یا داسې کار وکړي چې انسان ته د شرم خبره وي. پښتونولي په پښتون انسان کې د وجدان جوهر ته وايي، د وجدان

مثبتې فيصلې ته وايي، د وجدان قضاوت ته وايي، انساني ارزښت ته وايي، معنويت ته وايي، د سړيتوب او شخصيت جوهر ته وايي، سرلورې ته وايي، ديانت ته وايي، اکرام او خلوص ته وايي، هغه جوهر ته وايي چې انسان ته ارزښت او قيمت بخښي، هغې کړنې ته وايي چې انسان ورباندې د سرلورې احساس کوي.

هره هغه کړنه چې د سليم عقل او پاک وجدان په اساس تا تر سره کړه او اروا دې د راحت احساس وکړي، پښتونولي ده. هره هغه بريا چې تا د ځان لپاره سرلوري وگڼله، پښتونولي ده. د معنويت هر تاج چې تا ته ستا د کړنې له مخې ټولنې درپه سر کړي، پښتونولي ده. پښتونولي په پښتون انسان کې يو معنوي ځواک دی، يو داسې ځواک چې په نېکو امر کوي او له بدو دې منع کوي. يو داسې ځواک چې سم له ناسمو بېلوي، يو داسې ځواک چې له انسان او انسانيت سره د مينې په فلسفه تا د هغه ملاتړ ته رابولي. پښتونولي انسان پټ او درنښت ته رابولي او ژوند ته د سرلورې کيسه کوي. په انسان کې همت روزي، په انسان کې جرئت ته وده ورکوي او په انسان کې د رهبريت، قاطعيت، صميميت او عدالت خويونه پنځوي.

پښتونولي د انسان په وجدان کې د عالي افکارو نه په الهام اخېستنې سره هغه جوهر دی، چې پښتون انسان ته د سرلورې دستار تړي او د عظمت له خزاني ورته ډېر څه په برخه کوي. پښتونولي په ځان کې د نېکو اخلاقو د مديریت ځواک دی، چې انسان ته د ښه او بد کار توپير په گوته کوي او ښو چارو ته يې رابولي.

پښتونولي په پښتون انسان کې د ناخوداگاهه ضمير پټ او مرموز ځواک دی، چې د انسان په خوداگاهه ضمير حکومت کوي او پښتون انسان نه پرېږدي چې د بې شرمۍ، بې همتۍ او پستۍ نړۍ ته پناه يوسي.

يو کس چې ظلم و ناروا وکړي، خلک وايي بې پښتو کار يې وکړ، يو کس چې د بل حق و خوري، خلک وايي بې پښتو کار يې وکړ، يو کس چې بې غېرتۍ ته غاړه کېږدي، خلک وايي بې پښتو کار يې وکړ.

پښتونولي د پښتني ارزښتونو نوم دی، يو څوک به پښتو خبرې کوي، خو پښتونولي به نه لري، يو بل کس به په پښتو خبرې نه کوي د پښتونولۍ کار به وکړي، خلک وايي د پښتونولۍ کار يې کړی دی. که درنه جامه دې واغوستله، خلک وايي پښتونوالۍ ته ژمن انسان دی. که دې د خلکو د ناموس د ساتنې لپاره توره پورته کړه، خلک وايي په پښتو ولاړ سړی دی. که دې له بد اخلاقيو، بې شرميو، بې حیثيتيو ډډه وکړه او خپله لاره دې له بد عمليو بېله کړه، خلک وايي د پښتونولۍ په لاره روان دی.

پښتونولي د اخلاقو او لوړو ټولنيزو خويونو ټولگه ده، پښتونولي د پښتني ټولنې روح دی، پښتونولي د پښتنو زينت او جامه ده. پښتونولي بشريالنه ده، پښتونولي مينه ده، محبت دی، صداقت دی، عدالت دی، ايماني قوت دی، سرلوري ده او سربازي ده. سړيتوب هم ورته وايي او نارينتوب يې هم بولي. دغه د پښتونولۍ صفتونه دي، هر پښتون چې خپله شمله له نازه کړه وړي، نو دا صفتونه بايد پکې وي. شخصيت به يې له دې مرغلرو جوړ وي او د ژوند تيارې به يې په دې رڼاگانو ښايسته وي. نو په لنډه توگه

ويلای شو چې پښتونولي د پښتني ټولنې ستر اوله عظمته ډک ارزښت دی.

شخصیت ساتنه

شخصیت ساتنه ټولنیز ارزښت دی، هر سړی هڅه کوي، چې شخصیت یې وساتل شي او پر لمن یې تور داغ پورې نه شي. ارواپوهان د شخصیت رغښت له درې توکو ګڼي: ارثیت، چاپیریال او د ژوندانه تجربې. هغوی استدلال کوي، چې د هر انسان د شخصیت مانۍ له دې درې توکو جوړه شوې ده، خو د اخلاقیاتو په قاموس کې بیا شخصیت د انساني جوهر نوم دی، شخصیت د انسان په وجود کې د معنویت هغه مرغلره ده، چې انسان ورباندې سرلوړی وي، انسان ورباندې عزتمن وي او انسان ورباندې ښاغلی او منلی وي.

شخصیت د انسان زینت دی، شخصیت د انسان هویت او پېژندنه ده، شخصیت د انسان درنښت او وقار دی، شخصیت د انسان کمال او جمال دی، شخصیت د انسان «آب» دی او شخصیت د انسان په وجود کې د معنویت اروا ده. شخصیت د انسان د افکارو، احساس او کړنې ټولګه ده، زموږ سم فکر زموږ شخصیت دی، زموږ روح نیت زموږ شخصیت دی، زموږ مینه زموږ شخصیت دی، زموږ درک او احساس زموږ شخصیت دی او زموږ کړنې او اعمال زموږ شخصیت دی.

موږ شخصیتونه د خلکو د فکر، احساس او عمل له مخې سره بېلوو. موږ وایو فلانی تکړه دی، فعال دی، ښه ویناوال دی، مثبت او قاطع دی، توند

او تريخ دی، خبرلوخ دی، خپلسری دی، ژمن او هوډمن دی. دا ټولې د يو کس د شخصيت ځانگړنې دي.

همدا راز وايو چې فلانی ژور فکر کوي، روڼ آندی او روښان فکره دی، تخليق کوونکی او پنځوونکی فکر لري، ډېر ښه خويونه لري، نوبتگر دی، ځواکمن ذهن لري، وين او بېدار دی، ځيرمن او دقيق دی، خيالي او سوچي سړی دی، فلسفي او سودايي دی. دا ټول د يو شخص د شخصيت ځانگړنې دي.

موږ او رو چې د ځينو کسانو په اړه ويل کېږي: فلانی بدخويه او بدخُلقه دی، توند او حساس دی، عصبي دی، ژر په قارېږي، اندېښمن دی، بخیل او حسد کوونکی دی، جذباتي دی، ډېر ژر خپه کېږي، نازک مزاجه دی. دا ټولې د يو شخص د شخصيت ځانگړنې دي.

د هر انسان د تعريف لپاره چې کوم صفتونه کارول کېږي دا د هغه د شخصيت تصوير دی، لکه چې وايو: فلانی لوراند دی، ډېر صميمي دی، مرستندوی دی، خوشحال طبيعته دی، ډاډمن او با اعتماد دی، سخي دی، توافق کوونکی دی، احتياط کاره دی، له خلکو سره همکار او ملگری دی، خواخوږی دی. دا ټول د يو شخص د شخصيت جواهر دي.

د يو کس په اړه داسې هم او رو چې فلانی ډېر پاک او سپېڅلی سړی دی، هغه په خپله خبره ولاړ او ثابت سړی دی، چست او چټک سړی دی، ډېر اغېزمن سړی دی، د کار او عمل خاوند دی، د زغم او حوصلې خاوند دی، ډېر منظم او اصولي دی. دا ټول د يو شخص د شخصيت اوصاف دي.

يا لکه چې اورو، فلانی دروغجن دی، بې اعتماد دی، لاپو دی، دوږن دی، بدگومانه دی، فاسق دی، بد کاره دی، بد گفتاره دی، بدمعاش دی، بې لارې دی، بې منطقه دی، بې ډبه دی، بې شرمه دی، بد اخلاقه دی، بد سلوکه دی، بدمزاجه دی، بې ضميره دی، بې وجدانه دی، بې عزته دی، بې حیثيته دی، بې سوره دی. دا ټول هغه صفتونه دي، چې بېلابېلو اشخاصو ته کارول کېږي او د ځينو د شخصيت له اوصافو څخه گڼل کېږي.

نو انسان هڅه کوي، چې په ټولنه کې ورته دروند نظر وشي او شخصيت يې د ښو صفتونو له اصله جوړ وي. د هر کس هيله او ارزو دا وي، چې د ښو صفاتو او ښو اخلاقو له لارې يې شخصيت په ټولنه کې د عزت مقام خپل کړي او حیثيت ته يې زيان ونه رسي.

انسان په فطري ډول غواړي خپل جوهر وساتي، د همدې موخې لپاره مدام په دې لاره کې هڅه کوي، چې له ناکارو او بې کارو چارو لاس په سر شي او د اخلاقو او ديانته لاره غوره کړي، ځکه چې د شخصيت گوهر يې د ښو صفتونو په سمندر کې موندل کېږي. موږ او تاسې هر يو په دې هڅه کې يوو چې ښه شخصيت ولرو او په خلکو کې په ښه نامه ياد شو.

انسان په فطري ډول له خپل شخصيت سره مينه لري، انسان په فطري ډول دا خوښوي، چې د عزت او درنښت په نظر ورته وکتل شي، انسان دا خوښوي، چې په خلکو کې د عزت او سرلوړۍ ژوند تېر کړي او خلک يې په اړه ښه قضاوت ولري. ځکه نو وايو چې شخصيت ساتنه ټولنيز ارزښت دی او د يو مهم اصل په توگه ورته کتل کېږي.

جرگه

جرگه هم پښتني ارزښت دی، هم افغاني. جرگه په ولس او خلکو کې منلی دود دی، افغانان خپلې ډېرې ستونزې او مسئلې د جرگې او مشورې له لارې حلوي. ډېرې دښمنۍ په جرگه حل شوي او ډېرې خوابدۍ د جرگې له برکته په خوشحالي بدلې شوې دي.

موږ افغانان د جرگې دود ته ډېر درناوی لرو، که یو څوک سهواً یا قصداً د چا پر وړاندې د کوم جرم مرتکب شي، مقابل لوري ته د پښېمانۍ لپاره جرگه او تنواتې لېږي. مشران، سپین ږيري، روحانيون او عالمان ورته کور ته لېږي او د خپلې سهوې بڅښنه غواړي. که څوک د چا خور یا لور غواړي، نو جرگه ورته لېږي. که څوک له چا سره خپلولي کوي، نو جرگه ورته لېږي. که څوک له چا سره زړه بداوی لري او غواړي چې دغه حالت ته د پای ټکی کېږدي، نو جرگه ورته لېږي. که څوک د پولې-پټي په سر د پېښېدونکې شخړې مخه نیسي، یا د پېښې شوې ستونزې هواری غواړي، نو په خپلو کې سره جرگه کېږي. که څوک د ولس د حق غوښتلو لپاره له دولته غوښتنه لري، نو قومي مشران او با اعتباره شخصیتونه ورته جرگه لېږي. آن تر دې چې د افغانانو لویه جرگه د هېواد د برخلیک په اړه لویې فېصلې کوي او دا یو ستر منلی او ځواکمن دود دی.

د جرگې دود په خلکو کې منلی دود دی، دا ټولنیز ارزښت له لرغونو زمانو په افغاني ټولنه کې شته او د یو اصل په توګه پالل کېږي. جرګه په افغاني ټولنه کې د یو قانون په توګه مطرح ده او خلک تر ډېره د قانون پر ځای په جرګه تکیه لري. جرګه سم دواړه د مسئلې ټولنیز-اخلاقي حل رامنځته کوي، د پېښې سره سم مخور اشخاص سره راټولېږي او د ستونزې د دواړو اړخونو تر منځ روغه کوي. دا دود ځکه منلی دی، چې له دې سره د پېښې د قرباني لوري درناوی او عذر کېږي، ملامت لوری د خپلې ملامتیا بخښنه غواړي، خپله سهوه مني، خپل عذر وړاندې کوي او ناغه مني.

جرګه خپل اصول لري، چې «نرخ» ورته وايي، د هماغو منلو شویو اصولو له مخې مشران د مسئلې حساسیت ته ګوري او پر وړاندې یې فیصله کوي. د جرگې خیر دا دی چې له قانون نه مخکې پېښې ته رسېدنه کېږي، د جرگې دواړه لوري سره پخلاينې او یو بل ته د عفو او بخښنې لپاره چمتو کېږي، بله دا چې جرګه په راتلونکې کې د دښمنۍ او شخړې مخنیوی کوي.

په قانون کې بیا دا ستونزه په اسانه نه حل کېږي، یو خو قانون په خپل وخت پېښې ته رسېدنه نه شي کولای، بله دا چې تحقیقات او څېړنې ډېر وخت نیسي، د رشوت، بډواخیستلو او واسطې وېره هم پکې متصوره وي، چې یو لوری مجازات هم شي، د زیانمن لوري عذر نه وي شوی، زیانمن لوری نه وي پخلا شوی، هغوی وخت ته ګوري او د غچ اخیستنې په فکر کې وي. ځکه نو ولس جرگې ته ترجیح ورکوي او جرګه خوښوي.

جرگه ټولنيز ارزښت دی، جرگه درنښت دی، جرگه ملي دود دی، جرگه د ټولنيزو ستونزو او مشکلاتو د حل لپاره ولسي قانون دی. که څه هم ښايي د جرگو ټولې پرېکړې پر عدل او انصاف ولاړې نه وي، ښايي عقيدوي او قانوني اصل ته پکې پاملرنه نه وي شوي، ښايي د ځينو اشخاصو حقوق پکې پامال شوي او له پامه غورځېدلي وي، خو بيا هم جرگه په افغاني ټولنه کې يو ځواکمن ملي، ټولنيز او کلتوري ارزښت دی او خلک ورته په اهميت او درناوي قايل دي.

افغانان خپلې وړې- غټې پېښې په جرگو هواروي، خپلو مشکلاتو ته د جرگو له لارې حل لټوي، په جرگو باور لري او جرگه د يو ټولنيز ارزښت په توگه په دې ټولنه کې منل شوې ده. په دې سربېره نور پښتني دودونه هم شته لکه: مرکه، چې د يو چا د خور لور د غوښتلو لپاره يوه ډله خلک لېږل کېږي. لکه: ننوتې، چې د عذر لپاره خلک زيانمن لوري ته لېږل کېږي. په دې سربېره نور پښتني دودونه هم شته، چې پښتانه ورته ژمن دي او د پښتونولۍ د اصل په توگه ورته درنښت لري.

باور ساتنه

اعتبار ساتل لويه شتمني او ستر ټولنيز ارزښت دی، ويسا، باور او اعتبار هغه ارزښت دی، چې د يو شخص معنوي جوهر گڼل کېږي، که تاسې په خپلو دوستانو کې خپل اعتبار وساته، لويه شتمني مو خپله کړه، که تاسې يو با اعتباره دوست وموند، په مزل به ورسره ښه ښکاره شئ. د اعتبار ساتلو لپاره صداقت او رښتينولي اصل دی. که چا خپل ځان په رښتيا ويلو عادت کړ او د صداقت جوهر يې په خپل ځان کې وپاله په خپل شخصيت کې به د باور او اعتماد ستره نړۍ وپنځوي.

موږ پر ځان د باور يا پر خپلو وړتياوو د باور خبره کړې وه، دلته غواړو د ځان په اړه د نورو په باور خبره وکړو. پر ځان باور هغه څه دي چې ته يې د خپل ځان په اړه لرې، يا ته د خپل ځان په اړه فکر کوي. د ځان په اړه د نورو باور په دې مانا دی، چې ستا په اړه نور څه فکر کوي او ته د نورو له آنده څه او څوک يې؟

د اعتبار د ساتلو او پر ځان د نورو د باور لپاره مدام د اخلاص لازه غوره کړئ، له انسانانو سره مينه وکړئ، د خلکو د خير پلويان شئ، د خلکو په خوشحالي خوشحاله او په ځيگان يې خپه شئ، له خلکو سره رښتينی محبت ولرئ، خپله وعده هېڅکله مه ماتوئ، که چا درته امانت وسپاره کله يې هم خيانت نه کړئ، د خپلو دوستانو رازونه وساتئ، د نورو په

خطاوو او سهوو سترگې پټې کړې، د چا د شخصيت د وژلو او سپکاوي فکر مه کوئ، چا ته هم د فرېب او تېر ايستلو دام مه ږدئ، مدام بايد ستاسې سلوک د نورو په وړاندې په درناوي ولاړ وي، تاسې بايد نورو ته وښايست چې د نورو انساني کرامت ته درناوی لرئ، له هغوی سره مينه لرئ، د هغوی خواخوږي ياست. هله به تاسې په خلکو کې خپل اعتماد او باور ساتلی وي او هله به تاسې په ټولنه کې د غوره شخصيت ځای او مقام خپل کړی وي.

تاسې بايد په خپل شخصيت کې د اعتماد ساتلو لپاره ځانگړې نړۍ ولرئ، هغه کړنه تر سره نه کړئ چې ستاسې باور او اعتماد ته زيان رسوي او تاسې د خلکو په منځ کې بې باوره کوي. پښتانه وايي: «د درواغو مزل لنډ وي». که مو په درواغو د چا د باور او اعتماد رايه خپله کړه، پوه شئ چې دا مزل مو تر يوه وخته دی او دوام نه شي کولای.

له تاسې سره خپلې تجربې شريکوم، يوه ورځ يو دوست راته تليفون وکړ ويې ويل چې د کور مخې ته يې خلک د اوبو له ستونزې سره مخامخ دي، د خښاک اوبه نه شته، خلکو تره کړې چې په کوڅه کې يوه ژوره څاه وباسي، څه نا څه پېسې يې ټولې کړي دي، خو يو څو زړه پکې کمېږي، ما ويل که ته په دې ثواب کې برخه واخلي ښه به وي. په سبا مې د خدای د رضا لپاره پېسې وروسيارلې او ضمير مې په دې خوشاله و چې د خير کار مې کړی دی، څو مياشتې وروسته داسې پېښه شوه، چې د خپل دوست کور ته لاړم، شاوخوا ټول قصرونه او ماڼۍ آبادې وې، داسې معلومېدل چې د دې ځای هر کس په خپل کور کې د ژوندانه ټول سهولتونه لري او دې ته اړتيا نه شته

چې خپل بچيان کوڅې ته په اوبو پسې وباسي. د خپل دوست کور ته څېرمه په هېڅ ځای کې د اوبو څاه نه وه، له ماشومانو مې پوښتنه وکړه هغوی وويل: دلته د اوبو بمبه نشته. پوه شوم چې دوست مې راته رښتيا نه وو ويلي او په خپل کور کې د ژورې څاه لپاره يې رانه پېسې اخېستې وې. اوس زما هغه دوست له ما سره هغه پخوانۍ تصوير نه لري او باور ورباندې نه شم کولای.

يو دوست مې کيسه کوله، ويل يې چې يو ملگري يې ورته زنگ وواهه، ويې ويل: وروره! چېرته يې؟ زما څو روپو ته اړتيا ده؟ وايي چې ما ترې پوښتنه وکړه چې خیر خو به وي؟ راته يې وويل چې مېرمن مې په روغتون کې بستر ده، همدا اوس دې ورپه پيدا شوه، ډاکټر ورته دوا درمل ليکلې او زما په لاس کې ټنگه هم نه شته، ما ويل چې که څو زړه دې راته راکړې وای، چې درمل ورباندې واخلم. وايي چې پېسې مې ورکړې، خو وروسته خبر شوم چې نوموړي ښاغلي په دې ورځ له خپلو لسو دولسو دوستانو په همدې نوم پېسې ټولې کړې وې، نه يې مېرمن بستر وه او نه يې لور پيدا شوې وه.

هغه کيسه کوله چې له دې خبرې دوه درې کاله تېر شول، خو هغه نه په مخه راځي او نه مې تليفون ته ځواب وايي. ځينې خلک رښتيني نه وي، د خلکو د تېر اېستلو لپاره خپله سليقه او قیافه جوړوي ته به وايې چې له سترو اخلاقو او دياتته جوړ انسان دی، خو کله چې ورسره په کومه معامله او راکړه ورکړه کې مخامخ شي بيا سړی پوهېږي چې چلند يې څه ډول دی. نو

په کار ده د نورو باور ساتلو لپاره په ځان کې معنویت ته کار وکړو او دا ټولنیز ارزښت خپل کړو.

اعتماد تکیه کولو، په یو چا متکي کېدلو او یو چا ته له گومان پرته د چارو سپارلو ته وایي. پر ځان اعتماد، پر بل اعتماد، پر ټولنه اعتماد او پر سستم اعتماد د اعتماد او باور بشپړوونکي دي. که موږ وغواړو د باور او اعتماد معراج ته پورته شو، نو دغه مزل له «ځانه» پیلوو. اعتماد معنوي جوهر دی، چې لومړی باید د خپل شخصیت په کرونده کې وکرل شي، وپالل شي او د غوږېدا لپاره یې کار وشي.

د اعتماد او باور لپاره د هر انسان په تشخص کې لویه نړۍ پټه ده، هر کله چې د اعتماد لمر د انسان دغه نړۍ روښانه کړي، د بې باورۍ تیارې په خپله کډه کوي او د باور سهار د پیلېدا سندره وایي.

پر ځان اعتماد د ټولو باورونو سرچینه ده، دا صفت په ځان کې پنځول اسانه او ارزانه دی، پر ځان اعتماد پر خپل وجدان اعتماد دی، پر خپلې وړتیا اعتماد، پر خپل عزت النفس اعتماد، پر خپلو کړنو اعتماد، پر خپل تصمیم اعتماد، پر خپل فکري ځواک اعتماد، پر خپلې عاطفې اعتماد او پر خپل سلوک باور او اعتماد دی. دا هغه لارې دي چې موږ ته پر ځان د اعتماد وړ پرانيزي او موږ پر خپل شخصیت او وړتیا باوري کوي. زموږ ډېرې بې اعتمادۍ له دې سرچینه اخلي، چې موږ دا جوهر په ځان کې نه دی موندلی او نه مو دی پاللی. که موږ پر ځان د باور او وېسا ترانه زده کړه، که موږ د اعتماد په فلسفه پوه شو، که موږ په خپل وجود کې دغه مرغلره وموندله، هله پر نورو اعتماد او باور کولای شو.

د انسان په پټه نړۍ کې د معنویت دغه ګلان د عزت النفس په زمزمو خړوبه کېږي او بیا پر ځان د باور میوه او ثمر نیسي. موږ چې څومره د خپل ضمیر هېنداره پاکه وساتو، په هماغه کچه به مو پر خپل نفس باور او اعتماد پیاوړی وي. موږ که د خلکو رښتینې درناوی وکړ، پخپله به د نورو درناوي وړ وګرځو او پر ځان د باور او اعتماد اصل به مو غښتلی شي.

موږ که د اجتماعي نزاکتونو او سلیقې هنر په خپل ځان کې وپاله، نو د وجدان په کور کې به مو د عزت النفس مانۍ رغولي وي. موږ که په ځان کې اخلاقي، ذوقي او روحي جواهر وپېژندل او په ارزښت یې پوه شو، بویه چې پر ځان د اعتماد مانۍ مالکان یو. پر ځان اعتماد موږ پر خپلې وړتیا باوري کوي او د ټولنې له نورو وګړو سره مو د باور پر مراندو ملګرتیا ته رابولي. ډېری بې باوري له دې پېدا کېږي، چې موږ اصلاً پر ځان باور نه لرو او دغه اصل مو په خپل ضمیر کې نه دی پاللی.

زموږ د باورونو مور پر خپل نفس اعتماد دی، د هر انسان په وجود کې د معنویت لویه شتمني پټه ده، د هر انسان په وجود کې د فکر، استعداد، مینې، خلوص، عاطفې، قضاوت او لورینې د مانیز جوهر ستره پانګه پرته ده. موږ باید دغه ارزښتونه او ځواکمنتیا وپېژنو او ورباندې باور ولرو.

یو عالم وايي: «پر خپل ځواک باور لرل نیم بريالیتوب دی» اړینه ده چې باید خپل ځواک وپېژنو او د خپل بريالیتوب په رازونو پوه شو. د امریکا شپاړسم ولسمشر ابرهم لنکن وايي: «په ټولو اعتماد لرل خطرناک دي، په هیچا اعتماد نه لرل ډېر خطرناک»

په دې پوهېږو چې هر سړی د باور وړ نه دی، خو بې باوري هم باید دومره نه وي، چې هر سړی بې باوره وگڼو او د اعتماد مخ ترې وگرځوو. باور د انسانانو تر منځ اړیکې پالي، روابط غښتلي کوي، د صمیمیت او ملګرتیا ویاړ بخښي او باور کوونکي ته روحي سکون ډالۍ کوي. باور او اعتماد دی، چې د پلار و زوی، مشر و کشر، مېړه و ښځې، دوست و ملګري تر منځ د خلوص او محبت فضا جوړوي او ژوند ته د خوشاليو روح بخښي.

موږ ولې بې باوره یو؟ ولې یو پر بل اعتماد نه لرو او ولې د خپلو کړنو او پرمختګ له پایلو ناهیلې یو؟ دا تر ډېره رواني ستونزه ده، زموږ منفي قضاوت او پر خپلو وړتیاوو عقیده نه لرل زموږ روحي مشکل دی، منفي قضاوتونه د ډېرو انسانانو د شخصیتونو برخې ګرځېدلي، لامل یې دادی چې موږ په خپلو ځانونو کې د توانمندی روحیه نه ده پاللې او مدام مو د خپلې ناکامۍ احساس ته په ذهن کې ځای ورکړی، حال دا چې دا پېریان پاخول غواړي او د ذهن په کور کې د اعتماد فضاء رامنځته کول.

تاسې به دا ډول شکایتونه ډېر اورئ چې وایي: یوم البدتر دی، اخلاق تباه شول، په زرو کلونو کې به هم پرمختګ ونه ګوري، افغانستان نه جوړېږي، خدای که دا جگړه پای ته ورسېږي، مسلماني ورکه شوه او... دې خلکو ته دا ویل په کار دي، چې وروڼو مسلماني هم شته، موږ ورځ تر بلې د بهتری پر لور روان یو، خدای به جگړه پای ته ورسوي، افغانستان جوړ دی، پرمختګ روان دی، اخلاق نه دي تباه شوي. دا زموږ منفي تصورات دي، چې موږ د خپلې بدګومانی په توپان کې ساتي او نه مو پرېږدي، چې د اعتماد او باور له قافلې سره ملګري شو. دا افکار زموږ د پرمختګ مخه

نيسي، دا افکار زموږ وړتياوې او صلاحيتونه وژني او موږ د بري له مزله پاتې کوي. د نړۍ ټول پرمختگونه له فکره الهام اخلي او د انسان هوساينه، سوکالي او ښکمرغي د روغ فکر محصول ده. موږ بايد منفي فکر له ځانه لرې او د مثبت فکر کښت ته د ذهن کرونده وتره کړو، دا يوه رواني مبارزه ده او ولس بايد د بې اعتمادۍ له ناروغۍ وژغورل شي.

اعتماد د پرمختگ کيلي ده، اعتماد د ټولنيز سکون راز دی، اعتماد د ژوندانه د هوساينې تعريف دی او اعتماد د بشريالني او بشردوستۍ حکمت او فلسفه ده. موږ بايد دغه کتاب پرانيزو او په مفاهيمو يې ځانونه پوه کړو. موږ بايد د بې اعتمادۍ له زندانه راووځو او د اعتماد شعار زمزمه کړو. موږ بايد د بې باورۍ کيسونه مات کړو او د باور په وزرو ترې والوزو. د بې اعتمادۍ دنيا وره او د اعتماد نړۍ ډېره پراخه ده. موږ بايد د اعتماد په ستره نړۍ کې پروازونه وکړو او خپل ولس او ټولنې ته د باور او اعتماد له نړۍ ستر پيغام راوړو.

د امريکا ستر ليکوال بريان ترايسي په خپله يوه وينا کې وايي: «ما د سترو، برياليو او اغېزمنو ښځو او نارينه وو په اړه څېړنه وکړه، د هغوی بيوگرافي مې ولوستلې، د هغوی جرئت، سلوک او رويه مې مطالعه کړه او د فلسفې، اقتصاد، مذهب، ارواپوهنې او ميتافزیک په رڼا کې مې د هغوی اغېزمنتوب تر څېړنې لاندې ونيو، په پايله کې مې لس ټکي (key Qualities) يا د کوايفو د کيلي په توگه وموندل. دغه ليکوال لسو ارزښتونو ته اشاره کوي او وايي چې څرگندوالی، کفايت، ثبات، مثبت فکري ځواک، خلاقيت، پاملرنه، پر وعده درېدل، جرئت او اعتماد د دغو

اشخاصو د برياليتوبونو د راز ټکي وو، چې ما په خپلو څېړنو کې وموندل)) نوموړی د هر ارزښت د تفصيلي څېړنې په پايله کې وايي: ((اعتماد هغه څه نه دي، چې موږ يې بايد زده کړو، که موږ د برياليتوب له دغو لسو رازونو نهه خپل کړل، لسم يې اعتماد دی، چې پخپله به زموږ د شخصيت يوه برخه شي او بيا به موږ د يو مثبت او اغېزمن شخص په توگه په ټولنه کې مطرح يو))

هو! که موږ د ټولنيزو ارزښتونو لپاره کار وکړي، د اعتماد ملکه به پخپله زموږ پر شخصيت وزرې وغوړوي او د بې اعتمادۍ له تيارو به نجات راکړي. راځئ! په گډه د بې باورۍ له دېوانو د اعتماد نړۍ ته پناه يوسو او د روحي سکون او ډاډ په کور کې د هوساينې له غږ سره خپل غږ ملگری کړو.

غوره انساني سلوک

غوره انساني سلوک ټولنيز ارزښت دی. غوره سلوک د انسان اخلاقي جوهر دی، د اخلاقو چینه له همدې ځايه بهانده ده، که زموږ سلوک ښه او لوړ وي شخصيت مو په هماغه اندازه عالي او ستر دی، که زموږ سلوک ښک او ښکلی وي، په هماغه کچه به مو د زړونو کورونو ته لارې موندلې وي. سلوک د انسان جوهر دی، سلوک د انسان معنويت دی او سلوک د انسان د انساني صفاتو مور ده. که مو غوښتي وي چې د هر کس د زړه پر سيکه د محبت مهر ولگوو دا کار د سلوک له لارې شونی دی، که غواړو چې په دوستانو کې مو د اعتماد او باور ځای او مقام موندلی وي، دا کار د سلوک او رویش له لارې شونی دی، که له نورو سره زموږ سلوک بد وي او موږ له نورو د ښو تمه لرو، دا باد په توره وهل دي، خیال دی او خوب دی.

راځئ! د خپل ذوق په نړۍ کې وگورو، وبه وینو چې انسان په فطري لحاظ هغه څوک خوښوي، چې ښه سلوک ولري، هغه څوک خوښوي چې مینه، لورینه، خلوص او ملگرتیا یې له ښه سلوک نه الهام اخلي، هغه څوک خوښوي، چې سلوک یې د اخلاقي جوهر بېلگه وي، چې داسې ده، نو پر نورو د ځان گرانولو او پر نورو د خپل شخصیت د منلو لپاره یوازینی نسخه غوره سلوک دی.

هر انسان د بدسلوکه او نېک سلوکه انسان تر منځ په توپیر کولو د خپلې دوستۍ لارې جلا کوي او انسانان په اتومات ډول په دوه کټه گوریو وېشل کېږي، چې یوه د ښو خویونو او نېک سلوک ډله او بله ډله هغه خلک چې بدسلوکه او بد رفتار دي. یو انگرېز شاعر وايي:

“First we make our habits, then the habits make us”

یانې موږ لومړی خپل خویونه جوړوو، بیا همدا خویونه دي، چې موږ جوړوي. که د دې خبرې فلسفې ته ځیر شو، ډېره ژوره ده، د دې مانا داده، چې زموږ خویونه زموږ په واک کې دي، څرنگه چې غواړو د خپل خوی او سلوک نیلۍ غغلولای شو، خو کله چې خویونه جوړ شول، لوی شول او زموږ د شخصیت کړنده یې ونيوله، بیا نو همدا خویونه دي، چې زموږ شخصیت جوړوي، بیا نو موږ هغه څوک یو، چې کوم خوی او عادت لرو، کومه رویه او سلوک لرو. بیا له دې نړۍ نه شو وتلای، بیا خلک موږ د خپل سلوک په هېنداره کې گوري او ارزښت ته مو د سلوک او عادت، خوی او رویش په وزن قایل وي.

د دې لپاره چې څنگه ښه سلوک په ځان کې وپنځوو او څنگه د خپل شخصیت فصل د غوره سلوک په زمزمو خړوبه کړو اسانه او ارزانه لارې شته، که موږ خپله دا درک کړې وي، چې دغه یا هغه سلوک غوره دی او په ما کې نه شته. یا که موږ دا تشخیص کړې وي، چې هغه یا دغه سلوک بد دی او په ما کې شته، نو لږه خواړي غواړي، دا عادت خپلول یا دا عادت لرې کول تمرین غواړي، عمل غواړي او هوډ ته اړتیا لري. که تاسې په صادقانه توګه په خپل شخصیت کې د یوې موسکا ښایېږۍ وپالۍ او دغه

مېلمنه درنه خپه نه شي، تاسې ته به د ښه سلوک، ښه خوی او غوره عادت د انعام تاج درپه سر کړي.

له هر انسان سره په ورین تندي مخامخ شی، په خوږه ژبه او پستو خبرو له هغه یا هغې سره خپل نظر شریک کړئ او د موسکا په ډالۍ ورته د زړه د مینې کتاب پرانیزئ، باور ولری چې تاسې به په اسانه زړونو ته لار ومومی او هر زړه به په ډېره مینه تاسې ته د خپل کور دروازې پرانیزی. دا غوره سلوک او د بريالیتوب ښه نسخه ده.

څه فکر کوئ د یو کس یوه بده خبره، بد سلوک او ناوړه چلند په مقابل کس اغېز نه لري؟ هرو مرو یې لري، زه باور لرم چې ستاسې په ذهن کې به داسې منفوري خبرې وي، چې تاسې ته په یوې بدې خبرې، رټلو یا ښکښلو یې ستاسې مینه په کرکه بدله کړې او تاسې یې اوس د یوې شېبې لپاره هم ملګرتیا او دوستۍ ته چمتو نه یاست. همداسې ښه خبره او ښه سلوک هم پر مقابل لوري اغېز او تاثیر لري. ښه سلوک په مقابل لوري کې نرمښت، اطاعت او خلوص پنځوي او تاته د منزل هغه لاره لندوي، چې غواړې د خپل سلوک له برکته په خلکو کې محبوب او عزتمن شی. غوره سلوک د غوره شخصیت صفت دی، غوره سلوک د سترو اخلاقو جوهر دی، د چا چې سلوک غوره نه وي هېڅکله د غوره اخلاقي شخصیت مقام نه شي خپلولای او ټولنه یې له دې امتیاز بهې برخې کوي، ټولنه یې د حساب له سړیو باسي او د انزوا نړۍ ته یې سپاري.

په ځان کې د ښه سلوک خواږه پیدا کول اسانه دي، که په کور کې یاست د یو مهربانه پلار، مهربان ورور او مهربانې مور یا خور په توګه سلوک غوره

کړې، خپلو اولادونو او د کور غړو ته دا ثابته کړې، چې تاسې له نن وروسته يو مينه ناک او لوراند شخصيت ياست. بيا وگورئ چې د کور د غړو رويه او سلوک څنگه په او تومات ډول ستاسې پر وړاندې بدلېږي او څنگه مو د قدر او عزت گراف لوړېږي.

که په دفتر کې ياست د خپل دفتر له کارکوونکو او مراجعينو سره د ښه سلوک له لارې مخ ته ولاړ شئ، هر مراجعه کوونکي ته په مينه او ښايسته لهجه معلومات ورکړئ، هغه کاملاً ستاسې د ادارې د اصولو په اړه نا بلده او نا اشنا دی، هغه ته سمه لارښوونه وکړئ، د يو پيال په چای ست ورته وکړئ، که ساړه وو لږه شېبه يې يوې تودې بخارۍ ته کښېنوی، که گرمي وه يو گيلاس يخې اوبه ورکړئ، لږه شېبه يې پکې ته کښېنوی، چې خوله يې وچه شي او په اروا کې يې د راحت احساس غزونې وکړي، بيا وگورئ چې تاسې څنگه په اسانه کولای شئ د هغه د زړه ميوند فتحه کړئ، د هغه په زړه کې ځان ته کور جوړ کړئ او د هغه اعتماد او باور خپل کړئ!

زه خپله يوه تجربه له تاسې سره شريکوم، ۱۳۷۹ لمريز کال و، زه د ننګرهار ورځپاڼې مرستيال وم دوه تنه معزز اشخاص زما دفتر ته راننوتل، د هغوی مې درناوی وکړ او يوه يوه پيال په چای مې د هغوی مخې ته کېښود، يو ښاغلي راته وويل: تاسې ښځينه مضامين نشروئ؟ ورته مې وويل: ولې نه، ښځه خو نيمه نړۍ ده، ښځه خو نيم انساني ژوند دی... هر وروڼه يې نشروو.

دا وخت يې يو شعر له جيبه وويست او ما ته يې راکړ، ما له ځانه سره شعر ولوست او په څو خوږو الفاظو مې د شاعرې خور د شعري استعداد او وړتيا قدر داني وکړه. د لږې شېبې څو خبرو زما او د هغه کس تر منځ د

دوستۍ داسې تارونه وځغلول، چې ما يې ساری نه وليدلې. يوه مياشت وروسته ما هماغه شاعره خوريو خپلوان ته وغوښتله، زما د لږې مودې دې اعتماد زما او زما د نوي دوست تر منځ دومره ځواکمن پوښ جوړ کړي و، چې خبره مې ځمکې ته ونه غورځول شوه، اوس هغوی سره د يوې خوږې کورنۍ خاوندان دي او زه په دې خوشاله يم، د داسې دوستانو خاوند شوم، چې هره شېبه ورباندې وياړم.

ښه سلوک لويه پانگه ده، موږ هر يو بايد په دې هڅه کې شو، چې د سلوک اسانې لارې خپلې کړو او په پوره اخلاص له خلکو سره راشه درشه وپالو. دا لويه شتمني ده او شونې ده هر څوک له دې سمندرې خپل جام ډک کړي. دا خزانه په ورکړه نه تشېږي او هېڅ غوښتونکي بېنوا نه پرېږدي، يوازې لږه ځيرنه او پاملرنه غواړي.

ښه سلوک د معنوي ژوندانه ډيوه او څراغ دی او دا څراغ مې کېدو ته مه پرېږدئ.

انساني کرامت

انساني کرامت ته درناوی ټولنيز ارزښت دی، موږ بايد د يو بل درناوی وکړو او انساني کرامت ته يې قايل شو، انسان ډېره لويه هستي ده او انسانيت هغه جوهر دی چې خدای ﷻ يوازې پر انسان لورولی او نور مخلوقات دا صفت او جوهر نه لري. الله ﷻ فرمايي: «لقد کرمنا بنی ادم» يانې ما انسان د عزت خاوند پيدا کړی دی.

دا زموږ اخلاقي مسووليت دی، چې د انسان د عزت په اړه فکر وکړو او هر انسان ته لاس په نامه ودرېږو، د بل درناوی په حقيقت کې د ځان درناوی دی، بل ته احترام کول د خپل ځان قدر کول دي، که موږ د نورو درناوی وکړو او د نورو انساني کرامت ته په ارزښت قايل شو، نور به زموږ درناوی وکړي او همدا د يوې مهذبې ټولنې ارزښت او قانون دی.

موږ چې کله د تهذيب خبره کوو، نو درناوی او له انسان سره مينه يې په سر کې راځي، موږ بايد خپل زړه ته له انسان سره د مينې کيسې ورزده کړو او په دې باغ کې له انسان سره د مينې گلان وکړو.

انسان ته الله ﷻ هله د سترتوب مقام په برخه کړ چې د ملايکو مسجود شو، پرېستو د حضرت ادم عليه السلام کالبود ته سجده وکړه او د انسان داکرام او اعزام بېرغ له همدغه ځايه په رپېدو شو، انسان همدلته سرلورې شو، انسان همدلته د انساني کرامت او سترتوب څښتن شو، انسان همدلته د

انساني جوهر خزانه وموندله او انسان همدلته د نړۍ سردار شو. ابليس چې انسان ته له سجدي او درناوي ډډه وکړه ورته وويل شو او د ملايکوله مقامه پرېوت.

موږ ځکه وايو چې انسان د درناوي وړ دی او د انسان بايد درناوی وشي، قدر يې وشي او اکرام يې وشي. په ځمکه کې انسان خليفه او ځای ناستی گرځول يو بل اعزاز او اکرام دی چې پر انسان شوی دی، الله ﷻ فرمايي: «إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً» يانې زه په ځمکه کې خليفه او ځای ناستی گرځوم. دا د انسان لپاره ډېر ستر مقام او لوی عزت دی، چې د کایناتو خالق ورپه برخه کړی دی، دا لويه معنوي شتمني ده چې الله ﷻ انسان ته په برخه کړې ده، دا لوی نعمت دی چې انسان ترې برخمن شوی دی، دا لوی اعتماد او باور دی، چې ستر خالق پر انسان کړی دی، دا لوی مسووليت دی چې انسان ته ورکړل شوی دی او بالاخره دا د مانا لويه دنيا ده چې انسان ته سپارل شوې ده.

د انسان بل لوی اعزاز او عزت د هغه علم او پوهه ده، علم او پوهه د الله ﷻ له صفتونو څخه ده چې پر انسان يې لورولې ده، علم د الله ﷻ د معرفت خراغ دی چې انسان ته ورکړل شوی دی، علم نور او رڼا ده چې انسان ته ورکړل شوې ده، علم پوهه او بصيرت دی چې د انسان په برخه شوی دی، علم جوهر او زينت دی چې انسان ته ډالۍ شوی دی، علم شتمني ده چې انسان ته په واک کې ورکړل شوې ده، علم امتياز دی چې شمله يې انسان ته په سر شوې ده، علم د مرغلرو روان سمندر دی چې انسان ته بخښل شوی دی، نو

ځکه وایو چې انسان انساني کرامت لري او باید درناوی یې وشي، باید قدر یې وشي او عزت یې وشي.

د انسان د حیات مرغلره د الله ﷻ له روحه رغېدلې ده، ستر خالق فرمایي: «و نفخ فيه من روحه» یانې د انسان په وجود کې زما روح پو شوی دی. بل ځای فرمایي: «فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ» یانې کله مو چې د انسان صورت برابر کړ او خپل روح مې پکې واچاوه، نو ملایکې ورته سجده کوونکي وگرځېدل.

اوس گورو چې د انسان د معنویت معراج څومره لوړ دی، د انسان د کرامت اسمان څومره پورته دی، د انسان د انساني عظمت مانې څومره ستره ده، د انسان د تفوق امتیاز څومره بې ساري دی؟ ځکه وایو چې انسان د کرامت خاوند دی، انسان عزتمن دی او باید د انسان درناوی وشي، انسان ته په درنه سترگه وکتل شي او له انسان سره د یو ممتاز مخلوق په توګه چلند وشي، انسان ته ازار ونه رسول شي، له انسان سره بد سلوک ونه شي، انسان توهین نه شي، انسان ونه رټل شي، له انسانه په ناحقه ژوند وانه خېستل شي، په بد نیت د انسان د کور دروازه ونه ټکول شي او انسان ته د بشرپالنې او بشردوستۍ په روحیه د خپلې مینې او محبت غېږ پرانیستل شي.

هر انسان باید خپل مقام وپېژني، د خپل شرافت او انساني کرامت په هېنداره کې خپل مخ وگوري او د انسانیت په مانا او مفهوم ځان پوره پوه کړي، د حیوانیت له ورشو راوگرځي او د شرف دنیا خپله کړي.

انسان ته یو بل صفت هم ستر خالق ورپه برخه کړی دی، هغه د انسان اختیار او اراده ده، دا جوهر هم د انسان په انساني کرامت کې د ستر مقام نوم دی، الله ﷻ ورته د خپلو صلاحیتونو له جوهره د ارادې او اختیار صفت ورکړی دی، انسان یې خود مختاره پیدا کړ او د تصمیم نیونې له صلاحیته یې برخمن کړ، تر څو سمه او ناسمه لازه سره بېله کړي، تور له سپینه او شپه له ورځې د خپل عقل او فهم له مخې سره بېل کړي، د بنو اوبدو په اړه خپله تصمیم ونیسي او د واک په ورشو کې په خپل زین کړي آس سفر وکړي او هغه ارزښتونه سره جلا کړي چې الله ﷻ ورباندې خوشالېږي او د رضایت سبب یې ګرځي. دا د انسان د انساني کرامت او جوهر بله ستره بېلګه ده چې الله ﷻ انسان ته ور نصیب کړې ده.

انسان چې څومره قیمتي دی د هغه ژوند هم قیمتي دی، الله ﷻ فرمایي: «مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا»

یانې که یو چا یو نفس پرته له دې چې پور یې ورباندې وي په قتل ورساوه او په ځمکه کې یې فساد خپور کړ، نو داسې ده لکه ټول انسانان یې چې وژلي وي او که چا چاته ژوند وباڅښه، لکه ټولو انسانانو ته یې چې ژوند بڅښلی وي»

له دې ځایه موږ پوهېږو چې د انسان مقام څومره لوړ او د انسان انساني کرامت څومره ستر او د درناوي وړ دی؟

الله ﷻ انسان ته ډېر څه په واک کې ورکړي او ډېر څه يې ورباندې لورولي دي، ستر خالق فرمايي: «وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ» يانې اى انسانه! لمر او سپوږمۍ مې تاته تابع کړي دي. بل ځاى فرمايي: «أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ» يانې اى انسانه ايا ته نه گوري هغه څه مې درته تابع گرځولي دي چې په اسمانونو کې دي او هغه څه چې په ځمکه کې دي.

بل ځاى فرمايي: «وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ» يانې اى انسانه ما ټوله هغه څه درته تابع او په واک کې درکړي چې په اسمانونو کې دي او په ځمکه کې.

دې ته ورته نور مبارک ايتونه هم شته چې پر انسان د لورينو او انسان ته د واک او صلاحيت د ورکړې له اصله حاکي دي.

له همدې ځايه ده چې انسان د ستر اعزاز او اکرام خاوند دى. نو په کار ده چې د بشريالني او انسان پالنې په روحيه د انسان درناوى وکړو او په خپلو کې سره د مينې په کيسه راټول شو.

همدا انسان دوستي، بشر دوستي او انساني کرامت ته د درناوي سمه لاره ده او د همدې لارې قافله د انسانيت مقام او معراج ته رسېدلې ده.

ادب

ادب ټولنيز ارزښت دی، ادبپوهان د ادب د تعريف په اړه وايي: «هر هغه ممتازه وينا، که شفاهي وي او که تحريري، چې هنري ارزښت ولري ادب گڼل کېږي.» د ادب لغوي مانا روزنه، ښه کړه وړه او غوره سلوک دی. دا هم ويل کېږي، چې ادب له «هذب» څخه اخېستل شوی او هذب دې ته وايي چې يو څوک د يوې ونې يا يو بوټي خورې وړې ناسمې ځانگې پرې کړي او بوټي ته ښکلا په برخه کړي. موږ دلته ادب د ادبپوهانو له نظره نه څېړو، بلکې د ټولنيزې ارواپوهنې له مخې ورباندې بحث او خبرې کوو. په دې خبرې کوو، چې په ټولنه کې په عامه توگه ادب څه ته ويل کېږي او ارزښت يې په څه کې دی. موږ په دې خبره نه کوو چې ادب ژبنی فصاحت دی، بلاغت دی، لفظي او معنوي ښکلا ده، هغه پوهه ده چې انسان د وينا پر مهال له خطا او سهوې ژغوري او...

موږ دلته په دې خبرې کوي چې ټولنه څه ته ادب وايي او ولې ټولنيز ارزښت لري. په ټولنه کې چې څوک د بل درناوی کوي، خلک يې ادبناک گڼي او نوم يې په درنښت يادېږي. څوک چې حياناک وي، خلک وايي: فلانی ډېر ادبناک دی. څوک چې لږې خبرې کوي، خلک وايي: ډېر با ادبه دی. هر هغه څوک چې د مشرانو درناوی کوي، خلک يې مؤدبه گڼي. ادب په ټولنه کې د يو ارزښت په توگه مطرح دی، ادب د شخصيت روح دی، ادب د شخصيت جوهر دی، هر هغه څوک چې د عالي او ستر شخصيت لرونکی

وي اړومرو به ادب لري او تر ډېره به يې شخصيت د ادب له خراغه رڼا اخلي.

ډېر ځله ادب د غوره شخصيت لپاره د اوصافو لويه برخه جوړوي. په ادب کې درناوی، حیا، منښت، صبر، زغم او تفکر ځای لري، چې دا ټول د يو انسان د غوره شخصيت بېلگې دي. د مور و پلار لومړۍ هڅه دا وي، چې خپل اولاد ته ادب ورزده کړي او په دې يې پوه کړي، چې د مشرانو به درناوی کوي، د مشرانو خبرې ته به غوږ ږدي او غوره سلوک به زده کوي.

اديب يوازې هغه څوک نه دی، چې د ادب له څانگې فارغ وي او د ادبياتو په اړه مطالعه لري. يا ادبي ليکنې کولای شي، شعر ليکي، لنډې کيسې ليکي او ناولونه ليکي. اديب هغه څوک دی، چې په سلوک او عمل کې يې د ادب مالگه گډه وي، چې ادب په کې وي، چې خبرې او کړنې يې ممتازې وي، چې حرکات او سکناات يې د هنریت له ښکلا حاکي وي. داسې خلک شته چې د ادب له څانگې فارغ دي، خو په خپل شخصيت کې د ادب جوهر نه لري، سپکې او سپورې به وايي، پوچې او عبثې ويناوې به کوي، داسې گفتار به له خولې وباسي، چې انسان يې په اور بدلو شرمېږي. خو داسې خلک شته، چې ادبيات يې نه دي لوستي، په مسلکي لحاظ په ادب نه پوهېږي، خو د کړنې او سلوک کړونده يې د ادب له چينې خړوبه کېږي. وينا يې خوږه، ژبه يې پسته، تندۍ يې ورين، کړنه يې له حيا ډکه او الفاظ يې کره او منلي وي. داسې خلک خپله خبره ژوي بيا به يې کوي، په خبره فکر کوي بيا يې له خولې باسي، که ټوکه هم کوي، نو د ادب په چوکاټ

کې، که طنز او مزاح هم وړاندې کوي، په داسې الفاظو چې سپکې او سپورې پکې نه وي.

په حقيقت کې دا سړی ادیب دی او په حقيقت کې د ده کړنه او وينا هنريت لري. خلک همدې انسان ته مؤدبه وايي، خلک همدی له نورو ممتاز گڼي او د ادب پټکۍ همده ته پر سر ږدي.

چوپتيا او خاموشي ادب گڼل کېږي، په معقول انداز کې خپله خبره کول ادب گڼل کېږي، تېرېدنه (گزشت) ادب گڼل کېږي، له بې حياء حرکاتو ځان ژغورل ادب گڼل کېږي، له بې باکو بحثونو او بې مانا بندارونو ځان گوښه کول ادب گڼل کېږي، له نامحرمو خپل نظر ساتل ادب گڼل کېږي، له ښکښلو او رټلو ډډه کول ادب گڼل کېږي، د گستاخ انسان پر وړاندې صبر کول ادب گڼل کېږي، د يوې نا مناسبې پوښتنې په ځواب کې چوپه خوله پاتې کېدل ادب گڼل کېږي.

دا او دې ته ورته ارزښتونه ادب دی او ټولنه ورته په درنښت قايله ده. د ژوندانه په خغل کې هر انسان په دې هڅه کې دی، چې د ادب مقام خپل کړي، خلک يې د مهذب او مؤادب انسان په توگه وپېژني، وېنا يې پر نورو د هنريت له خوږو اغېزو وکړي او سلوک يې د ادب په نړۍ کې منلی مقام خپل کړي. ځکه نو ادب هر چا ته مهم دی او هر څوک غواړي چې خپل شخصيت د ادب په گاڼه پسول کړي.

مدنيت

مدنيت يا مدني ژوند ټولنيز ارزښت دی، په مدنيت کې پرمختګ وي او هوساينه وي. په مدنيت کې نوښت، توليد، بسيا توب او برياوې د ژوند د ښکلا نوم وي. هر انسان غواړي مدني ژوند ولري او د مدنيت له مزياوو برخمن وي. موږ د مدنيت، تمدن او مدني ژوندانه په اړه له خلکو ډېر اورو، خو تر ډېره عام خلک په دې نه پوهېږي، چې تمدن څه ته وايي، مدنيت څه شی دی او مدني څوک دی؟ دلته غواړو په دغو ارزښتونو لږې خبرې وکړو. تمدن په لغت کې له مدينه څخه اخيستل شوی او مدينه ښار ته ويل کېږي، نو د تمدن مانا ښاري ژوند، يا ښاريتوب دی. په اصطلاح کې تمدن يا مدنيت له هغو هڅو او زيار څخه عبارت دی، چې ټولنه يې د بشر د مادي او معنوي ژوندانه په لاره کې ګالي.

د ټولنې معنوي يا مانيز ژوند عبارت له اصيل کلتور، اخلاقو او عقيدې څخه دی او مادي ژوند يې عمراني چارې او مادي نړۍ ده. په لنډه توګه د مدنيت تعريف داسې کولای شو. هغه ارزښتونه چې ټولنه يې د بشري ټولنې په روحي، اخلاقي، تنظيمي، تطبيقي او مادي برخه کې وړاندې کوي له تمدن، مدنيت يا مدنيتوب څخه عبارت دی. يا په بله وينا، هر کله چې په يوه ټولنه کې د ژوندانه ټولې اسانتياوې برابرې وي، متمدنه ټولنه ورته وايي او د ژوندانه دې بهير ته مدنيت وايي.

دا چې موږ په اسلامي ټولنه کې ژوند کوو او مسلمانان یو، نوزموږ د مدنیت درې ډگره دي، چې روحاني ډگر، ټولنیز و سیاسي ډگر او مادي ډگر دی. په روحاني ډگر کې زموږ او ستاسې مسوولیت دا دی، چې په ټولنه کې فکر، اخلاقو، دیانت، ادابو او بنوونې روزنې ته کار وکړو او خپله ټولنه د معنویت په ګاڼه پسرول کړو. په ټولنیز و سیاسي ډگر کې مو مسوولیت دا دی، چې د عدالت، ملي وحدت، اتفاق او د قانون پلې کېدا ته کار وکړو او د جنایت او خیانت د مخنیوي لپاره خپل غږ پورته کړو. په مادي ډگر کې مو مسوولیت دا دی، چې د ټولنې په مادي پرمختګ کې برخه واخلو. د ترقۍ، پرمختګ او فزیکي و مادي بیا رغاونې اصل ته کار وکړو.

نه غواړو بحث علمي او اکاډمیک کړو، د اړتیا تر حده مو په مدنیت، تمدن، مدنیتوب او دا چې مدني څوک دی خبرې وکړې او د خپل مدني سفر موخې او تګلوری وروښانه کړي. د مدني انسانانو په توګه زموږ او ستاسې د سفر او هدف لوری معلوم دی، موږ او تاسې مسوولیت لرو، چې د ټولنې د خیر لپاره مدنیتوب له دعوې سره سم قدم واخلو، دلته موږ ته د ټولنې هوساینه او پرمختګ مهم دی، موږ ته د خپل قوم او ولس سوکالي مهمه ده او موږ ته مدني ارزښتونه مهم دي.

که د مدني حرکتونو نړیوال تاریخ ته وګورو انساني نړۍ ورسره بدله شوې ده، انساني ټولنو ته آرام او هوسا ژوند په برخه شوی دی. راشی د اسلامي تمدن تاریخ وګورئ، په غیر اسلامي ټولنو کې مهاتما ګاندي وګورئ، چې د عدم تشدد په فکري فلسفه یې یو مدني حرکت پیل او په پای کې یې خپل

ولس ته خپلواکي واخيستله. راشي مارتين لودر کينگ او روسا پارکس يوه تور پوستي مېرمن وه، وگورئ، چې افريقايي الاصله امريکايي تور پوستي ملت ته يې د خپل مدني حرکت او سوله ايزو مارشونو له برکته حقوق تر لاسه او په امريکا کې يې د نژادي تبعيض د يوالونه ونړول. راشي نلسن منديلا وگورئ، چې د خپل ملت لپاره يې د مدني حرکت نه خپله مبارزه پيل کړه او ولس يې سوکاله کړ. په نړۍ کې داسې ډېرې بېلگې لرو، چې مدني حرکتونو ولس ته د امن، هوساينې او سوکالۍ پيغام لرلی دی. دا په دې پورې تړلې ده، چې زموږ ارمان څومره پاک او سپېڅلی دی، دا په دې پورې تړلې ده، چې زموږ ارمان څومره لوی او ستر دی. دا په دې پورې تړلې ده، چې موږ څومره مدني ارزښتونو ته ژمن او وفادار يو.

موږ که د خپل ولس ارزښتونو ته کار وکړ، په حقيقت کې مو خپلو کورونو ته سوکالي راوستله. که موږ د مدنيتوب په نوم يوه ډيوه بله کړه، په حقيقت کې مو خپل کور ته رڼا راوستله. که موږ د بشر په هوساينې فکر وکړ، په حقيقت کې مو د خپلو خلکو او خپلې کورنۍ د نیکمرغۍ لپاره فکر کړی دی. نور اڅی د يو شريک ارمان لپاره کار وکړو، د يو داسې منزل لارويان شو، چې هيله او ارزو مو سره شريکه وي. په لويو مسایلو فکر وکړو او لوي مسایل مطرح کړو. د انسانيت لپاره فکر وکړو، د خپلو مسلمانانو د ژوند لپاره فکر وکړو، د ملت جوړونې لپاره فکر وکړو. لوی فکرونه انسان ته سترتوب بخښي او واړه فکرونه کوچنيان او واړه انسانان هم کولای شي.

که موږ ځانونه جوړل کړل، نو ټولنه جوړولای شو. که موږ ځانونه منظم کړل، د ټولنې انتظام ته کار کولای شو. زموږ ارمان شريک دی او هدف مو

سپېڅلې دى. مدني حرکت او مدنيتوب انساني غوښتنه ده، د ولس خدمت دى، د ولس لپاره منډې وهل دي او د انساني همدردۍ او عاطفې له مخې يو پاک ارمان ته کار کول دى.

اورېدل

اورېدل او د بل خبرې ته غوږ نیول ټولنیز ارزښت دی، دا د غوره او لویو انسانانو صفت دی، چې د بل خبره په غور اوري او ورباندې سوچ کوي. په ټولنه کې ښه ویناوال هغه څوک دي، چې ښه اورېدونکی وي، ترڅو چې موږ ښه اورېدونکي نه شو، ښه ویونکي رانه نه جوړېږي، مشران وایي چې اول واوره بیا خبره کوه، ځینې دا هم وایي چې دوه غوږونه او یوه خوله د دې لپاره دي چې دوه خبرې واورې او یوه وکړي. په هر حال په اورېدلو کې ډېر خیر وي، کله که موږ غوښتي وي چې خبرې مو باید د منطق جوهر ولري، نو باید لومړی واورو او د حافظې ماشین ته یې وسپارو، بیا که د خبرې کولو اړتیا وه ورباندې خبرې وکړو. په اورېدو کې حکمت وي، یو ماشوم که څه وانه وري نو څه نه شي ویلای، ډېری کاله څه نه اوري ځکه څه نه وایي. د هغوی گونگتوب د کویتوب له امله وي.

یو دوه ویشتن کلن گونگي هغه وخت کلمه مبارکه د خپل بل دوست د تکرار نه وروسته ماته گوډه وویلله کله یې چې په غوږ کې د اورېدو ماشین کېښود، هغه په لومړي ځل غږونه واورېدل او بیا یې د همدغو غږونو د تمثیل هڅه وکړه، ځکه نو اورېدل مهم دي. موږ باید هڅه وکړو چې اورېدونکي شو، که واورو، نو بیا وینا کولای شو، که واورو، نو بیا حق او

ناحق، تور او سپين سره جلا کولای شو، که واورو، نو بيا د پر او ناپر، ملامت او سلامت تر منځ توپير کولای شو. زموږ ډېرې ستونزې له دې ځايه دي چې د کار خبرې لږې اورو او په خپلو ويناوو مين يو، موږ چې تر څو دا عادت له ځانه نه وي لرې کړی او د اورېدو مينه او ذوق مو په خپل شخصيت کې نه وي پاللی، ښه ويونکي نه شو جوړېدای او نه رانه ښه قضاوت کوونکي جوړېدای شي.

که غوښتي مو وي چې خبرې مو په ټول تللې وي او معلومات مو کره وي، نو بايد اول د اورېدلو د پير مريدان شو، له اورېدلو پرته زموږ تجربې خامې وي، منطق مو کمزوری وي، معلومات مو اومه وي، نو په دغه نارسېدلي فصل بايد له وخت دمخه لوگډ نه کړو او پرېږدو چې زموږ د اورېدو فصل پوخ شي. که تاسې د يو څه په اړه نه وي اورېدلي او خپل نظر وړاندې کوی، اشتباه کوی، ښايي يو څوک ستاسې په اشتباهاتو تېروځي، خو داسې څوک به وي چې ستاسې په کمزوريو پوه شي او تاسې ورته په معنوي لحاظ ډېر کمزوری او بې مترې معلوم شئ.

يوه ورځ د يو شخصي پوهنتون د حقوقو پوهنځي يو استاد د خپلو نوي تنو محصلينو پر وړاندې وويل چې نلسن منډېلا يوه ښځه وه، چې په افريقا کې راپورته شوه او مبارزه يې پيل کړه. زه هم په دې محصلينو کې ناست وم، سخت خپه شوم، د استاد په معنوي حيثيت مې زړه ډېر بد شو، ښايي يو شمېر محصلين چې په دې اړه يې معلومات لرل دي اشتباه ته به ځير شوي وو. په سبا يې ما له اتېرنيټ څخه د نلسن منډېلا بشپړه بيوگرافي راواخيستله او يو شمېر مجلې مې ورسره يو ځای کړې، په يو پاکټ کې مې

هغه استاد ته ورکړې. هغه زما دا ډالۍ په مننې سره ومنله او زه په دې ډاډه شوم چې ښاغلی استاد به له دې وروسته په دې پوه شوی وي چې نلسن منډېلا ښځه نه، بلکې نر و.

دا مې په دې پورې وویل چې موږ باید لومړی خپل معلومات د اورېدلو له لارې غني کړو، د لوستنې له لارې خپل ذهن ته ډېر څه وسپارو، د حکمت هڅه او کوښښ همدا دی، چې موږ دې خپل ذهن ته څه وسپارو او ځان دې پر دې ډاډه کړو چې د معلوماتو له نړۍ یو څه لرو، دا حکمت نه دی چې د خپل فکر ناچلې نسخې خلکو ته وړاندې کړو او کمزوي دلایل پر خلکو ومنو.

د ۱۳۷۷ لمریز کال خبره ده، د یوې عایدادي ادارې مشر په خپل دفتر کې ناست و، یو شمېر سوداګر هم ورسره وو، یو مامور راغی او سلام یې واچاوه، مشر ترې پوښتنه وکړه: هلکه فلانیه دا درې څلور ورځې چېرته وې؟ هغه ورته وویل: جناب رئیس صاحب په بني پښتورګي کې مې کانيې و، سخت ترې په عذاب وم، ځکه وظیفې ته نه راتلم. د ادارې مشر برچ وهل، له خدا شین شو، زښت زیات یې وخندل، ناست خلک حیران وو چې رئیس په څه خبره وخندل. رئیس چې د خپلې خدا له چارې اوزګار شو، نو خپل مامور ته یې وویل: خدای دې تا ووهې له خدا دې مړ کړم، په انسان کې خو یو پښتورګی وي، بني او کینې پکې تا راوايست!

دا وخت ناستو خلکو غږ وهل او د ښاغلي مشر په حماقت ټول له خدا شنه شول، رئیس هم بیا له خدا سره غاړه غړۍ شو، مامور هک پک ولاړ و، دا وخت د رئیس یو تن مخلص ملګری وروړاندې شو او په غوږ کې یې ورته

وويل چې رئيس صاحب دا خلک په تا پورې خاندې، د انسان يو پښتورگي نه وي بلکې دوه وي. هماغه و چې رئيس له يوې نړۍ خجالت سره چوپ شو او په خپلې خدا سخت پښېمانه و. موږ وليدل چې د دې ښاغلي معلومات کمزوري وو او تر دا دمه په دې نه پوهېده چې د انسان دوه پښتورگي وي.

زموږ په کلي کې پخوا د اوبو ژرندې وې، يو مازيگر يو سپين ږيري سړی د ژرندې نه خو قدمه وړاندې پر يوه چوتره لمانځه ته ولاړ دی، يو معلم صاحب راغی او تر خوا يې د لمانځه په نيت ودرېد، معلم صاحب لاپه لمانځه دی چې سپين ږيري لمونځ وکړ او په دعا يې پيل وکړ، په دعا کې يې خو ځله په لوړ اواز وويل: «خدايه اسلام ته بری ورکې او کفر غالبه کې» معلم صاحب چې سلام وگرځاوه ورنه يې وپوښتل: کاکا ته دا دعا بيا وکه! هغه بيا خپله دعا هماغه شان تکرار کړه، معلم صاحب ورته وويل: «توبه وباسه گنهکار شوې، ته څه په اپلتو سړي، ته د غالب په مانا پوهېږې؟»

سپين ږيري وويل: «ولې معلم صاحب غالب ناکام ته نه وايي؟» معلم صاحب توند شو ورته يې وويل: «غالب کامياب ته وايي غوږونه دې خلاص کړه، چې بيا داسې دعا ونه کړې» سپين ږيري په حيرانتيا وويل: توبه توبه! ما دې خدای خوار کړي، زه خو دا شپېته کاله همدا دعا کوم چې کفر غالبه کې، ما خو ويل چې غالب به ناکام ته وايي. دا وخت يې غوږونه ونيول او خدای (ج) ته په زاريو شو.

دا طنزونه نه وو، رښتيني کيسې وې او د دې لپاره مې وکړې، چې لومړی بايد واورو او ځان د اورېدو په مفهوم پوه کړو، اورېدل د ويلو لپاره پول

دی، اورېدل د ویلو لپاره کرونده ده، د وینا ګلان لومړی ځل د اورېدو په ګلبن کې ټوکېږي او وده کوي، که موږ ښه اورېدونکي شو ښه ویناوال رانه جوړېدی شي، که ښه ویناوال نه شو عیب نه دی، خو که ښه اورېدونکي شو حکمت او سرلوړي ده.

چوپتیا خاموش سمندر دی، هغوی چې چوپ وي ډېر څه اوري او هغوی چې ډېر څه اوري ډېر څه لري، د نړۍ مشهور لیکوال منتیسکو وایي: «انسان د سیند په څېر دی، خومره چې ژور وي خورا آرام او خورا عاجزي کوونکی وي»

فن او هنر

له فن څخه مانا او مقصد د ځېنو عملي او نظري مسايلو په اړه تدبير او د کړنې څرنگوالی دی. فن پېشه ده، فن کسب دی او فن مسلک دی. فنکار هغه څوک دی، چې فن يې زده وي. خلک د فن خاوند ته درناوی لري، فن د ٲولنيز ژوندانه د حرکت آرابه ده، فنون د ژوندانه ثروت او شتمني ده، فنون د اجتماعي ژوندانه د پرمختگ وسيلې دي. خټگري، درزيتوب، ترکايي، موچيتوب، مستري توب، برېښناپالي (برقيتوب)، رنگمالي، ٲټاري، سيم تاوي، زرگري او داسې نور فنون دي. فن له هنر سره گډه پوله او مشترکه وجه لري.

هنر د پوهې، کمال، شعور او هوښيارتيا په مانا هم راغلی دی، رحمان بابا وايي:

بې هنر دی چه څوک دين په دنيا پلوري

هنرمند سړی دا هسې سودا نه کا

هنر د يوشې، يو کار او کړنې بنياست او ښکلا ته وايي. هنر هر هغه کار او عمل ته وايي، چې د ښکلا لپاره ځانگړی شوی وي، د انسان د فکر او فزيکي عمل هر هغه حاصل، چې ښکلا ولري هنر بلل کېږي. د انسان د هاند او هڅو توليد، چې ښکلا ولري هنر دی. ساز و موسيقي، تياتر، ليکوالي، نقاشي، آواز خواني، نعت خواني، ترنم کول، ويناوالي او

ادبيات دا ټول هنرونه دي. موږ دلته په ټولو هنرونو بحث نه کوو، يوازې پر هغو غږېږو، چې زموږ په ټولنه کې ټولنيز ارزښت لري. نڅا په هنرونو کې شمېرل کېږي، خو زموږ په مذهبي او کلتوري ټولنه کې عيب گڼل کېږي او د انساني شرف او آبرو د توپدلو تعبير لري. مجسمه جوړول په نورو ټولنو کې هنر گڼل کېږي، خو زموږ په مسلماننه ټولنه کې ورته د بوتپالنې په سترگه کتل کېږي او د خپلې ټولنې ارزښت يې نه شو گڼلای.

رحمان بابا بل ځای وايي:

دنيادار که مستغني په سيم و زر دی

هنرمندو خڅه گنج د خپل هنر دی

هنر پوهانو هنرونه په اوه ډوله ياد کړي دي لکه: ۱- موسيقي ۲- لاسي هنرونه لکه مجسمه جوړول او شيشه گري ۳- ترسيمي هنرونه لکه نقاشي، رسامي او خطاطي ۴- ادبيات لکه شعر، لنډه کيسه، نثر ۵- معماري او نقاشي ۶- موزون حرکات ۷- فلم، سنيما او تياتر. د دې هنرونو تر منځ مشترکه وجه، بڼکلا، تخيل او عاطفه ده، چې په ټولو هنرونو کې ځای لري.

موږ دلته نه غواړو په هنر بحث وکړو، بلکې موخه مو دا ده، چې هنر زموږ د ټولنې ارزښت دی، هر څوک له يادو هنرونو څخه ځينې هنرونه خوښوي او ورسره لېوالتيا لري، هر کس غواړي، چې له يادو هنرونو يې ځينې هنرونه زده وي، هر څوک د يادو هنرونو خاوندانو ته په ارزښت قايل وي. هر څوک غواړي له يادو فنونو او هنرونو څخه ځينې هنرونه خپل کړي او د خپل ژوند د ذوقي مشال په توگه ترې گټه پورته کړي.

هنر ډېر ژور بحث دی، تر دې دمه لا هنر پوهان د دې فلسفې په اړه د پوهېدا پایلې ته نه دي رسېدلي، چې هنر ولې هنر دی او ښکلا ولې ښکلا گڼلای شو؟ یا دا چې ښکلا څه شی دی او د انسان په کړنو کې دغه جوهر له کومه ځایه سرچینه اخلي؟ ولې موږ یو شی ته ښکلی وایو؟ د ښکلا لپاره تعریف څه دی؟ کوم شي ته ښکلا ووايو او ښکلا ولې پر انسان اغېز او تاثیر لري؟ زموږ د بحث موضوع دا نه ده، خو په لنډه توگه ویلای شو، چې فن و هنر ټولنیز ارزښت دی، فن و هنر ته خلک په درنښت قایله دي، فن و هنر په ټولنه کې مینه وال لري او د هر کس لېوالتیا دا وي، چې په ټولنه کې د فن او هنر له ارزښت سره تړلی ژوند ولري. د هر چا ارزو دا وي، چې خبرې یې هنري ښکلا ولري، لیکنه یې هنري ښایست ولري، فکري یې د هنري ذوق ښکارندويي وکړي، په کار او عمل کې یې د هنریت جوهر وڅلېږي، فن او هنري یې زده وي، له دې لارې خلکو ته کار و خدمت وکړي او د یو فنکار او هنرمند انسان په توگه په ټولنه کې وپېژندل شي.

انسان چې کله د ښایست په اهمیت پوه شو، نو د ښایست په لټه کې شو، همدې هڅې او پلټنې هنرونه وزېږول او انساني نړۍ ته یې ښکلا و بڅښله، دا فنون او هنرونه په هر څه او هر ځای کې لیدلای او موندلای شو، د دې ښکلاگانو او ښایستونو ننداره په هر ځای کې کولای شو. دا نړۍ ډېره ارته او پراخه ده. د ښکلا دا سمندر ډېر ستر او ژور دی او دا مرغلي ډېرې او بې حسابې دي.

بريالي توب

بريالي توب ټولنيز ارزښت دی، هر څوک غواړي چې بريالي توب يې په برخه شي، هر څوک غواړي چې د برياليو انسانانو په کتار کې ودرېږي. موږ ډېر ځله د ناکامۍ له وېرې د بري کار ته نه وړاندې کېږو او له دې ډارېږو چې ناکامي به مو په برخه شي، همدا وېره زموږ ځواکمنتيا زيانمنوي او زموږ په شخصيت کې د هڅې او هاند جوهر وژني. داسې ليدل شوي چې يوزده کوونکي بنوونځي ته د امتحان له ډاره نه ځي او له امتحانه په دې ډارېږي چې ښايي ناکام به شي، يو بې زړه شتمن د دې لپاره خپله پانگه په کار نه اچوي، چې ښايي له تاوان سره به مخ شي او گټلې پېسې به يې له گوتو ووځي، زما يو پنځه څلوېښت کلن ملگري تر اوسه بايسکل نه شي چلولای او وايي چې د غورځېدو له وېرې يې کله هم د بايسکل د زده کړې ارمان نه دی پوره شوی، يو دوه وويشت کلن ځوان د ويناوالۍ سخت لېوال و، خو له دې ډارېده چې که د خلکو پر وړاندې ودرېږي، ښايي داسې اپلټې يې له خولې ووځي چې د ملنډو به شي او بيا به چاته نه شي کتلای، له همدې وېرې يې خپل ارمان ته په شخصيت کې قبر جوړ کړی و او له ډاره يې په غونډو او محافلو کې برخه نه اخېسته، ډېر زده کوونکي د ناکامۍ له وېرې له استاده پوښتنه نه شي کولای او وېره لري چې که له استاد وپوښتي، نو په زړه کې به ورسره کينه وساتي او بيا به يې په امتحان کې ناکام کړي. زما يو شتمن دوست تر دې دمه د خپل بې زړه

توب او ناکامۍ له وېرې موټر چلوونکي نه شو او وايي چې ډار لري ښايي څوک ورته په ښار کې ووېل شي او په لويه بلا واوړي. کليوال وايي: د بې زړه لامبوزن مرگ له سينده وي. دا هم وايي چې بې زړه عسکر په ډز نه مري، بلکې له ډزه مري، د وېرې او ناکاميو دا تصور زموږ مزل اوږدوي او د برياليتوب له سفره مو مخنيوی کوي.

راځئ! د خپل منطق په قاموس کې د ناکامۍ د ډار او وېرې پر کلماتو کرښه راکاږو او پر ځای يې د برياليتوب د ډاډ او اطمینان توري وليکو. زموږ ناکامي او برياليتوب زموږ له انګېرنو سرچينه اخلي او زموږ ناخوداگاهه ضمير زموږ د خوداگاه ضمير پر تصوراتو فيصله کوي. که موږ د برياليتوب کيسه زمزمه کړو، که موږ د ناکامۍ د ډار له سمندر د خپل فکر کشتۍ وباسو، که موږ د بري په حکمت او فلسفه باور ولرو، زموږ ناخوداگاهه ضمير او شعور زموږ په پټه نړۍ کې د برياليتوب توغ رپوي او د ناکامۍ غږ د تل لپاره خاموشه کېږي.

د نړۍ نامتو عالم او د برېښنا کاشف اډېسيون وايي: «زه به دا ونه وایم چې زر ځلې مې ماتې خوړلې ده، بلکې وبه وایم ما کشف کړه، چې د ماتې خوړلو زر لارې موجودې دي»

په خپلو هڅو کې پاتې راتلو ته يو تعريف ولری، هغه په دې مانا چې هېڅکله يې په دې مه تعريفوی چې تاسې ماتې خوړلې ده، بلکې په دې يې تعريف کړئ، چې تاسې درک کړه چې د برياليتوب لاره له يو شمېر کړاوونو ډکه ده.

په پوځي برخه کې د «مورال» کلیمه ډېره یادېږي، مورال همدې ته وايي، چې د عسکرو له ذهنه د ناکامۍ وېره ووځي او د خپل بريالیتوب پراصل گروهمن شي، لس هغه عسکر چې مورال یې لوړ وي د سلو بې موراله وسله والو پر وړاندې جنگېدلی او د بري لاره غوڅولای شي، په یوه وړه کشتۍ کې شل سپاره لوړ مورالي سمندري عسکر په لسو کشتیو کې دوه سوه مورال بایللي عسکر غغلولای او په پوځي ډگر کې یې له پښو غورځولای شي. دا ځکه چې یوه ډله پر خپل بريالیتوب باور لري او بله پر خپلې ناکامۍ، یوه ډله ځانونه ځواکمن احساسوي او بله ډله ځانونه بې ځواکه، یوه ډله د خپل بري د غږ په تمه دي او بله ډله د خپل مرگ بد پیغام ته منتظر.

له همدغه ځایه ده چې موږ یو چا ته شجاع، زړور، همتناک او بل ته بزدله، بې زړه او ډارن وایو. یو ته بريالی انسان وایو او بل ته د بريالیتوب له قافلې پاتې او بې مترې انسان، یو ته بناغلی وایو او بل ته نامنلی، یو ته باتور وایو او بل ته ترسوک او وېرندوکی. دا ارزښتونه باید پخپله انسان په خپل شخصیت کې وپالي او دا درک کړي چې ده ته هیڅوک د جعلی شجاعت او مېړانې القاب نه شي ورکولای او د بري مزل د بل په اوږدو نه شي کېدای.

پر خپلو استعدادونو باور او اعتماد موږ د ناکامیو له ډاره ژغورلای شي، پر نفس وېسا زموږ پر وړاندې د بري کتاب پرانیزي او موږ ته د همت او سرلوړۍ سبق رازده کوي، د ناکامۍ وېره کوم عادت او خصلت نه دی چې

د انسان له شخصيت سره تړلی وي، دا لاره په اسانه بېلېدلای شي، دا يوازې يو عزم او هوډ غواړي او بس.

که موږ ژمنه وکړو چې نور نو د ژوندانه د منزل په لاره کې د خپلې ناکامۍ له دېوانونه ډارېږو، نور نو د وېرې هغه ورېځې چې زموږ پر ارواوو يې سيوري کړې يوې خوا ته پرېږدو او د هيلو د شنه اسمان لاندې د خپل بري پر لور منزل پيلوو، نور د خپل پيل کړي منزل بېرې د وېرې له توپانه ژغورو او په پوره ډاډ او اطمینان يې د بري ساحل ته باسو. زه باور لرم چې همدا ژمنتيا زموږ شخصيت بدلولای او پر سمو لارو موروانولای شي.

بيا به زموږ قدمونه ثابت وي، بيا به زموږ لارې بې خطرې وي، بيا به زموږ ډار په اطمینان او د ناکامۍ احساس د بري په احساس بدل شوی وي، بيا به خوشالي، سکون او راحت زموږ د فکري نړۍ زينت وي، بيا به موږ په پوره درک د ژوندانه د بري لپاره تعريف لرو، بيا به د ناکامۍ د وېرې او ډار لېوان زموږ د استقامت او بري رڼه نه شي ډارلای. بيا به زموږ ژوند موږ ته د هوساينې کيسه کوي، د برياليتوب کيسه او د ټېکمړغۍ کيسه، بيا به موږ په فکري کشمکش کې نه يو، بيا به موږ د خپل منزل سم لوری موندلی وي، بيا به پر نفس د يوې نړۍ باور او اعتماد سره مخ ته ځو او د انساني نړۍ د خير او بري لپاره به فکر کوو.

ځان پېژندنه

ځان پېژندنه ټولنيز ارزښت دی، د هر چا هيله دا وي چې ځان وپېژني، د ځان معنويت درک کړي او د ځان په اړه فلسفي پوښتنو ته ځواب ومومي. ځان پېژندنه يا نفس پېژندنه د عرفان د لارې لومړی قدم دی، که ځان ونه پېژندل شي، د رب پېژندنه ممکنه نه ده، ځان پېژندنه انسان ته د عرفان دروازې پرانيزي، د انساني وجود د معنويت او له خالق سره د وصال کيسه ورته کوي، موږ که ځان ونه پېژنو د هغه سفر لارويان يو چې نه پوهېږو چېرته څو او د کومې موخې لپاره روان يو.

هر انسان په خپل ځان کې له درې ډوله نفسونو سره مخامخ دی «اماره»، «لوامه» او «مطمئنه» نفس.

لومړی نفس په بدو حکم کوي، دويم د جرم مرتکب انسان په خپلو بدو پېښمانه کوي او درېيم نفس د ډاډ او اطمینان په فضاء کې قدم ږدي او انسان د انساني ارزښتونو کړنو ته رهبري کوي. نور نفسونه هم شته چې د دې حاکمو نفسونو تر سيوري لاندې قدم اخلي، لکه ملهمه نفس، مسؤله نفس او ناطقه نفس. د نړۍ ستر ارواپوهان د روانشناسۍ په څېړنو کې د همدې نفسونو په سمندر کې ورک دي او د «ولي» او «څنگه» د ځواب په لټه کې دي.

موږ دا نه وايو چې هر عادي انسان دې ارواپوه وي، يا دې په دې اړه تحقيقات او څېړنې وکړي، بلکې د ځان پېژندنې او نفس پېژندنې لپاره اړينه ده چې د خپل وجود معنويت وپېژني، د خپل ځان په پانگه پوه شي، په دې پوه شي چې پر انسان ستر خالق په مانيزه برخه کې څومره ارزښت لورولی دی. ځان پېژندنه له ځان ښودنې او ځان خوښونې سره توپير لري، ځان پېژندنه په دې مانا نه ده چې زه فلانی د فلاني زوی او د فلاني ځای يم او دا هم ځان پېژندنه نه ده چې يو څوک دې هر څه د ځان لپاره وغواړي، ځکه چې ځان ورباندې گران دی او ځان يې ښه پېژندلی دی، ځان پېژندنه ځان غوښتنه هم نه ده، چې يو چا دې په هر ځای کې د امتياز شملې ته سترگې گنډلې وي.

ځان پېژندنه په دې مانا ده چې يو څوک د خپل شخصيت په سمندر کې ښکته شي او وگوري چې څومره مرغلرې موندلای شي، د خپل شخصيت په اړه فکر وکړي، په ځان کې د معنويت چينه ومومي او د معنوي ارزښتونو په زمزمو ځان موږ کړي. فکر، وجدان، ذوق، عاطفه، عقیده، ايمان او مينه د انسان په وجود کې پټه شتمني ده، که غواړئ چې د انسان پېژندنې په حکمت او فلسفه پوه شئ، نو د ځان پېژندنې قاموس او کتاب پرانيزئ، دا رڼا به تاسې ته د سفر تيارې روښانه او مزل به مو اسانه کړي.

که موږ ځان وپېژاند انساني نړۍ مو پېژندلې ده، که موږ په خپل ځان کې د معنويت هستي وموندله، پوه شئ چې د هر انسان د معنويت جوهر راته معلوم شو، که موږ د خپل شخصيت په سمندر کې د مينې مرغلره موندله، هله پوهېدای شو چې د بل انسان په زړه کې څه دي، که موږ د خپل بدن په

روحي ځورېدا پوه شو، د بل درد او ځورېدنه احساسولای شو، که موږ په دې پوه شو چې ځان ته څه خوښوو، نو د بل په اړتياوو پوهېدلای شو، که موږ خپله احتياجي درک کړه، د بل په محتاجۍ پوهېدلای شو، که موږ خپل ارمان وپېژاند، د بل ارمان مو پېژندلای دی، که موږ خپله خوشالي وپېژندله، د بل په خوشالۍ پوهېدلای شو. دا ټول ارزښتونه له دې الهام اخلي چې موږ اول ځان وپېژنو، موږ اول د ځان په اړه مطالعه وکړو، نو هله به مو بل پېژندلای او د نورو احساسات او غوښتنې به مو درک کړي وي.

ځان پېژندنه د ټولو پېژندنو مور ده، دا قاموس موږ ته د هرې پېژندنې په اړه لارښوونه کوي او موږ ته د پېژندنې دروازې پرانيزي، د ځان پېژندنې دروازه بايد موږ پخپله پرانيزو، په اړه يې بايد خپله فکر وکړو او په شعوري انداز بايد دغه تصميم عملي کړو، بيا نور قدمونه پخپله زموږ د لارې او سفر ملگري دي.

زموږ دا عمل موږ ته د رازونو ډېرې کيسې مخې ته ږدي او په ډېرو رمزونو مو پوهوي، خو که موږ ځان نه وي پېژندلای بيا دا منزل بهې گټې دی، بيا زموږ دا دعوه پر ځای نه ده چې موږ نړۍ پېژندلې، موږ انسان پېژندلی او موږ په پېژندنه کې مهارت لرو. راځئ! ځان وپېژنو، چې نور وپېژنو.

ځواني

ځواني ټولنيز ارزښت دی. هر انسان د ژوندانه د سفر لاروی دی، انسان چې څومره د عمر د مزل ځمکه له پښو باسي، په هماغه کچه د زړښت نړۍ ته پناه وړي، زړښت یو تریخ حقیقت دی، له زړښته تېښته ناشونې ده. که انسان د ځوانیمرګۍ له توپانه وژغورل شي، نو بدن یې هرو مرو د زړښت له اروا سره مخامخ کېږي او زړښت ورته د خپلې بې وسۍ کیسه کوي.

ساینس پوهان په دې هڅه کې دي، چې زړښت ته یوه نسخه ومومي او د ځوانۍ گلابن له دې خزانه وساتي، څو لاهم په دې لاره کې د بري غږ نه دی اورېدل شوی. یو شی چې شونې دی هغه د خپل زړه او ذهن ځوان ساتل دي او دا کار د هر انسان له وسه پوره دی، دا کار اسانه دی او دا لاره بې خطرې او ډاډمنه ده. د زړه ځوان ساتلو هنر دادی چې زړه خوشاله او د اندېښنو او اروايي ستومانو و ساتل شي، په خپله برخه قناعت وشي او ځان له نورو کم او حقیر ونه گڼل شي. هغه وړتیاوې چې یو شخص یې لري د ژوندانه لپاره ښه پانگه وگڼل شي او د معنویت امتیاز ورکړل شي. تاسې ته بل څوک خوشالۍ نه شي درکولای، بلکې پخپله به هڅه کوي چې خوشالي د خپل زړه د کور مېلمنه کړي او د خوبنیو له رنگین پسرلي د زړه نړۍ ته رنگ واخلي.

لکه چې وايي: “هېڅوک ځوان نه شي پاتې کېدای، مگر د هغه زړه او ذهن”

ځواني په پښتو کې په دوه ماناگانو کارول کېږي، يوه يې د ژوند د يوې ځانگړې مرحلې نوم دی، چې له زلميتوبه سرچينه اخلي او تر پوخ عمرۍ دوام کوي، بله دا چې ځواني د سخاوت، مېړانې او خرابات په نوم هم کارول کېږي، هغه څوک چې سخي وي، پر دوستانو او ملگرو مهربانه وي، وايي چې فلانی ځان ځواني لري.

د زړه او ذهن د ځوان ساتلو مانا داده چې انسان ماتې او شکست ته تسليم نه شي، انسان پر ځان باور ولري او ځان د خپلو وړتياوو او صلاحيتونو مالک وگڼي. که موږ په زړه کې د مينې کرلی فصل وساته، که موږ په زړه کې د الفت اباده نړۍ ښېرازه وساتله او که موږ د زړه د ارمانونو ترانه زمزمه کړه، مانا داده چې موږ خپل زړه ځوان ساتلی او زړښت ته نه يو تسليم شوي. زموږ ناخوداگاه ضمير زموږ له انگېرنو الهام اخلي او په بدن کې پټه نړۍ موزموږ پر تعبير او اټکل فېصلې کوي، که موږ مدام د خپل زړه او ذهن د ځوانۍ له رازې کيسه وکړو او د خپل ذوق کرونده د اصلاح په جوهر وپالو د زړه د ځوانۍ اصل خپلولای شو. د دې مانا داده چې موږ بايد خپل ځواک او مټره له لاسه ورنکړو او د ناهيلۍ پر تغېر کښېښو. زړه د خلوص او لورينې کور دی او د مينې دا پانوس بايد د ژوندانه تر وروستيو شېبو بل او روښانه وساتو.

له ((وزر)) نومي کتاب څخه ¹

د زړه ځوان ساتل په دې مانا نه دي، چې موږ د خپل زلميتوب طغياني خواص او خويونه په ځانونو کې وپالو او د دغو خويو تر سيوري لاندې ژوند وکړو، بلکې مانا يې داده چې د زړښت د گواښ پر وړاندې خپل زړه او ذهن ځوان وساتو او د ناهيلۍ له افته خپل افکار او ژمنتيا وژغورو. دا په حقيقت کې د خپل انساني هويت د پټې نړۍ (ضمير) وړتيا او استعداد مبارزې ته هڅول دي. موږ بايد پرېږدو چې د زړښت په نوم د بېوسۍ احساس زموږ د اوږو پټې شي او له امله يې د ټولنيزو اړيکو له پانگې بې برخې شو.

زړه او ذهن په خپلو کې نږدې اړيکې لري او د انسان د معنويت د خزانې مرغلرې دي، زړه د ذهن په پانوس روښانه او د ذهن په مشوره قدم اخلي. د ذهن ځوان ساتل يا دغه چينه تانده ساتل د زړه د کروندې ښه اړتيا ده، موږ بايد هڅه وکړو چې دغه سترې خزانې خوندي وساتو او له زړه د هوډمنۍ او له ذهنه د نويو افکارو د پنځونې له ماشينونو کار واخلو.

که موږ دغه دوه سترې پانگې ونه پېژندلې او دا ماشينونه مو ودرول، نو وېره شته چې پرېزې به يې زنگ وکړي او د مترې او ځواک له برمه به پرېوزي، دا په پرله پسې ډول هڅه او پاملرنه غواړي او دا باغ مالي او مليار ته اړمن دی. پوښتنه داده چې ذهن څنگه ځوان او د زړه ونه څنگه د زړښت له خزانو وساتو؟

د ذهن پر گلاب نوې مضمون وليکئ، ذهن ته نوي معلومات ورکړئ، نوې کيسه ورته زمزمه کړئ او نوې کيسه ترې وغواړئ. ستاسې ذهن به تاسې ته نوي توليد ولري، تاسې ته به نوې کيسې وکړي او تاسې به له پتورازونو

خبر کړي. که مو جامې زړې پر تن وي باک نه شته، خو چې فکر مونی وي، د خپل فکر په دوکان کې نوې سودا پلور ته وړاندې کړئ، ځکه چې زړه سودا پېرودونکي نه لري او په بازار کې یې مینه وال کم وي.

د ذهن ځوان ساتلو لپاره ځان له مطالعې سره روږدی کړئ، هره ورځ ذهن ته نوي معلومات وسپارئ او له نويو موضوعگانو یې خبر کړئ، دا د ذهن تمرین دی او د ذهن ځوان ساتلو همدا لارې-چارې دي. که دا هڅه مو عملي کړه، ستاسې ذهن به د وخت سره سم تازه معلومات ولري، ستاسې خبرې به خلکو ته نوې او خوندورې وي او ستاسې وينا به زړونو ته لاره پیدا کړي، له دې سره به تاسې خپل ذهن ته نوي معلومات سپارلي او زېرمه کړي به مو وي، له بله پلوه به ستاسې زړه ستاسې له علمي شخصیت د ډاډ کیسه کوي او دا دواړه ویاړنې به تاسې ته د اعتبار شمله درېه سر کړي چې هم به په خلکو کې ښاغلي او منلي شئ او هم به مو پر خپلو معنوي صلاحیتونو باور او اعتماد پیدا شوی وي.

زړه او ذهن د مینې او خلوص پر زرمزمو ومینځئ او د کرکې، اندېښنو او غم ځالې یې وړانې کړئ.

لږې خبرې کول

اقتصاد پوهان وايي: «په بازار کې چې د کوم شي عرضه زياته شي تقاضا يې کمېږي». د خبرو په بازار کې هم دا اصل د تطبيق وړ دی، څوک چې ډېرې خبرې کوي، لږ مينه وال لري. هغوی چې اوږدې ويناوې کوي، لږ اوږدونکي لري. بايد هڅه وشي د خبرو له خزانه د اړتيا په اندازه بازار ته وړاندې شي، ستاسې خبرې مرغلرې دي، ستاسې خبرې با ارزښته دي، پام موي چې دا مرغلرې له ضرورت پرته وړاندې نه کړي، پام موي چې دا بهاداره شتمني درنه ارزانه ونه پلورل شي، ډېرې خبرې ډېرې ناسمې او سهوې لري، اوږدونکي ستومانه کوي، بيا نو ستاسې پر وړاندې د هغوی په زړه کې د مينې پر ځای کرکه کرل کېږي، بيا تاسې د خپلو دوستانو او اوږدونکو په زړونو کې هغه مينه او محبت نه لرئ، چې پخوا مو درلود.

لږې خبرې کول ټولنيز ارزښت دی، تر ډېرو خبرو خاموشي غوره گڼل کېږي، هغوی چې لږې خبرې کوي، لږې سهوې لري. که تاسې لږې، ښې او خوږې خبرې وکړئ هر کس مو خريدار او پېرېدونکی دی، هر کس به له تاسې سره مينه کوي او د خبرو د اوږدو لېوال به موي. خبرې کول هنر دی، خو لږې خبرې کول حکمت او عقلانيت. وينا چې د ښکلا، حکمت او عقل جوهر ونه لري، هنر نه بلل کېږي او زړونو ته لاره نه شي پيدا کولای.

يو عالم وايي: د احمق زړه د هغه په ژبه کې وي او د عاقل ژبه د هغه په زړه کې. د دې دا مانا ده چې د زړه هره خبره په خوله ایستل او بې پردې کول

حماقت دی، باید زموږ زړونه د رازونو پټه نړۍ وي، موږ باید په دې نزاکت پوه یو چې کومې خبرې وکړو او په څه ډول یې نورو ته وړاندې کړو، د هوښیارانو ژبه د هغوی په زړونو کې وي، مانا دا چې ډېرې خبرې باید د ژبې له ژرندې ورغول شي او د زړه د تعادل او تدبیر په ماڼۍ کې مېلمنې شي. د دې دا مانا نه ده چې موږ دې ګونګه روژه ونیسو او د اړتیا پر مهال دې هیڅ هم ونه وایو، بلکې د دې مانا دا ده چې موږ باید له اړتیا پرته ځان په عبثو خبرو بوخت نه کړو او نه خپل زړه او ذهن په بې هوډه کیسو او نکلونو ستومانه کړو. ذهن د ستر خالق له لوري بې سارې لورینه ده، ذهن زموږ د علمیت، پوهې او شخصیت جوړونې د جوهر فابریکه ده، موږ ته په کار دي چې دې فابریکې ته کره توکي وسپارو او د کره تولید تمه ترې ولرو، عبثې خبرې اورېدل زموږ د ذهن تولید بیکاره کوي او زموږ نړۍ لید (جهان بینی) ته زیان رسوي. موږ یقیناً هغومره یاستو، څومره چې زموږ پوهه ده او د پوهې د منطق کتاب زموږ ذهن او تولید یې زموږ خبرې دي. موږ پوه او ناپوه سره د خبرو د منطق له جوهره پېژنو، د لږ پوه او ډېر پوه تر منځ همدغه توپیر ته ګورو، نو موږ که په منطق برابرې خبرې وکړې او په منطق برابرې خبرې مو واورېدې، مانا دا چې د پوهې فلسفې لارویان یو او که د عبثیاتو لاره مو ونیوله او دې اصل ته مو پام ونه کړ چې موږ ذهن ته څه وسپارل او ثمره یې څه ده؟ نو پوهه او هوښیاري به مو د چرسیانو له منطق پرته په بل څه تعبیر او تفسیر نه شي.

اوس نو موږ له دې سره سره چې د ټولنيز نزاکت د ښار له واټه د تېرېدو په تکل کې يو، دوه اصله هرومرو په پام کې نيسو، يو دا چې زموږ ذهن ته د مفاهيمو سپارلو اصل او دويم د ذهن له ماشينه د توليد او پنځونې منځپانگه.

موږ بايد په داسې محافلو کې ناسته ولاړه ولرو چې ذهن مو د خلکو له خبرو او ويناوو د معنويت جواهر واخلي، کله چې زموږ افکار د شاتو مچيو په څېر دغه گلان راټول کړي، په توليد لاس پورې کوي، بيا نوله ذهنه خواږه توليد پېږي او د تخليق په مجمر کې نورو ته وړاندې کېږي، په دې مفهوم چې موږ بايد داسې محيط وټاکو چې ښې، کره او منلې خبرې واورو، ترڅو زموږ د ذهن کرونده ښه توليد او تخليق ولري.

په کوم محفل کې چې ټولنيز نزاکتونه نه مراعت کېږي، چټيات او عبثې خبرې کېږي، فحشاء او پوچې ويناوې کېږي، هڅه وکړئ خپل ذهن له دې افته وساتئ، ښايي تاسې له هغوی اجازه واخلي چې درته کوم کار پيدا شو، ښايي تاسې دا بهتره وگڼئ چې يو ښي او پارک ته ورشئ، خو شېبې له گلانو او گلبوټو سره تېرې کړئ او د حقيقت د پټو رازونو په لټه کې شئ، ښايي تاسې يو داسې محيط ته پناه يوسئ چې کتاب ولولئ او يا له کمپيوټره گټه واخلي. هڅه مه کوئ په دې توپاني سيلاب کې د لامبو وهلو او د خپل فکر د کشتۍ ژغورلو قهرمانان شئ. دا محيط خورا زيانمن دی او د دې مجلس د زيانونو څپې ستاسې ذهن، شخصيت، وړتيا او پوهه ځپي او د شخصيت ښکلي ماڼۍ مو بدرنگه کوي.

اقلیدوس وایي: «هغه سپری چې ډېرې خبرې کوي، تخم کړي او هغه چې
چوپ وي رېښي یې»
تاسې که بله لاره ونه لرئ نو د هغوی د کرلي تخم لوگر (رېښونکي) شی او په
خپله خاموشۍ د هغوی د کاذب منطق پر وړاندې د چوپتیا مبارزه غوره
کړئ.

حیا و شرم

حیا او شرم زموږ ټولنیز ارزښت دی، با وقاره، درانه او عزتمن خلک هغه دي، چې حیا لري. د هغو خلکو درناوی ډېر کېږي چې حیا لري، دا چې حیا څه شی دی او شرم څه ته وایي غواړم ورباندې لنډې خبرې وکړم. حیا انساني صفت دی، حیا اخلاقي صفت دی، حیا په انسان کې د انساني کرامت نڅښه ده، حیا د اخلاقو سرچینه ده، حیا د درنښت جوهر دی، حیا د عزت النفس د ښار دروازه ده، حیا د وجدان او ضمیر روح دی، حیا سپېڅلتیا ده، حیا د عفت او عزت ساتنه ده، حیا نورو ته درناوی دی، حیا د انساني لوړو صفاتو مقام او منزلت دی، حیا له شرافت سره مینه ده، حیا له انسانیت او اخلاقي نړۍ سره خلوص دی، حیا پر نفس باور او اعتماد دی، حیا پر نفس واکمني او سلطه ده.

د اسلام مبارک دین حیا ته زښت زیات ارزښت ورکړی، اسلام د مسلمان د شخصیت مانۍ د حیا او اخلاقو په زینت ښکېلې کوي او د ادابو او انساني سلوک ښکلاوې له همدې اصله الهام اخلي. حیا ناک انسان د خلکو په نظر دروند او عزتمن وي، حیاناک انسان د خلکو د باور او اعتماد وړ وي. حیا د تقوا او فضیلت اصل دی او حیا د حیاناک انسان لپاره ځانګړې امتیاز او مقام دی.

زموږ په ټولنه کې شرم و حيا د عفت، ناموس او عزت په مانا هم کارول کېږي، پښتانه چې زوی ته واده وکړي خلک وايي: حيا يې د کوره کړه. د حيا زښت زيات مقامات دي، لکه له خدايه حيا، له پيغمبره حيا، له ملايکو حيا، له خلکو حيا، له خپله ځانه حيا، له خپله ضميره حيا، له مشرانو حيا او داسې نور. دلته حيا د خپلې آبرو، پت او عصمت په مانا کارول کېږي.

کله چې انسان حيا کوي نو يو ډول مثبت رواني روحيه ورباندې حاکمه وي، هغه د خپل عزت او حيثيت د ساتلو په فکر کې وي، هغه کار نه کوي چې له دې د شرافت جامه وباسي او د يو بې شرفه او بې حيثيته انسان په توگه يې پر خلکو وپېژني. هغوی چې حيا نه لري، بدبختانه دې اصل ته ځير نه دي، فکر کوي خپل حيثيت يې په ټولنه کې ساتلی او د باور وړ انسان دی، خو خلک بيا د ده په بې حيايي له ده کرکه لري او په خپل زړه او خپلو بحثونو کې دې غندي او په اړه يې د خلکو قضاوت منفي وي. په کار ده انسان د حيا په خپلولو سره خپل حيثيت او عزت وساتي، دا درک کړي چې حيا ټولنيز ارزښت دی، حيا زما د وقار او عزت نڅښه ده او بايد خپل درنښت او سترتوب وساتم او زيان ورته ونه رسوم.

حميد بابا وايي:

په حيا کې سپړی وږی تېری بڼه دی

نه په شهد و شکر موږ په بد رسوا

دا ټولې د حيا بېلگې دي، هغه څه چې تا د ناسمو چارو له لارې گرځوي، درته د اخلاقو، ديانت، شرافت او سترتوب كتاب مخې ته ږدي، حيا ده. هغه څه چې ستا په وجدان کې د معنويت نړۍ ته رڼا ورکوي حيا ده. هغه روحيه چې تا د نفسياني خواهشاتو له توپانه ژغوري او د حيوانيت له تيارو دې د انسانيت معنوي نړۍ رڼاگانو ته رابولي حيا ده.

د حيا ضد صفت بې حيايي، بې شرمي، بد اخلاقي او حيواني صفات دي. څومره چې انسان په حيا قدرمن دی، په هماغه کچه په بې حيايي کې سپک او ذليله دی. حيا په انسان کې اخلاق روزي، اخلاق انسان د درنښت او عظمت معراج ته پورته کوي او د سپېڅلتيا انوار وربخښي. حيا انسان له گناه ژغوري، د خطاوو له تقصيره يې خبروي، د انساني کرامت د صفاتو کيسه ورته کوي، په زړه کې يې د مينې سندرې زمزمه کوي او له الله ﷻ د وېرې په مانا يې پوهوي.

حميد بابا بل ځای داسې وايي:

همنشين د بې حيا وي بې حيا

سپينه ږيره ژرنده گړۍ د آسيا

بې حيايي د ساري ناروغۍ په څېر ده، خلک ترې کرکه لري او له بې حيا سره نه کښېني، د بې حيا په دوستۍ خوله پټوي او نه غواړي څوک ووايي چې فلانی هم له هغه بې حيا سره ملگرتيا لري، خو د حياناک او شرمناک انسان په دوستۍ هر سړی وياړي او ورسره ملگرتيا ته لېواله وي. د حميد

بابا له پورتنې بيته څرگندېږي چې له بې حيا سره يوازې بې حيا خلک ناسته-پاخه لري، ځکه چې د ژرندگري ډيره مدام په اوږو سپينه وي، که له بې حيا سره څوک راشه - درشه او ناسته - ولاړه لري، نو هرومرو به يې په همدغه رنگ رنگ وي.

حياناک انسان [بڼه وي که نارينه] يو بل ته د کتلو پر مهال خپل نظر په واک کې ساتي، د وينا پر مهال د بل حيثيت او وقار ته زيان نه رسوي، هڅه کوي چې الفاظ يې منلي او سپېڅلي وي، هڅه کوي چې قضاوت يې په داسې الفاظو وړاندې کړي وي، چې د ويناوال له حيا او عزته استازيتوب وکړي، که په لازره روان وي، نو د حيا روحيه ورسره د يوې روحاني اروا په توگه مله او ملگرې وي، که پوښاک اغوندي، نو د حيا اصل په پام کې نيسي، هغه قيافه خوښوي چې د ده پر وړاندې د بې حيايي تعبير ونه لري او نور يې په اړه ناسم تعبير ترلاسه نه کړي.

حيا د پيغمبرانو، اولياوو او سترو انسانانو صفت دی، حيا د دين جامه ده، حيا د شخصيت تر ټولو غوره رکن دی او حيا د انسان ټول او ټول است دى. حيا د پاکلمنو انسانانو صفت دی، حيا ده چې د انسان اخلاق روزي او شخصيت يې په ټولنه کې درنوي. حيا انسان دې ته هڅوي چې بڼې چارې تر سره او له بدو ډډه وکړي. حيا انسان ته دا سبق ورکوي، چې د نورو درناوى وشي. حيا د انسان پر مخ د گناه دروازې تړي او د برياليتوب وړ ورته پرانيزي. حيا د انسان عقل له افاتو ژغوري او د ايمان چينه يې رڼه او تانده ساتي.

موږ مخکې وويل چې شرم و حيا د مترادفو کلمو په توگه کارول کېږي، خو هر شرم حيا نه وي، هغه په دې مانا چې ځينې خلک د کم جرئتۍ نه داسې ښکاري چې گواکې شرم لري او حيا يې ډېره ده، د بېلگې په توگه يوزده کوونکي يا زده کړيال (محصل) د خپل استاد په مخ کې د خبرو کولو جرئت نه لري او په ټولگي کې چوپه خوله ناست وي، يا يو مامور د خپل رئيس پر وړاندې خبرې نه شي کولای او تر اغېز لاندې راغلی وي، يا يو کس دا ښه نه گڼي او شمېرې چې د مشرانو درناوی وکړي، يا يو کس د خپلو دوستانو په محافلو کې له دې وېرې گډون نه کوي چې ښايي خلک به يې په لباس يا خبرو پورې وځاندي. دا ډول شرمونه منفي پايلې لري او هيڅکله په حيا نه شي تعبيرېدای. د خبرو کولو له صلاحيت او جرئت سره سره حيا کول، حيا ده. دا حيا ده چې ته يو کس د هغه د بدو خبرو په ځواب کې هماغه شان رټلای شې، خو دا کار د خپلې حيا له مخې نه کوي. دا حيا ده چې ته د مشرانو درناوی وکړې او ځان د هغوی پر وړاندې د ټيټې مرتبې له کسانو وشمېرې.

په هر حال حيا د يوې مذهبې او اخلاقي ټولنې ارزښت دی او حياناک خلک د ټولنې د معنويت له هستيو گڼل کېږي.

القاب

زموږ په ټولنه کې د القابو کارېدنه د ټولنيز ارزښت په توګه شتون لري، القاب هغه توصيفي ضماير دي چې د درنښت او عزت لپاره نورو ته کارول کېږي، يا په بله وينا لقب يو چا ته د خلکو له خوا د هغه د ستاينې لپاره ورکول کېږي او موخه ترې درناوی او احترام وي، خو کله نا کله معکوس تعبير هم لرلای شي او د غندنې لپاره هم ځينې القاب کارول کېږي.

په پښتني ټولنه کې چې څوک يو مشر ته غږ کوي، نو د «للا»، «کاکا»، «ماما» او «مشره» القاب ورته کاروي. په دې القابو کې له ورايه د درناوي روحیه ښکاري او مقابل لوری هم فکر کوي چې دا القاب يې ورته د احترام لپاره وکارول. د القابو دغه کارونه اوس د لوړ تهذيب يوه برخه ده.

همدا راز په ټولنه کې د مشر او سپين ږيري لپاره چې ويناوال يې له نوم سره اشنا نه وي د حاجي صاحب لقب ډېر کارول کېږي، که يو څوک حاجي هم نه وي د حاجي په لقب نه خپه کېږي او په دې پوهېږي چې مقابل کس ورته دغه لقب د درناوي لپاره کارولی دی. يو شمېر کسان چې کوم معنوي او علمي لقب نه لري، پخپله دې ته خلک هڅوي چې ورته حاجي صاحب وويل شي، د حاجي لقب په ټولنه کې ټولمنلی او اکثره خلک يې د درنښت لپاره کاروي. پخوا به د مجاهدينو په جبهاتو کې د ګروپ او ډلې مشر ته د

«استاذ» لقب کارېده او دا به د درناوي او عزت نڅښه گڼل کېدله، بیا چې مجاهدین واکمن شول ټولو قومندانانو صاحبانو حجونه وکړل او د «استاذ» لقب په حاجي صاحب بدل شو، چې همدا اوس د احترام او درناوي لپاره دغه لقب زښت زیات استعمالېږي.

پاچا صاحب، میا صاحب، اخنډزاده صاحب، صاحبزاده صاحب او میر صاحب هغه القاب دي چې د نسب او قومیت په اعتبار کارول کېږي، همدا راز د پیره، پیرجانه او باداره القاب هم د یو ټولنیز ارزښت په توګه په ټولنه کې شته.

د ملګریه او وروره القاب کارول هم د ډېر صمیمیت نڅښه ده، چې په ټولنه کې کارول کېږي، دا کارېدنې د وخت په سیاسي ډلو او د ځینو جهادي تنظیمونو په خلکو کې مروجې وې، د بېلګې په توګه خلقيانو به یو بل ته د «ملګري» په نوم غږ کاوه، پرچميانو به بیا «رفیق» وایه. د مجاهدینو د اخوان المسلمین مفکورې پلوو تنظیمونو په مشرانو او ملاتړو کې د «ورور» لقب ډېر کارېده لکه: ورور حکمتیار. دا هغه القاب وو چې د درښت او احترام لپاره کارېدل او اوس هم دغه القاب د ټولنیزو ارزښتونو په توګه په ټولنه کې شته.

ماشومانو ته هم د عاطفي القابو کارېدنه مروج ده، لکه یو ماشوم ته د ګلابه، ګله، ګلالیه، پهلوانه او نره په القابو غږ کول له یوه پلوه ماشوم ته د جرئت د ورکړې اصل دی او تر تر څنګ یې د خپل خلوص او مینې اظهار کول هم دي. د القابو دغه کارېدنه د ټولنیز ارزښت په توګه شتون لري.

کشر ته د «گران» او «روکي» القاب کارول هم عام دي، په دې القابو کې عاطفه، مینه، خلوص او لورینه هغه جواهر دي چې کشرانو ته کارول کېږي، خو لکه مخکې چې د معکوس تعبیر خبره وشوه، که چېرته دغه القاب یو کشر کس له ځانه مشر ته ورکړي او یا یې په دې القابو راوبولي، توهین او سپکاوی ګڼل کېږي. هېڅ وخت باید له ځانه مشر ته د گران او روکي القاب ونه کارول شي، چې د نورو پر روحیاتو بده اغېزه کوي او د مینې پر ځای د کرکې لامل ګرځي. یا یو چا ته د «ګوډه»، «بېړا»، «پرونده»، «ګنجیه» او داسې نورو القابو کارونه د کرکې او نفرت لامل ګرځي او هغه کس چې په دې نومونو نومول کېږي په ټولنه کې د کمتری احساس کوي.

موږ نور القاب هم لرو چې د ټولنیز ارزښت په توګه په لیکنو، رسمي پیغامونو او ویناوو کې کارول کېږي، لکه: محترم، قدرمن، عزتمن، دروند، منلی، عزتمآب، جلالتمآب، فضیلتمآب، لوراند، باتور، شجاع او داسې نور چې په مناسبو وختونو کې کارول کېږي.

له لقب سره د «صاحب» کلمې استعمال هم مروج دی، کشرانو ته د جان، قند او شېرین، جانې مامېش (مامايش) جانې کاکېش (کاکايش) القاب هم زموږ په ښاري ټولنه کې د یو ارزښت په توګه کارول کېږي. د سترګو تور او د زړه ټکور القاب هم د والدينو له خوا اولادونو او یا د هغو کسانو له خوا نورو ته کارول کېږي چې ډېر ورباندې گران وي.

دغه القاب په خپلو خپلو ځایونو کې استعمالېږي، که یو ځوان سړي ته د بل ځوان کس له خوا بابا وویل شي دلته د مقابل لوري د درنښت او عزت

پر ځای د هغه په توهین او سپکاوي تعبیرېږي، یا که یوې ځوانې ښځې ته نیا یا ترور وویل شي، ښایي د هغې غوسه وپاروي د ځان توهین یې وکړي، یا یو چا ته د هغه د سهوې او خطا پر مهال «للا» ویل معکوس تعبیر لري او مقابل لوری یې د ځان لپاره سپکاوی ګڼي.

په لنډه توګه ویلای شو چې زموږ په ټولنه کې د القابو سمه کارونه د ټولنیز ارزښت په توګه منل شوي او د خلکو اکثریت یې د درناوي لپاره نورو ته کاروي.

د نورو نظرياتو ته درناوی کول

دا یو ټولنیز ارزښت دی چې باید د نورو نظرياتو ته درناوی وشي، په ډېرو بحثونو کې لیدل کېږي چې هر کس په خپل استدلال ټینګار کوي او د نه پخلا کېدونکي شخص په توګه د بل د نظرياتو او بډلو ته تیار نه وي، هر څوک هڅه کوي د خپل نظر او منطق لپاره دلایل برابر کړي او پر نورو یې ومني، دا ستونزه په ټولنه کې ډېره زیاته ده، دې دریځ او موقف ډېر خلک له ټولنې منزوي کړي او په خلکو کې یې د دوی مینې ته زیان رسولی. په رواني لحاظ دا هغه ستونزه ده چې انسان د بل د ښو نظرياتو په اړه یوې داسې جبهې نیونې ته اړباسي چې بیا یې هره وینا او کړنه له منفي نظرياتو سرچینه اخلي. حال دا چې هر څوک باید د مقابل لوري دلایل واورې، په منطق یې فکر وکړي او رښتینولي یې ومني او که د مقابل لوري دلایل او نظريات ناسم وو، باید د قناعت له لارې ورسره سلوک وکړي.

که موږ حقایق وایو او له حقیقته خبرې کوو، تر هغه زموږ وینا حقایق نه شي ثابتېدای چې په مجلس کې ناست اشخاص نه وي قانع شوي او ستا د نظرياتو رښتینولۍ ته یې غاړه نه وي ایښې. که توازن داسې و چې تاسې په حقه واست او مجلس ستاسې د نظرياتو پر خلاف و، بیا چوپتیا غوره ده او د نظرياتو د ډګر د گټلو هڅه مه کوئ، خو که مخلص او حق منونکي اشخاص هم وو، بیا د نورو نظريات واورئ او په خپلو نظرياتو فکر وکړئ،

ښايي ستاسې نظريات کمزوري او معلومات مو کره نه وي، په هغه صورت کې خپله پرېه ومنئ او د نورو مثبتو نظرياتو ته غاړه کېږدئ.

د نورو نظريات که کمزوري هم وي د درناوي وړ سلوک ورسره وکړئ، تاسې بايد په ډېر حکمت او ژبنې مهارت مقابل شخص ته قناعت ورکړئ او د خپل دليل په اړه يې قانع کړئ، که ستاسې دليل کمزوری و، خپله غلطېه ومنئ او له مقابل لوري مننه وکړئ چې ستاسې په نظرياتو کې يې سمونه رامنځته کړه. ډېر مشران فکر کوي چې د کشرانو پر وړاندې د دوی هر نظر سم او نور يې بايد ومني، حال دا چې ښايي ډېر مشران په دې اړه سم نظر او سم قضاوت ونه لري، دا په عمر پورې تړلې نه ده چې هر وروڼه دې د مشرانو دلايل سم وي. په ځينو مجالسو کې مشران د ناسم منطق له مخې پر خپلو افکارو او نظرياتو ټينگار کوي او خپلې خبرې ورته د کانيې کرښې ښکاري، دوی هڅه کوي کشران د نظر له حقه محروم کړي او اجازه ورنکړي چې خپل نظريات وړاندې کړي. دا که له يوه پلوه د يوشمېر مشرانو د نظر تحمیلول دي، له بله پلوه موږ د سم قضاوت او کره منطق په اړه دروازې وتړلې او کشران مو د نظرياتو له حقه بې برخې کړل.

د سياست او حکومتدارۍ په چوکاټ کې هم يوشمېر کسان فکر کوي د دوی نظريات بايد نور خلک په پټو سترگو ومني، ځکه چې دوی د صلاحيت په کرسۍ ناست دي او هر خبره يې د فرمان حيثيت لري. دا سياسيون ډېر ځله په خپلو نظرياتو کې تېروځي او له اشتباهاتو سره مخ کېږي، خو بيا هم ورته خپله پرېه او ملامتيا نه ښکاري. دا هيڅکله پر ځای نه ده چې څوک د منصب پر لويو چوکيو ناست دي، نو خبره به يې هم لويه

او سمه وي. د ډېرو لويو فکرونو خلک پر ډېرو وړو چوکيو ناست دي، يا هيڅ رسمي دنده نه لري، داسې هم شته چې د ډېرو وړو فکرونو په خلکو ډېرې لويې چوکۍ بندې دي او تر نورو يې نظريات خام او کوچني دي، نو په کار ده چې واکمن د بېواکو نظرونه واورې، مشران د کشرانو نظرياتو ته درناوی وکړي او د نظرياتو د اورېدلو په اړه د زغم فرهنگ رامنځته شي.

په ډېرې کورنيو کې د مېرمنو نظرياتو ته غوږ نه نيول کېږي او ښځې د نظر وړاندې کولو له حقه محرومې دي، دا سلوک د يو تبعيض په ډول ريښې ځغلي او بيا ياده کورنۍ د روحي ستونزو، محروميتونو او ناهيليو ميدان گرځي. اړينه ده نارينه هم د ښځو نظريات واورې، د مسايلو په اړه له هغوی سره مشوره وکړي، د هغوی دريځونه وڅېړي او بيا د ټولنې، کورنۍ د افکارو د منځپانگې په توگه د هرې مسئلې په اړه دريځ غوره کړي. ډېر ځله داسې کېږي چې تر نارينه وو د ښځو نظريات په عاطفو، معقوليت او زغم ولاړ وي او د عصبانيت او جذباتي کېدا پر ځای د تعقل ښکارندويي کوي. نو څنگه کېدای شي چې په مسايلو کې دې د کور د ښځينه غړو نظريات له پامه وغورځول شي. او هغوی دې د نظر وړاندې کولو له حقه محرومې شي؟

د نظرياتو په اړه د ځان واکۍ او مشرواکۍ روحیه سمه نه ده، مشران د درناوي وړ دي، خو کشران هم د نظرياتو حق لري، د کشرانو نظرياتو ته بايد اهميت ورکړل شي، مثبت يې واخيستل شي او د منفي نظرياتو سمونه يې وشي. انسانان دې ته اړ دي چې په ټولنيزو مسايلو کې سره مشوره وکړي، د افکارو او نظرياتو تبادله وکړي، په محاسنو او نيمگړتياوو خبرې

وکړي او د سم انتخاب په لاره کې سره نظرونه شريک او يو د بل د نظر درناوی وکړي.

د نظرياتو په ميدان کې هېڅوک مدام گټونکي نه وي او نه هېڅوک مدام بايلونکي، هونبیار هغه دی چې په سره سينه د نورو نظريات واوري او د منطق په تله پوره نظريات وړاندې کړي، دا حالت له يوه پلوه د ويناوال له معقوليته حکايت کوي او له بله پلوه مقابل لوری په دې ډاډه کوي چې د نظر د ورکړې حق ترې چا نه دی اخيستی.

نو راځئ! د نورو د نظرياتو درناوی وکړو او خپل نظر پر نورو تحميل نه کړو.

دعا و آزار

دعا و آزار زموږ ٲولنيز ارزښت دی، هر سړی غواړي چې د خلکو په دعاوو کې ياد شي او له آزاره يې ځان وساتي. دعا کول يو چا ته عقيدوي اصل هم دی، د مور و پلار دعا اولادونو ته، د استادانو دعا شاگردانو ته، د پيرانو دعا مريدانو ته او د دوستانو دعا دوستانو ته معنوي ٲولنيز ارزښت دی. خلک وايي: فلانيه که دې دا خدمت وکړي، دعا به درته کوو. که دې دا جومات جوړ کړي، خلک به دې په دعاوو کې يادوي. که دې د بېوزلو زړونه وساتل، د مسکينانو په دعاوو کې به دې برخه وي. همدا لامل دی چې هر سړی غواړي خلک ورته دعا وکړي. کوم کس چې په سفر ځي، وايي: دعا راته کوئ. کوم ناروغ چې حالت يې ښه نه وي، وايي: دعا راته کوئ. د کوم چا چې کومه ستونزه مخې ته وي، وايي: دعا راته کوئ. په دعا کې خير دی، په دعا کې سکون دی، په دعا کې ډاډ او اطمينان دی، په دعا کې اروايي راحت او آرام دی.

عبدالرحمان بابا وايي:

بادشاهي د گدايانو په دعا شي

زه رحمان ځکه بادشاه يم چې گدا شوم

دعا له روحانيته الهام اخلي، دعا په گروهې اصل پورې تړلې ده، خومره چې د گروهې مراندې ځواکمنې وي، د دعا جوهر بڼه درک کېدای شي، يو کس هله له نورو د دعا تمه لري، چې د خلکو پر وړاندې يې د مينې، همدردۍ، دوستۍ، عاطفې او شفقت نه کار اخيستی وي، موږ هر يو د خپل نېک عمل په وړاندې له خلکو د دعا غوښتونکي يو، يا په بله وينا موږ هر يو لومړی نېکه کړنه او عمل کوو، بيا د نورو د دعا هيله لرو، چې دا په خپله انسان ته دوه جوهره بخښي، يو دا چې په نېک کار کولو سره عامل د خوښۍ او هوساينې احساس کوي، وجدان يې په دې ډاډه کوي چې تا له انسانانو سره مرسته وکړه، تا د خير کار وکړ، تا د بشر دوستۍ لاره ونيوله، دويم دا چې انسان ته د دې شرف بخښي، چې ته نو اوس د دعا وړ او لائق يې، ته نو اوس هغه مقام ته رسېدلې يې چې خلک به درته دعا کوي، تا نو اوس د خلکو زړونه فتحه کړي دي او د خلکو ژبې تاته په دعا ښوري. ته نو اوس هغه څوک يې چې د انسانانو د خير لپاره قدم اخلي او خلکو هوساينه او سوکالي ستا هيله او ارمان دی. ته نو اوس د خلکو لپاره ستړی يې او ټوله هڅه دې د دې لپاره ده چې خلکو ته خير ورسوي او خلکو ته خوشحالي ورکړي.

هر څوک چې د دعا کړونده برابر وي، مخکې له دې چې نور ورته د دعا گلان پکې وکړي، ده پخپله په خپلو کړنو کې د اخلاقو، ديارت، ايماندارۍ او شرافت فلسفه او حکمت عملي کړې دی، ده پخپله د دعا د ښار دروازي ځان ته پرانيستي دي، ده په خپله له نورو سره د احسان او نېکۍ رويه اختيار کړې ده، ده پخپله له انسانيت سره د مينې ترانه زمزمه کړې ده.

دا سې هيڅکله نه دي شوي، چې يو کس دې خلک آزادي او خلک دې ورته دعا کوي، يو دې خلکو ته زيان رسوي او نور دې ورته دمغفرت او بخښنې لاسونه لپه کوي. يو دې د خلکو زړونه ماتوي او بيا دې په زړونو کې د کور جوړولو تمه هم لري. چې مينه وېشې مينه به اخلي او که کرکه وېشې، نو د مينې تمه به ځايه ده.

صوفي شاعر عبدالرحمن بابا وايي:

ادم زاد په مانا واړه يو صورت دی

هر چه بل آزادي خپله آزار شي

دا چې دعا ته د يو ټولنيز ارزښت په سترگه کتل کېږي، آزار ته هم خلک په دغه شان اهميت قايل دي. خلک هڅه کوي د چا زړه آزار نه کړي، د چا د ښېراوو ښکار نه شي، چا ته تکليف ونه رسوي، چا ته ستونزې او مشکلات پيدا نه کړي، دا وېره پخپله هغه لاره انسان ته په گوته کوي چې بايد ورباندې لار نه شي او ترې ډډه وکړي. دا وېره پاکه او صفا لاره له اغزنې لارې جلا کوي او انسان په دې پوهوي چې د کعبې او ترکستان لارې کومې دي. انسان په دې پوهوي چې دعا او آزار بېل فصلونه دي او بېل ثمر لري.

عبدالرحمن بابا وايي:

په آزار د چا راضي مه شه رحمانه

که خلاصی په قیامت غواړې له آزاره

موږ چې څومره له خلکو د دعا تمه لرو، هماغومره يې له آزاره ځانونه ساتو، دا دواړه ارزښتونه سره تړلي دي، دا دواړه خواږه او ترخه سره گډه پوله لري، دا دواړه د خير او شر په اړه موږ ته حکايت کوي. يو د ثواب او اجر پيغام لري، بل د عتاب او عذاب، يوه کرڼه بشردوستي ده، بل بشر آزارول. يوه کرڼه له انسانيت سره مينه ده، بله کرکه. يوه له خلکو سره مرسته ده، بله زيان رسول، يو له خلکو سره ښه سلوک دی، بل بد. په يو عمل انسان الله ﷻ ته نږدې کېږي. په بل لږې کېږي.

انسان بايد ځان ته د دعا فصل وکړي او د آزار له توپانه ځان وژغوري. انسان بايد د بشرپالنې او بشر آزارونې په تعريف ځان پوه کړي، روښانه لاره له تيارو بېله کړي، د خير او شر په مانا ځان ملا کړي او بيا د انساني ژوندانه د سفر قافله روانه کړي.

راشه-درشه

راشه درشه د ټولنيزو اړيکو د سرچينې په توگه د افغانانو ټولنيز ارزښت دی، پښتانه ورته «کور و کلی» هم وايي. په افغاني ټولنه کې د راشه-درشه ډېر ډولونه دي، چې دغه کولتوري ژوند ساتلی. یو له دغو څخه د ناروغ پوښتنه ده چې حتمي گنل کېږي، د ناروغ پوښتنې ته د دوستانو او خپلوانو تگ هغه اصل دی چې یوه کورنۍ له بلې سره د همدردۍ او خواخوږۍ په عاطفي اصل تړي، دوستان د ناروغ دوست کور ته ورځي او د ناروغۍ پوښتنه یې کوي، دا اسلامي ارزښت هم دی او افغاني فرهنگ هم. په واده او بنادیو کې گډون هم د راشه درشه د یوې ځواکمنې رېښې او اصل په توگه ټولنيز ارزښت گنل کېږي، افغانان د خپلو دوستانو او خپلوانو سره د واده په مراسمو کې راشه درشه لري، که د بنادۍ والانډې خپلوان وي بیا ورکړه د ښځو تگ راتگ هم وي، د خپلوانو ښځې د واده په شپه د واده والا کور ته بلل کېږي او ورسره په خوښۍ کې ځانونه شریکوي، دې اصل افغاني ټولنه د راشه درشه له مخې سره تړلي او یوه کورنۍ یې له بلې سره د دوستۍ په مراندو وصل کړې ده.

د راشه-درشه مسئله د یو غښتلي ټولنيز ارزښت په توگه په افغاني ټولنه کې په بېلابېلو معیارونو سره مطرح ده، هغه په دې مانا چې په دې ټولنه

کې هر څوک تر ډېره له هغه چا سره راشه درشه لري، چې ورسره په کچه او سويه برابر وي، تاسې به ډېر کم وگورئ چې يو شتمن خپلوان دې د غريب په خوشالۍ کې برخه اخيستې وي، يا دې يې د ناروغ پوښتنې ته ورغلی وي، يا دې يې د اختر مبارکي او خوشحالي ورسره شريکه کړې وي، خو د غور لستونې خاوندان په دې برخه کې ډېر دوستان لري، که يې له چا سره و نه هم پالي، حجره او ډېره يې له بې شمېره خلکو ډکه وي، دا ډول اړيکې يوازې په «راشه» ولاړې وي او د «درشه» پکې درک نه لگي.

شتمن له شتمنو سره ښه راشه درشه لري، مړي ژوندي ته ورځي، که د کوم يو ماشوم ناروغه شي بل شتمن ورته په اوونۍ کې درې ځلې پوښتنې ته ورځي، سهار و ماښام يې په موبایل پوښتنه کوي، چې ښاغلی حاجي صاحب هغه ماشوم اوس څنگه دی؟ دوی يو بل ته مېلمستيا گانې کوي، که د کورنۍ کوم کس يې له حجه راشي، کور ته يې پسونه وروړي او د راشه درشه اصل سره ښه په مينه ساتي.

شتمن د شتمنو دوستانو په ښاديو کې څو ورځې وړاندې په مشورو او مصلحتونو کې شريک وي، د واده سرشته ورته نورو دوستانو نيولې وي، په نيمو شپو يو د بل په حجرو کې ناست وي، ټوکې ټکالې کوي، قطعې کوي، سطرنج کوي، د تنگ ټکور پروگرامونه جوړوي، د تفريح او مېلو لپاره پروگرامونه طرحه کوي او په پوره خلوص او ملگرتيا د راشه درشه اصل ژوند ساتي. په غم کې هم شتمن هم داسې درواخله، د غمځيلې کورنۍ نه دوی ډېر پرېشانه او ستومانه ښکاري او د خپل شتمن دوست غم خپل گڼي.

د يوه غېږ کې پرته وي بل ته خاندني

څه لولۍ او بې حيا ده دا دنيا

په افغاني ټولنه کې اکثره غريب او بېوسه خلک له خپلو بېوسو خپلوانو او دوستانو سره ښه راشه درشه لري، خپله خوشالي له هغو سره شريکوي او په خپلگان کې هم سره شريک وي، دوی يو له بله سره ښه کور و کلي لري او راشه درشه سره ښه پالي. د غريبو او متوسطو خلکو تر منځ د راشه درشه لپاره ځانگړي وختونه وي، لکه په اخرونو کې راشه- درشه زياته وي، خپلوان او دوستان يو د بل کور ته ورځي او د اختر مبارکي ورته وايي، خو د شتمن او غريب په اړه پورتنی ياد شوی اصل پکې په پام کې نيول کېږي. په جنازه او خيرات کې هم راشه درشه يوه مهمه مسئله ده، چې خلک يې سره د روابطو په اصل راټول کړي دي.

تر ډېره په خپلوانو کې راشه درشه د ښځو له خوا توده وي، دوی نوي زېږېدلي ماشوم ته د مبارکۍ لپاره ورځي، د ناروغ پوښتنه کوي، د سنتۍ، کوژدې او نورو خوښيو مراسم سره پالي او يو بل ته پيسې وروږي، دا پيسې داسې وي لکه څوک چې چا ته پور ورکوي، بله ورځ چې په مقابل کور کې خوښي پيدا شي او يا د ناروغ د پوښتنې اړتيا پيدا شي، نو هغه خپلوان يې ورته ورځي، په ورکړل شويو پيسو لس شل اضافه کوي او ورته يې مخې ته ږدي. همدا راز هغه جلی چې ودېږي د واده نه مخکې ورته د خپلوانو له خوا مېلمستيا (ډوډۍ) کېږي، که په نږدې خپلوانو کې هلک واده وکړ، له خپلې کورودانې او د کور له غړو سره ورته مېلمستيا کېږي او دغه اصل د يو غوره فرهنگ په توگه د راشه درشه پالل کېږي. د ښځو تر

منځ راشه درشه تر ډېره ښه دود دی او د کورنیو اړیکو د پاللو لپاره غوره ټولنیز ارزښت گڼل کېږي. له دې سره په خپلوانو کې مینه، محبت او خلاص زیاتېږي، یو د بل له احواله خبرېږي، یو له بل سره د زړه خبرې شریکوي او تر ډېره ښځو ته تفریحي ارزښت هم لري.

حاجي صاحب چې له حجه راشي، یا څوک له عمرې راستون شي، دوستان ورته د مبارکۍ او ستړي مښي لپاره ورځي او په دې سره د راشه درشه اصل ته ژمنتیا ښکاره کوي. زموږ په ټولنه کې لکه مخکې چې وویل شول هر انډول له خپل انډول سره ښه راشه درشه لري، که د یو فرهنگي کور ته لاړ شي، نو فرهنگیان به وگورئ، د ملا صاحب په کور کې به ملا صاحبان وگورئ، د شېخ صاحب په کور کې به شېخان ووينئ، د طریقت د لارې صوفیان بیا له صوفیانو سره راشه درشه لري، د پوهنتون استادان هم داسې درواخله، د موسیقۍ هنرمندان له خپلو هنرمندانو سره راشه درشه لري او غښتلې اړیکې یې د خپل فن له همکارانو سره وي.

کبوتر با کبوتر باز با باز

کند همجنس با همجنس پرواز

که په لنډه توگه ووايو راشه - درشه د افغاني ټولنې یو ارزښت دی او د راشه درشه له برکته افغانان په خپلو کې د ټینگو اړیکو مراندې لري او د مېلمه پالنې او دوست پالنې اصل له همدې چينو خړوبه کېږي.

زغم و نرمښت

صبر، زغم او نرمښت ټولنيز ارزښت دی، هغوی چې صبر او زغم لري، د نورو په پرتله په ټولنه کې ښاغلي او منلي دي، هغوی چې صبر او زغم لري، چارې یې د تعقل او سنجش له مخې روانې وي، هغوی چې نرمښت لري، په اسانه زړونو ته لار مومي او په اسانه د خلکو مینه او اخلاص راجلبولای شي.

زغم او نرمښت لویه شتمني ده، زغم د سترو او لویو شخصیتونو له خواصو څخه دی، حوصله او زغم انسان ته سترتوب بخښي. زغم انسان ته معنوي قوت بخښي، د انسان اراده د ناخوالو پر وړاندې ځواکمنه کوي. تاسې به د هوډ او عزم څښتنان وگورئ چې زغم لري، صبر لري او حوصله لري، تاسې به د معنویت د ډگر اتلان وگورئ، چې په روحیاتو کې یې د مورال غرونه هسک وي، استقامت او پر خپل عزم کلک درېدل یې د شخصیت له ښو صفتونو څخه وي، تاسې به عفو کونکي ووينئ چې د زغم جوهر یې په سینه کې په ډاگه څرگند وي، تاسې به پوهان او عالمان ووينئ چې زغم او صبر، نرمښت او حوصله یې د معنوي شخصیت جوهر وي. د بې صبرۍ په اړه

عبدالرحمن بابا وايي:

«صابرانو صبر پرېښود حريصان شول

نه څه عدل شته په چا کې نه انصاف»

موږ چې کله د زغم خبره کوو، زغم او صبر په خپله فلسفه کې د نرمښت صفت لري، نرمښت د زغم او صبر دویم نوم دی، هغوی چې نرمښت لري خبرې یې اغېزمنې وي، هغوی چې په نرمه لهجه خلک پوهولای او د خلکو پر زړونو حکومت کولای شي، دیکتاتوران او زورمندان یې نه شي کولای، هغوی چې نرم زړونه لري د زړونو تر لاسه کولو له هنره برخمن دي، هغوی چې نرم زړونه لري، د خدای مینه د هغوی زړونو ته رڼا راوړي، هغوی چې نرم زړونه لري، د عاطفې او مینې چینه په همدې زړونو کې پیدا کېږي.

رحمان بابا وايي:

«په لږ عمر کښې ډېر غم له کومه راغی - خوله خپلې بې صبرۍ په سپري ډېر شي»

نو زغم او نرمښت انساني صفات دي، زغم او نرمښت عالي صفات دي، زغم او نرمښت د شرف، عزت، درناوي او درنښت نڅښې دي. هغوی چې نرمښت لري او له زغمه کار اخلي په ټولنه کې محبوبیت لري او په خلکو گران دي، هغوی چې له زغمه کار اخلي له ښه شهرته برخمن دي او خلک یې درناوی کوي.

هغوی چې په نرمه لهجه خبرې کوي، خلک یې په وینا باور کوي او دا الفاظ له زړه نه راوتلي گڼي. د دې پر خلاف توندي، تېزي او بې صبري خلک نه خوښوي او د دې صفاتو خاوند ته خلک په کرکه گوري. توند سپی مدام په جذباتو او احساساتو ولاړې خبرې کوي، د هغه په خبرو کې تعقل، سنجش او هوښیاري ډېر کم ځای لري، د هغه د خبرو سرچینه له بې عقلۍ، بې علمۍ او کرکې الهام اخلي او وینا یې پر خلکو ښه نه لگي. هوښیار او پوه خلک له هغوی د دوستۍ لار بېلوي او هڅه کوي چې په مجالسو کې یې برخه وانهخلي.

صبر عقیدوي ارزښت هم دی، الله ﷻ فرمایي: «ان الله مع الصابرين» ژباړه: بې له شکه چې الله د صبر کوونکو ملگری دی. د مصیبت پر مهال صبر، د کوم جاهل له خوا د رتنې پر مهال صبر، د تکالیفو او مشکلاتو پر مهال صبر، د لوړې او تندي پر مهال صبر، د ناروغتیا او بیماری پر مهال صبر او په هر حال صبر او استقامت انسان ته جرئت او زړورتیا بخښي او انسان د سترتوب معراج ته پورته کوي.

نرمښت د صبر د سیکې بل مخ دی، هغوی چې صبر او زغم لري نرمښت هم لري، توند او بدمغزه انسان کله هم د زغم خاوند نه وي، کله هم په عقل ولاړه فیصله نه کوي، کله هم په ټولنه کې د باور او اعتماد خاوند نه وي. خلک وایي ورک یې کړه، بدمغزه دی، چرسی دی، بې عقله دی، ژر غوسه کېږي، پر خپلو مغزو کنټرول نه لري او...

حال دا چې د زغم او نرمښت خاوند ته درناوی کېږي، عزت یې کېږي او خلک ورته په درنه سترگه گوري. خلک وایي، فلانی شریف انسان دی،

صبرناک دی، ډېر نرم سپړی دی، هوښیار دی، صبر او حوصله لري، با عزته او با وقاره شخصیت دی، خدای ﷻ لویه درونه ورکړې ده، لویه سینه لري، د غره هومره حوصله لري او...

نرمښت او زغم له بشر سره مینه کول دي، په نرمښت او زغم کې د بشر دوستۍ لویه فلسفه پرته ده، د مینې او محبت لوی داستان پکې پروت دی، د سپړتوب او شخصیت لویه ودانۍ پکې آباده ده، د خلوص او صمیمیت لوی راز پکې پټ دی، د شفقت او عاطفې لوی سمندر پکې څپاند دی.

نوپه لنډه توگه ویلای شو چې زغم او نرمښت د انساني ټولنې او په تېره زموږ د افغاني ټولنې ټولنیز ارزښتونه دي. هر سپړی غواړي چې خلک یې په ښو صفتونو یاد کړي او په ټولنه کې د ویاړ او افتخار مقام ولري. هر سپړی غواړي چې نور انسانان ورته په درنه سترگه وگوري او عزت و درناوی یې وشي. د دې لپاره په کار ده، چې انسان په خپل شخصیت کې ارزښتونه وپالي، ارزښتونو ته کار وکړي او هغه صفات خپل کړي، چې د ده شمله ورباندې لوړېږي.

نور اخی! صبر و زغم ولرو او د نرمښت د پیر مريدان شو. عبدالرحمان بابا وايي:

«هم په دا يې د نغمې اثر پيدا شه

چې په تشه گېډه صبر د رباب وي»

ژبه

ژبه د وينا د وسيلې په توگه ټولنيز ارزښت دی، ژبه د افهام او تفهيم وسيله ده، ژبه د گروهې او کلتور د انتقال وسيله ده، ژبه د معنويت د ساتنې اصل دی، ژبه د انسانانو تر منځ د روابطو پول دی، ژبه د انساني ټولنې روح دی، ژبه ده چې انسان ته مسووليتونه تر غاړې کوي، د حيوان او انسان تر منځ د توپير کرښه کارې، ژبه د حق غوښتلو او حق ويلو آله ده، ژبه د انسان روزنې لپاره اړين شرط دی، که ژبه نه وای، زده کړه او تعليم به نه وای، ژبه د انسانانو تر منځ اکتسابي قراردادې سستم دی، چې خلکو ورباندې د ټولنيز ارزښت په توگه امانا کړې او منلې يې ده. هغه که اشاروي ژبه ده که د وينا، د علامو ژبه ده او که د خراغ د مې کېدو او بلېدو، موږ ته خپل پيغام رسوي او موږ ته څه رانښيي.

يو ښوونکی په فصيححه او بليغه ژبه زده کوونکی پوهوي، يو واعظ د وعظ او نصيت په ژبه مفاهيم انتقالوي، يوه ترافيکي نڅښه موږ ته خپل پيغام وړاندې کوي، يو ترافيکي خراغ موږ ته دا وايي چې موټر دې روان شي، يا دې ودرېږي، يو گونگی په اشاره خپل پيغام بل گونگی يا خبرلوڅ ته رسوي. دا ټولې ژبې دي. که هغه د وينا ژبه ده که د ليکلو، د شعر ژبه ده که د موسيقۍ، نننۍ ژبه ده که لرغونې انځوريزه، دا ټولې ژبې ارزښت دی او د ټولنې خلک ورته د يو ارزښت په نظر گوري.

له يوه پلوه ژبه د وسيلې په توگه ټولنيز ارزښت دی، بل دا چې ژبه د معنويت په لحاظ په پښتني ارزښت کې د وعدې، ژمنې، عهد او لوز په توگه کارول کېږي. وايي فلاڼی سړی بې ژبې دی، مانا دا چې پر خپله وعده ولاړ نه دی، يا وايي چې فلاڼی سړی د يوې خبرې يا يوې ژبې څښتن دی، مانا دا چې څه يې وويل، ورباندې عمل کوي. ژبه په پښتني فرهنگ کې خورا لوی ارزښت دی او دا ارزښت له پخوا نه په دې ټولنه کې ريښې لري، يو پښتون چې خبره وکړي، بيا يې نه ماتوي، يو پښتون چې له چا سره وعده وکړي، بيا له خپلې وعدې نه اوږي، وايي چې ژبه مې کړې او له خپلې ژبې نه اوږم. هر هغه څوک چې له خپلې ژبې اوږي په پښتنو کې اعتبار له لاسه ورکوي او د «بې ژبې» انسان له پېغور سره مخامخ وي.

په کور کلي کې ډېری خلک په دغه ارزښت کلک ولاړ دي، چې يوشی وپلوري او سبا پوه شي چې په دې کې يې تاوان دی، خپله ژبه پوره کوي او نه غواړي د خلکو پېغور ورتړغاړې شي. ډېری خلک په خپلو کې سره د کړو وعدو او ژمنو لیکونه يو بل ته نه ورکوي، وايي چې دا ژبه ده او بيا د پښتون ژبه. بيا هماغه شان په خپله وعده کلک ولاړ وي، دا ژمنتيا پښتو گڼي او د خپلې وعدې د پوره کولو نه وروسته د شجاعت، وياړ او سرلوړۍ احساس کوي. ډېر ځله داسې شوي، چې يو څوک له خپلې ژبې گرځي او يوه او بله پلمه بانه کوي، مقابل لوری ورته وايي: ته راته ووايه چې ژبه دې راسره نه ده کړې؟ دا وخت د هغه کس افغاني او پښتني غيرت اجازه نه ورکوي چې درواغ ووايي، ځان ورته په درواغو ويلو بې ايمانه او پيکه ښکاري او عزت النفس يې دا نه مني چې چا ته دې پر شي، ځکه نو پر خپله

کړې وعده اعتراف کوي او خپله وعده پوره کوي. دغه ارزښت «ژبې» په خلکو کې د ژمنتيا اصل پیاوړی کړی، خلکو ته یې روحي سکون ورکړی او خلک یې د ژبې، یا کړې وعدې په ارزښت هوډمن کړي دي.

پښتنانه ژبه د یو داسې قانون په توګه مني چې تطبیق کوونکی یې پخپله د پښتون ضمیر او وجدان دی، دا داسې وعده نه ده، چې پولیس او اجرائیه ځواک یې پر چا ومني، بلکې پخپله ژبه کوونکی یا وعده کوونکی د خپل وجدان له مخې کړې وعدې او ژبې ته غاړه ږدي او نه یوازې دا چې خپله سهوه مني، بلکې د وعدې او ژبې په پوره کولو کې یې که هر څومره مادي تاوان هم وي، روحاً ډاډمن او آرام وي. دغه ډاډمنتیا او روحي سکون له دې امله وي، چې پښتونولي یې نه ده ماته کړې او د خپلې ژبې عفت یې ساتلی دی.

د ژبې عفت همدې ته وايي، چې انسان خپله ژبه او کړې وعده پوره کړي او خپل ځان خپلې پښتونولۍ ته پر او ملامت نه کړي. د ژبې عفت دا هم دی چې ژبه سمه وکارول شي، سپکې، سپورې او هغه څه ورباندې ونه ویل شي، چې د ویونکي په اخلاقي کمزورۍ او بې باکۍ دلالت وکړي او شخصیت یې کمزوری معرفي شي.

موږ چې کله د پښتونولۍ خبره کوو، نو په ځانونو کې د یو ډول معنویت احساس کوو، دغه احساس پر ځان د یو ځواکمن باور او اعتماد سره تړلی دی، د معنویت دغه احساس د انسانیت جوهر دی، کله چې موږ ته خپل ضمیر ووايي چې له یو مظلوم نه دفاع وکړه، دا زموږ د پښتونولۍ معنویت دی. کله چې د حیا او شرف خبره راځي او موږ ورباندې ټینګار کوو، دا

زموږ پښتونولي او ټولنيز ارزښت دی. کله چې موږ ګورو دوه کسه په جنجال اخته دي او ملامت ته ملامت وايو، دا موږ ته ګروهه او پښتونولي وايي. دغه پښتونولي او غیرت زموږ د ټولنيز ارزښت برخه ده او همدې ته ټولنيز ارزښت وايو. نو ژبه هم د دغه شان اصل په توګه په ټولنه کې د معنوي جوهر په توګه مطرح ده او د ژبې ارزښت زموږ په ټولنه کې په دوه ډوله دی، چې یو د وينا د وسيلې په توګه او بل د پښتونولۍ د عهد او ژمنې د معنویت په ډول ارزښت ګڼل کېږي. ژبه ساتل او پر ژبه درېدل یا ژبه پوره کول ټولنيز ارزښتونه دي، چې زموږ په پښتني ټولنه کې ځانګړی مقام لري.

بنايست او ښکلا

بنايست او ښکلا ټولنيز ارزښت دی، هر انسان په دې لټه کې دی، چې خپله لمن د ښکلا له مرغلرو ډکه کړي، ښکلا په هر څه کې ده او هر څه په ښکلا کې دي. فلسفه په دې هڅه کې ده چې ښکلا وپېژني او د ښکلا حقيقت او ځانگړنې وټاکي او که شونې وي د ښکلا لپاره اصول او قواعد په گوته کړي. په ښکلا پېژندنه کې انسان له ډېرو پوښتنو سره مخامخ کېږي. لکه موږ څه شي ته ښکلی وايو؟ ايا ښکلا بهرنی وجود لري که يوازې ذهني مسئله ده او که د ښکلا په نوم څه شی شتون نه لري؟ ايا ښکلا مطلقه ده يانې د تل لپاره يوشی ښکلی وي او که د وخت په تېرېدو خپل جوهر له لاسه ورکوي؟ ولې د ښکلي او نا ښکلي په اړه د خلکو نظرونه سره بېل دي؟ او ايا د انسان په وجود کې داسې ځواک شته، چې د ښکلا پېژندنې ځانگړنه لري؟

دا هغه پوښتنې دي، چې ښکلا پوهنه او فلسفه يې د ځوابولو صلاحيت لري، موږ دلته په دې بحث کوو، چې بنايست او ښکلا د يو مهم اصل په توگه ټولنيز ارزښت دی. موږ هريو د ښکلا غوښتونکي يو، موږ هريو د خپل ذوق په کرونده کې د ښکلا لپاره تعريف لرو او د ښکلا لپاره رنگونه. په پسرلي کې چې هره ځواکلان وغوړېږي، خلک وايي طبعيت ښکلی دی، فضا ښکلی ده، هوا ښکلی ده. يا وايو چې دا وينا ښکلی ده، هغه بنايسته

خبرې وکړې، خدای دې ښکلی زوی درکړي. مور وايي: زوی ته مې د ښکلي جنۍ په لټه کې يم او...

آن تر دې چې ماشومان هم له ښکلا سره مينه لري، ښکلا پېژني او ارزولای يې شي، ما شوم پلار ته وايي: پلار جانۀ ماته ښايسته نانځکه راوړه. مېرمن څښتن ته وايي: ښايسته جامې راته راوړه. مېلمانه وايي: د کور خلکو ښايسته مېلمستيا برابره کړې وه. په دې ترتيب موږ هر يو پرته له دې چې د ښکلا او ښايست لپاره کوم تعريف ولرو، ښکلا ته په ارزښت قايل يو او ذوق مو دې ته هڅوي، چې د ښکلا سندره هېره نه کړو.

ښکلا پر انسان اغېزه کوي، داسې اغېزه، ته وا د خدای^ع په مينه کې ورک عارف چې د پلوشو سمندر ته وربښکته شي او ټول افکار و ادراکات يې په تجلياتو کې محوه وي. همدا ډول هره ښکلا او هر ښايست خپل اغېز لري او دا اغېز کله داسې وي، چې د يوشې له ښکلا ډېر خلک متاثره شي، د ځېنو شيانو له ښکلا بيا هر سړی نه متاثره کېږي او د هر شي د ښکلا جادو په هر چا اغېزه نه کوي. وايي مجنون ته چا وويل چې لिला خو دومره ښايسته نه ده، څومره چې ته ورپسې لېونۍ يې. مجنون ورته وويل: کاش چې تا لिला زما په سترگو ليدلای شوای.

ښايي يو کس د مرغيو له آوازونو خوند واخلي او په دې غږونو کې ورته د ښکلا د لويې نړۍ راز پروت وي، خو ښايي نور بيا دې آوازونو ته په ښکلا قايل نه شي. دا يوه ورکه فلسفه ده چې تر دې دمه ورته ځواب نه دی موندل شوی. گومان مه کوئ چې تورېوستان به ښکلا په سپين پوستو کې لټوي، هغوی د ښکلا لپاره خپل تعريف لري او له يوې ځانگړې زاويې ښکلا ته په

ارزښت قايل دي. دا په دې مانا چې ښکلا يوازې سپين والی نه دی. د ښکلا په اړه ذوقونه هم مختلف دي او قضاوتونه هم، خو پخپله ښکلا د يو اصل په توګه په انساني ژوندانه کې منلې ارزښت دی.

انسان په فطري لحاظ په هر څه کې د ښکلا پلوی دی، ښکلا ته ميلان لري او زړه يې له ښکلا سره په اسانه سودا کوي. موږ که کور جوړوو، نو په ښکلا يې فکر کوو، موږ که نقاشي کوو، نو په ښکلا يې فکر کوو، موږ که د رسامۍ کومه تابلو جوړوو، نو په ښکلا يې فکر کوو، موږ که باغچه جوړوو، نو د ښکلا په اړه يې فکر کوو، موږ که جامې اغوندو، نو د ښکلا اصل ته يې پاملرنه لرو. لنډه دا چې انسان مدام د ښکلا په فکر کې دی او دا ارزښت د ټولو انساني ټولنو تر منځ شريک دی.

ښکلا کله په يوشې کې باندینی موجوديت لري او کله د يو شخص په ذهن کې ځای لري. په هر صورت انسان ښکلا ته ترجيح ورکوي او د ښکلا په لټه کې دی. ښکلا کله محسوسه او د يوشې په فزيکي جوړښت کې وي، خو ډېر ځله ښکلا نا محسوسه او له معنويته ښکارندويي کوي. موږ د يو غږ ښکلا په سترګونه شو ليدلای، خو احساسوو چې دا غږ ښکلی دی. په ادب کې هم لفظي او معنوي ښکلاوې د بحث وړ دي، په عرفان کې مينه او ښکلا ځانګړی مقام لري. صوفيان د استغراق پر مهال د ښکلا په يو ډول سمندر کې ډوب وي او ټول حواس يې د بنياست په پلوشو کې محوه او شيندلي وي.

ارواپوهان په شخصيت کې د ښکلا اصل ډېر اړين ګڼي، په گروهې ارزښتونو کې د معنوي ښکلا اصل ته ډېر ارزښت ورکول کېږي. لنډه دا

چې ښکلا يو حقيقت دی، ښکلا ٲولنيز ارزښت دی او انسان مدام د
ژوندانه په تيارو کې د ښکلا په څراغ پسې قدم اخلي.

ښه دوستان

ښه دوستان لرل ټولنيز ارزښت دی، هر څوک غواړي چې ډېر دوستان ولري، د هر چا لېوالتيا داده چې دوستان يې د ښو صفاتو خاوندان وي، دا فطري مسئله ده، چې هر با احساسه انسان په دوستۍ کې په همدې جوهر پسې گرځي او په دې اړه هر څوک د خپلې رايې ځانگړې نړۍ لري. موږ او تاسې هر يو دا هيله لرو، چې له خپلو دوستانو سره ښه راشه درشه ولرو او هر يو په پنځو کسانو کې حساب شو.

د دوستۍ فصل د زړه په کرونده کې وده کوي او د مينې، خلوص او عاطفې له چينې خړوبه کېږي. د دوست په پيدا کولو او د دوستۍ سلسلې په جوړولو کې دوه اصله په پام کې نيول په کار دي، لومړی دا چې څنگه ښه دوست پيدا کړو او بله دا چې څنگه په ځان کې د اخلاقو هغه جوهر وپنځوو چې له امله يې با احساسه خلک موږ په دوستۍ ومني.

دویم اصل تر لومړي ډېر مهم او اړين دی، که موږ د خپل شخصيت د علمي او اخلاقي تشخص ماني وډانه کړه، که موږ د ځان جوړونې اصل خپل کړ، که موږ د لوړې او عاطفې له قافلې سره قدم واخيست او که موږ د نورو د درناوي لپاره په ځان کې صفات پيدا کړل، نو بويه چې د دې منزل جوگه يو.

دا کار د قاف له غرونو د ښاپېریو راوستل نه دي اونه د شپېرنی لپاره د فرهاد غر سوري کول، دا لازمه ډېره اسانه او ارزانه ده او دې مقام ته رسېدل لږه خواري او لږ زحمت غواړي. ښايي ستاسې څو خوږې خبرې د دې لامل شي، چې د ښو دوستانو د لرلو تاج درېه سر کړي. ښايي ستاسې یوه وږه صادقانه مرسته تاسې ته د دوستۍ د ښار دروازه پرانیزي. ښايي ستاسې یوه وږه تحفه د بل په زړه کې د ملګرتیا مانۍ اباده کړي. ښايي تاسې یو کس ته د یو تازه ګلاب په ورکړې د هغه زړه خپل کړئ.

په یاد مې دي کله چې زه له نن نه اته ویشت کاله وړاندې په عمرالثاني لېسه کې په نهم ټولګي کې وم، د ماسپښین له خوا په ښوونځي کې د ریاضي کورس جوړ شو، ما پکې داخله وکړه، له څو ورځې درس وروسته استاد په ناڅاپي ډول د ارزونې په نیت یو سوال زده کوونکو ته وړاندې کړ او ازموینه یې واخیسته، په سبا چې استاد صنف ته راغی موږ ټول د خپل ځواب په اړه اندېښمن وو، استاد زموږ د هڅونې په اړه ډېرې خبرې وکړې او داسې یې انځوروله چې زموږ وړتیا او استعداد کمزوری دی، دا وخت یې وویل: یوازې د یو کس ځواب سم و، چې ما ورته یو قلم په تحفه کې راوړی. د هر یو زړه په درزا و، نه پوهېدو چې اوس به په چا غږ کېږي، شېبه پس استاد زه پورته کړم او په ټولګي کې یې راته یو «خودرنگ» قلم تحفه راکړ. اوس زما د هغه مهال د کمو استادانو نومونه په یاد دي، خو د هغه استاد «حفیظ الله خان» نوم مې نه هېرېږي، چې قلم یې راته تحفه کړی و. ویلای شو چې تحفه د دوست موندنې اغېزمن هنر دی.

گومان مه کوي چې تاسې به د دوستۍ لپاره کومه فربته پيدا کړئ، انسان نيمگړی دی، که مو له چا سره د دوستۍ تار پيدا شو په نيمگړتياوو يې سترگې پټې کړي او په شخصيت کې يې د تجربو، اخلاقي سپېڅلتيا، پوهې او عاطفې جوهر ولټوي. که تاسې ته د يو دوست لس عيونه در معلوم شول، مانا داده چې هغه په سلو کې نوي بڼه صفتونه هم لري. پر دوست صادقانه باور وکړئ، په يو ټاکلي چوکاټ کې ورسره دوستي وپالئ او د سفر دغه بهرې د افراط او تفريط له توپانه وژغورئ.

له دوست سره د دوستۍ پاللو بل هنر دادی چې په جنجالي او لاينحلو مسایلو ورسره بحث او خبرې مه کوي، داسې موضوعات په شېبه کې ستاسې د کلونو دوستي زيانمولى او په سپين ميدان مو پرېښودلای شي. د دوستانو نظرياتو، تصاميمو او رايې ته درناوی ولرئ، که مو ورسره توافق نه درلود دا بېله خبره ده، که يې د خپلو تصاميمو په اړه درنه مشوره وغوښته د فکر او تعقل په رڼا کې ورته خپله رايه وړاندې کړئ او هڅه مه کوئ چې هرو مرو دې ستاسې خبره ومني، پر دوستانو خپل نظريات تحميلول دوستۍ ته زيان رسوي او په زړونو کې د دوستۍ له کرلي گله روح اخلي.

د خپلو دوستانو رښتينی خدمت وکړئ، پر هغوی د خپل کړي خدمت احسان مه باروئ او د خدمت بدله ترې مه غواړئ، بيا تاسې وگورئ چې په لنډه موده کې د دوستانو په زړونو کې کوم مقام خپلوی او تاسې ته د هغوی له خوا څومره عزت درکول کېږي. تاسې چې د دوستانو په محفل کې څومره

ځان کشر ثابتوي هغومره مولويي او سترتوب ثابتېږي، د کار پر مهال په لومړۍ ليکه کې شى او د امتياز پر مهال نورو ته شملې وټړي.

يو بل اصل هم د پام وړ دی او هغه دا چې پر خپلو دوستانو د هغوى له وسې زيات بار مه ږدي، که تاسې د هغوى مرستې ته اړتيا لرئ، نو د هغوى امکاناتو ته وگورئ، هغوى په دې مه مجبوره کوي چې ستاسې لپاره کچکول تر غاړې او بل ته د سوال لاس ونيسي. يوه ناکامه تجربه دا هم ده چې د خپل دوست قرض مه ځنډوي او په لږم فرصت کې يې وړ ادا کړي، په دې اړه بې پروايي د ډېرو ښو دوستانو تر منځ د پرېکون لامل شوي او تجربو ثابته کړې، چې د معنوياتو په منځ کې مادياتو مدام اوښتون او انقلاب ته لاره هواره کړې. تاسې هڅه وکړئ دوستي مو د معنوياتو لپاره او تر مادي هغولوړه او با ارزښته وي.

تاسې چې کوم صفتونه له خپله دوسته غواړئ، وگورئ چې د شخصيت نړۍ مو دغه رنگيني لري او که نه، ځکه چې شپۍ ته څوک د ورېښمو پيوند نه اچوي.

نيوتن وايي: «که ته په خپلو کارونو قضاوت وکړې، د نورو قضاوت ته به اړتيا ونه لرې»

د دوستانو موندل هنر دی، خو پالل يې حکمت. په دې هيله چې ځان د نورو د دوستۍ جوگه او خپل دوستان ښه وپالو.

پوښاک

د هرې ټولنې خلک د هغوی له فرهنگ او کلتوره پېژندل کېږي، پوښاک یا لباس د ټولنې کلتوري ارزښت دی. موږ که یو کس په غربي لباس کې وگورو، پوهېږو چې د دې ټولنې سړی نه دی. همدا ډول که موږ په غرب کې په خپل لباس کې ولیدل شو، خلک فکر کوي چې له بل هېواده راغلی دی. که زموږ د ټولنې یو کس خپل کلي ته په درېشۍ کې لاړ شي، ښايي خلک ورته حیران شي او په اړه یې تعجب وکړي. په دې اړه یوه ټوکه رایاده شوه، وایي چې په کابل کې یو کس درېشي په ځان کوله، چې کله به جلال آباد ته خپل کور ته راته، نو جامې به یې په ځان کړې، د دفتر ملگرو یې ورته وویل: تاسې ولې په درېشۍ کې خپل کلي ته نه ځئ؟ هغه ورته له خدا په ډکه خوله ځواب ورکړ: «بیا راپسې د کلي سپي غاږي». نو لباس په کلتور کې د یو ارزښت او هویت په توگه مطرح دی، هنديان له ایرانیانو سره په لباس کې توپیر لري، عربان د نورې نړۍ له خلکو سره په لباس کې په توپیر کې دي، د هرې ټولنې خلک په خپل لباس کې د هوساینې او اروايي سکون احساس کوي او د بل فرهنگ جامه په تن کول ورته ستونزمنه تمامېږي.

څه ډول لباس واغوندو، په څه ډول لباس کې خلکو ته ښه ښکارو او ولې ورته ښه ښکارو؟ د دې پوښتنو د ځواب لپاره کلتور ښه هېنداره ده، هغه لباس چې ستا خلک او ولس یې اغوندي د یو ارزښت په توگه منل شوی

دی، په دې لباس کې نه یوازې دا چې ستا په اړه ښه قضاوت کېږي، د درناوي او عزت وړ هم یې او که دې د ټولنې د لباس له ډول نه سرغړونه وکړه، نه یوازې دا چې خلک به دې په ټولنه کې پردی او اجنبی وگڼي، بلکې د ځان قدر او درنښت به په خپله کم کړي، خلکو ته به شکونه پیدا کړي او ولس به دې له ځانه بېل وگڼي.

لباس د انسان د شخصیت په معرفي کېدا کې لومړنی اصل دی، تر هغه د یو چا د پوهې په اړه نه پوهېږو، ترڅو چې د هغه خبرې وانه ورو او د فصاحت، بلاغت او ژبني منطق په اړه یې ډاډ تر لاسه نه کړو، ځکه خو وایي چې ډېرو ته تر خبرو کولو چوپتیا غوره ده، خو لباس هغه څه دی چې ته مقابل لوري ته د خپل شخصیت تصویر وړاندې کوي او د ځان په اړه هغه قضاوت ته رابولي. که په کندهار کې یو مشر سړی داسې خولی په سر کړي چې شېشې پکې لگېدلې وي، یا یې پر غاړه داسې گنډ وي چې هېندارې پکې کارول شوې وي، ښایي هلته دا د ارزښت نوم وي، خو که په ننگرهار کې بیا یو مشر او سپین ږیری سړی دا کار وکړي، ښایي خلک یې په اړه سم تعبیر ونه لري. په شمالي ولایاتو کې چپنه ډېره رواج ده، که په ننگرهار کې یو څوک چپنه واغوندي د ډېرو پام به ځان ته راوگرځوي او ډېر به یې په اړه بېلابېل قضاوتونه وکړي، ځکه نو لباس د هرې ټولنې د کلتوري ارزښت په توګه اړین او مهم دی.

غواړم له تاسې سره خپله خاطره شریکه کړم، زه په ۲۰۰۶ م کال کې د هند احمد اباد ښار ته په یو سیمینار کې د گډون لپاره لاړم، له ما سره یو تن د هرات او بل د بامیانو و، هغوی په درېشۍ کې وو او زه په خپل ولسي لباس

کې وم، په دې سیمینار کې د افغانستان، پاکستان، بنگله دېش، نیپال، سریلانکا او هندوستان هېوادونو استازو برخه درلوده، د سیمینار په اخره ورځ یې غوښتل چې د هر هېواد یو یو کس سره ودرېږي او ګډ تصویر واخلي، زه بهرون وتلی وم، غږونه کېدل چې افغان څه شو، زموږ هراتی او بامیانوال ملګري ورغلل، چې ورسره تصویر وباسي، خو اجازه یې ورنکړه. هغوی ته یې وویل: زموږ پټان په کار دی، چې هغه له موږ سره تصویر واخلي، ځکه چې هغه په خپل ملي لباس کې دی او تاسې داسې نه ښکاري لکه افغانان. شېبه پس چې زه راغلم، ټولو غږ کړ، هغه دی افغان راغی. زه ورسره ودرېدم او ګډ تصویرونه مو واخیستل. هراتي ملګری نذیر راته وویل: «برادر! این مردم ما را از افغانیت کشیدند، گفتن شما افغان نیستید» ورته مې وویل: دا خو د لباس برکت دی، تاسې په خپل ملي لباس کې نه یاست راغلي، نو ځکه درباندي د افغانانو گومان نه کوي.

نو لباس د یو چا د هویت پېژندنې لپاره ډېر مهم دی او موږ چې کله هم کوم هېواد ته په سفر ځو، په کار ده خپل افغاني ویاړلی لباس مو پر تن وي، دا لباس موږ نړۍ ته ورپېژني او اړتیا دې ته نه وي، چې ته په هر ځای کې هر چا ته ځان معرفي کړې. لباس د ټولنیز ارزښت په توګه په ټوله نړۍ کې منل شوی او باید د کلتوري ارزښت په توګه وساتل شي.

ښه خوی

ښه خوی او عادت ټولنیز ارزښت دی، څوک چې ښه خوی لري خلک ورسره مینه کوي او په درنه یادېږي، څوک چې ښه خوی لري، د کامل انسان په توګه په ټولنه کې مطرح وي، قدر یې کېږي او هر سړی ورسره د دوستۍ او ملګرتیا تار ساتي. که غواړئ په خپلو دوستانو کې د مینې او محبت مقام ولرئ، نو لس خویونه په ځان کې پیدا کړئ، دا لس خویونه به تاسې ته د ډېرو ښو دوستانو د دوستۍ ویاړ درپه برخه کړي، دا لس خویونه به تاسې پر خپلو دوستانو ګران کړي او دا لس خویونه به تاسې ته په خپلو دوستانو کې د امتیاز او عزت شمله درپه سر کړي.

لومړۍ: د لږو خبرو کولو خوی

له ډېرو خبرو پرهېز وکړئ، له اړتیا پرته خبرې مه کوئ، ستاسې خاموشي ستاسې د شخصیت جوهر دی، د اړتیا پر مهال دومره خبرې وکړئ، چې د خپلو دوستانو د اوږو بار نه شی، په خبرو کې د لفظي او معنوي ښکلا خیال وساتئ، خبرې په ذهن کې کره کړئ بیا یې وړاندې کړئ، خبرې ستاسې د ذهن زېرمه ده، له اړتیا پرته ورباندې لاس مه پورې کوئ. ستاسې دا چوپتیا او لږې خبرې کول به د دوستانو د زړونو دروازي پرانيزي او دوستان به مو د زړه په ماڼیو کې د منلو مېلمنو په توګه وپالي. لږې خبرې په منطق برابرې وي، ډېرې خبرې ډېرې سهوې او خطاوې لري،

لږې خبرې وکړې او ډېرې واورې. دا هنر په خپل شخصيت کې د يو خوی په توگه وپالې او بيا وگورې، چې دا ونه تاسې ته د بري او سرلوړې څومره مېوه او ثمر نيسي.

دويم: د دوستانو پالل

خپل دوستان صادقانه وپالې، خپلې خوشالۍ له دوستانو سره شريکې کړې، دا خوی په ځان کې ژوندی کړې، چې څنگه کولای شې د دوستانو پر زړونو حکومت وکړې، داسې دوستان وټاکي چې پوه وي، تجربه کار وي، د عمل خلک وي، اخلاص ولري، مينه ناک وي، د دوستۍ جوهر او اهميت ته قايل وي. دا خلک وازمايي او بيا ورسره د دوستۍ لاره خپله کړې، بيا ورسره د دوستۍ سفر پيل کړې. دوستان پالل هنر دی او دا هنر به تاسې ته د بنسټي ملگرتيا وياړ درپه برخه کړي. ستاسې يوه له مينې ډکه موسکا او ورين تندۍ دوستان پاللی او تاسې ته يې د ملگرتيا وياړ بخښلی شي.

درېيم: راز ساتل

هر انسان نیمگړتيا لري، لوی خلک د خلکو په نیمگړتياوو او عیبونو سترگې پټوي، که دوست مو درته د راز کومه خبره وکړه، یا د هغه د کمیو کوم راز در معلوم شو، له ځانه سره یې وساتئ او کلی ورباندې مه خبروئ، دا د لویو او سترو خلکو صفت دی، دا خوی د یو مهم جوهر په توگه په ځان کې وپالې، که تاسې دا باور او اعتماد تر لاسه کړ، په ټولنه کې به د یو عزتمن شخص په توگه څرگند شئ، بیا به دوستان او کلیوال پر تاسې باور

کوي او د خپلو زړونو د رازونو کيسې به يوازې تاسې ته کوي، تاسې کولای شئ هغوی ته سمې مشورې ورکړئ او د خطاوو له مزله يې وژغورئ. تاسې کولای شئ د يو مخلص دوست په څېر د هغوی د فکري رنځونو او نا سمو خويونو درملنه وکړئ او د حاذق طبيب او اروا پوه په څېر يې روحي ستونزو ته درمل شئ. راز ساتل خپل ځان ته د اعتماد دنيا جوړول دي، راز وساتئ چې راز مو وساتل شي.

څلورم: د نورو درناوی

په فطري ډول هر انسان غواړي چې خلک یې درناوی وکړي او له وقاره ډک ژوند ولري، هر کس غواړي چې په خلکو کې د عزت او حیثیت خاوند شي او خلک یې شخصیت ته درناوی ولري، پام مو وي چې دا اخلاقي ارزښتونه دي او هیڅوک په دې مکلف نه دي، چې ستاسې درناوی وکړي، دا کرونده به تاسې پخپله وتره کوئ او په خپله به پکې ګلان کړئ، تاسې به د نورو درناوی او عزت کوئ، هله به ستاسې درناوی او عزت کېږي، تاسې به دا ثابتوئ چې د نورو خادمان یاست، هله به خلک ستاسې درناوي او خدمت ته وړاندې کېږي او ستاسې د شرافت تر سیوري لاندې به ستاسې درناوی کوي. درناوی په زور نه غوښتل کېږي، درناوی په مادي امکاناتو پورې هم نه دی تړلی، ځېنې خلک ځان ته په یو څه قایل وي او نور په دې مکلف ګڼي چې درناوی یې وکړي، دا احمقانه لاره ده. ځېنې خلک د ځان په اړه داسې تعریف لري چې «زه یو څوک یم» دا تعریف کاملاً ماشومانه دی. راحی! دا تعریف زده کړو چې «هر څوک، یو څوک دی» که مو د نورو درناوی وکړي، درناوی به مو وشي او که له خلکو مو خپل درناوی وغوښت، د عزت او درنښت له پانګې به بې برخې شئ. وګورئ چې تاسې د نورو څومره درناوی کوئ او له نورو څومره خپل درناوی غواړئ؟

پنځم: پر وعده وفا

دا خوی د سترو خلکو له خویونو څخه دی، چې پر وعده کلک ولاړ وي. پر وعده وفا بڼه صفت دی، دا جوهر په ځان کې ژوندی کړی او پر خپلو کړو وعدو وفا وکړی. که تاسې له خپل دوست سره په کړې وعده کې پاتې راغلئ، په لوی لاس به د هغه په زړه کې د خپلې مینې جوړه شوې مانۍ ږنگه کړئ او د هغه د زړه له باغه به د خپل شخصیت د محبت جنازه ویاسی. دا وعده که په هره کچه وي مهمه ده. که فرضاً تاسې له خپل یو دوست سره وعده کړې، چې سبا به لس بجې یو واده ته ځئ، سبا وگورئ که تاسې په هماغه وخت هلته حاضر واست، نو په دې برخه کې ستاسې شخصیت تر خپل ملگري عالي دی، که حاضر نه واست، تاسې په دې برخه کې نیمگړتیا لرئ. که تاسې خپل موبایل خاموشه کړئ او د وعدې ځای ته ورنشئ، پوه شئ چې نور د خپل دوست سره هغه مقام نه لرئ، چې پخوا مو درلود.

په وعده ماتولو کې ډېری هغه کسان خپل شخصیت بایلي، چې تر منځ یې مالي مسایل مطرح وي، لکه چې وایي: سبا درته ستا امانت سپارم، راتلونکې جمعه دې رانه پیسې وغواړه، یوه میاشت راته وگوره او... دا هغه څه دي چې که وفا ورباندې ونه شي بنایي مقابل لوری د تل لپاره ستا څېره هېره او د هغه په زړه کې د مینې کرلی فصل د کرکې گلان ونیسي.

شپږم: د ناروغ پوښتنه کول

موږ او تاسې د انسانانو په توگه اخلاقي مسوولیت لرو، چې د ناروغ انسان پوښتنه وکړو، هغوی چې له تاسې سره پېژني د ناروغۍ پر بستر هره شېبه ستاسې د ورتگ شېبې شماری، پوښتنې ته یې ورشئ او په دې سره

خپل اسلامي او اخلاقي مسووليت تر سره کړئ، ناروغ او بندي هره شېبه د ناهیلۍ په سفر روان وي، خپل دوستان يې سترگو ته کېږي او تمه لري، چې اوس به يې څوک پوښتنې ته ورشي، پوښتنې ته يې ورشئ، د ډاډ خبرې ورته وکړئ او د ښې روغتيا دعاگانې ورباندې ولورؤ. ناروغ ته ورشئ، د ناروغ پوښتنه وکړئ، دا زموږ انساني، اخلاقي او اسلامي مکلفيت دی.

اووم: رښتيا ويل

هر انسان له درواغو کرکه لري او درواغجن ته په بد نظر گوري، نو بيا ولې انسان پخپله درواغ ووايي او خپل اعتبار ته زيان ورسوي؟ تاسې چې څومره له درواغو کرکه لرئ، همدغه شان ستاسې له درواغو نور کرکه لري. ښايي يو څوک ستاسې په درواغو پوه نه شي او ستاسې درواغ رښتيا وگڼي، خو درواغ ويل ستاسې د شخصيت يوه برخه جوړېږي او بيا دا برخه له ځانه لرې کول ډېره گرانه وي.

ځان په رښتيا ويلو عادت کړئ، دا غوره انساني صفت هم دی او اخلاقي جوهر هم، د شخصيت پانگه هم ده او د اعتماد او باور شتمني هم. رښتيا ويونکی د هر چا خوښېږي، رښتيا ويونکی ښه قضاوت کوونکی وي، رښتيا ويونکی په ټولنه کې په رښتينولۍ او صداقت مشهور وي او خلک يې د همدې صفت له امله درناوی کوي. زه داسې يو کس پېژنم چې خدای ډېر مادي امکانات ورکړي، خو په سلو کې نوي خبرې يې درواغ او ناسمې وي، هغه فکر کوي چې زه کولای شم خلک تېر باسم او په خپلې چالاکۍ پر هغه خپل شخصيت ومنم، خو له دې بې خبره دی چې دا منزل لنډ او له رسوايۍ سره مخامخ دی.

اټم: د مطالعې ذوق

د مطالعې ذوق په خپل ځان کې د يو خوی په توگه وپالئ، له کتاب سره ستاسې اشنايي به تاسې ته ډېر څه دروښتي، مدام هڅه وکړئ د خپل وخت اوزگارې شېبې په مطالعه تېرې کړئ، که تاسې په کوم ځای کې د چا انتظار کوئ، غوره ده چې د کتاب نړۍ ته مخه کړئ او خپله اروا د کتاب د معنویت په کنارو کې وگرځوئ. په مطالعه کولو ځان عادت کړئ، په شپه او ورځ کې هرو مرو څو ساعته مطالعه وکړئ او د خپلې ذهني نړۍ معلومات پیاوړي کړئ. مطالعه په ټولنه کې ستاسې علمي موقف پیاوړی کوي او پر خلکو مو د يو هوښيار او باور وړ شخصیت په توگه مني. دا سفر پیلول اسانه دی، همدا نن يو کتاب پلورنځي ته ورشئ او کتاب وپېرئ، يا همدا نن يو کتابتون ته ورشئ او د خپلې مطالعې لپاره ترې کتاب په پور واخلي. له هر کتاب لوستنې وروسته خپل ځان وارزوئ، خپله به پوه شئ چې ستاسې په شخصیت او پوهه کې څومره بدلون راغلی او ستاسې د معلوماتو نړۍ څومره پراخه شوې ده.

فهم: د مثبت فکر کولو عادت

د نړۍ ټول پرمختگونه له فکره سرچينه اخلي، ستاسې فکر چې څومره پراخه وي معنوي شخصیت مو هماغومره ستر او لوړ دی. مثبت فکر کول په انسان کې معنویت ژوندی کوي او انسان ته سترتوب ښکېي. موږ هماغه خلک لوی انسانان گڼو، چې لوی مثبت فکرونه کوي. تاسې به کله هم د وړوکی او منفي فکر انسان لوی نه وي گڼلای او د لوی فکر انسانان به مو د وړو په کتار کې نه وي درولي. انساني اخلاق، غوره صفات، ښه قضاوت، د وجدان سپېڅلتیا او ټول انساني جوهرونه د مثبت فکر په فابریکه کې تولیدېږي. په عرفاني او تصوفي ژوندانه کې هم فکر لوی

ارزښت گڼل کېږي او صوفي چې مراقبه نه شي او د فکر نړۍ ته پناه
يونسې، د وصال معراج ته نه شي پورته کېدلای. راځئ! مثبت فکر وکړو او
د خپلې ټولنې او انساني ژوندانه د هوساينې لپاره د فکر له نسخې درمل
جوړ کړو. ستاسې مثبت فکر ستاسې د شخصيت مثبت تصوير دی.

لسم: د اصلاح خوی

په ځان کې دا خوی وپالئ، چې اصلاح له ځانه پیل کړئ. تاسې که په ځان
کې کومه نیمگړتیا گورئ، فکر مه کوئ چې ستاسې شخصيت ته به یې
زیان نه وي رسولی. فکر مه کوئ چې خلک به تاسې د نیمگړتیاوو سره سره
ومني او شخصيت ته به مو درناوی ولري. بنایي ډېر ستاسې په خطاوو او
نیمگړتیاوو سترگې پټې کړي، خو دا د دې مانا نه لري، چې تاسې
سپېڅلي یاست او د شخصيت مرغلرې ته مو تاوان نه دی رسېدلی. هڅه
وکړئ دا مزل د یو ښه خوی په توگه د ځان له اصلاح پیل کړئ، بیا د نورو
اصلاح په فکر کې شئ، ستاسې دا فصل به ډېره ثمره ولري او ستاسې دا
ونه به ډېره مېوه ونیسي. مدام د ځان د اصلاح په فکر کې شئ او هڅه
وکړئ هغه عادت او کړنه چې ستاسې شخصيت ته زیان رسوي له ځانه لرې
کړئ. دا خوی په ځان کې وپالئ او د دې خوی د لارې لارویان شئ.

مسووليت پېژندنه

مسووليت پېژندنه ټولنيز ارزښت دی. ډېری کسان له مسووليته تېښته کوي، مسووليت نه مني او که چېرې په يوه موضوع کې پر يا پاتې راشي، نو په اسانه خپل مسووليت ته غاړه نه ږدي. ډېر ځله داسې وشي، چې موږ خپلې سهوې او خطاوې چې بايد په اړه يې بخښنه وغواړو او مسووليت يې ومنو له خلکو پټوو او ځان ته برائت ورکوو. ډېر ځله داسې کېږي، چې خپله پرې د نورو پر اوږو اچوو او د مسووليت له حلقې سر باسو. دا ښه کړنه نه ده او موږ هر يو بايد لومړی خپل مسووليت درک کړو او د خپل مسووليت په اړه که پاتې راځو بايد پر خپلې سهوې او خطا اعتراف وکړو.

له مسووليته تېښته زموږ ګناه نه شي معاف کولای، موږ ته برائت نه شي راګولای او موږ نه شي سپينولای، موږ بايد په دې اړه د خپل تفکر لوری بدل کړو او له مسووليته د تېښتې پر ځای مسووليت ومنو. مسووليت منل په دې مانا نه دي چې موږ دې مدام ځان پر او ملامت ثابت کړو، مسووليت منل د ارزښتونو سم درک او په اړه يې د ژمنتيا له مخې کړنه تر سره کول دي، زموږ ډېری سهوې له دې امله دي چې موږ خپل مسووليتونه سم نه دي درک کړي او د ناکاميو پر مهال مو مدام د تېښتې له هنره کار اخيستی. که موږ پر خپل مخ له مسووليته د فرار دروازي وتړلې بيا له مسووليته د تېښتې د فکر پر ځای د مسووليت د درک په اړه ښه قضاوت

کولای شو، بیا مسوولیت پېژنو او ځان به په دې قانع کولای شو چې څه باید وکړو او خپلې چارې څنگه پر مخ یوسو.

تاسې د محاکمو دیوانونه پرانیزئ، تاسې څارنوالیو ته ورشئ او د مجرمانو دوسیې وگورئ، تاسې د پولیسو په ماموریتونو کې د تورنو کسانو خبرې واورئ، درته به معلومه شي چې هر یو یې له مسوولیته تېښته کوي او خپله پرې نه مني، یا خپله پرې پر نورو اچوي. دا تگلاره که څه هم د یو شخص جرم نه شي کمولای او نه ورسره په مرسته تعبیرېدای شي، بلکې لا ډېرې ستونزې ورته پیدا کوي او د حقایقو د پلټنې بهیر له خنډونو سره مخامخ کوي. کله چې له مسوولیته تېښته د انسان په وجود کې د خوی او عادت په توګه ځاله جوړه کړي، بیا نو د بغاوت، سرکشیو او قانون ماتونې داسې انسان ترې جوړ شي چې هېڅکله خپل مسوولیت نه مني او د مسوولیت نه د فرار په لاره کې ډول ډول منطق او دلایل وړاندې کوي.

د مسوولیت نه منل ډېرې ستونزې لري، یو دا چې موږ په هر ځای کې کار کوو او د هرې ادارې کار کوونکي یوو، چارې به مو په سمه توګه نه ترسره کېږي او واردمخه به له موږ سره دا پرېکړه وي، چې که څوک یې په اړه راڅخه پوښتي، نو موږ به له مسوولیته د فرار درواغجنه پلمه د هغوی مخې ته ږدو او په دې وزرو به د مسوولیت له کپسه الوزو. دا روحیه په موږ کې یو ډول جرئت روزي، چې بیا په شخصیت کې د منفي اثر په توګه زموږ په وجود کې ځای نیسي او مدام موږ د مسوولیت له اصله فرار ته هڅوي. دویم دا چې که خپل مسوولیت ونه پېژنو په خپله دنده کې یو بريالی

کارکوونکی نه یوو، یوازې د ادارې چوکۍ راباندې بنده ده او د ادارې د پرمختګ په لاره کې لوی خنډ یوو.

درېیم دا چې که خپل مسوولیت نه منو او د خپلو ناکامیو په اړه د مسوولیت احساس نه کوو، نو حتمي ده چې خپله پرې به پر نورو اچوو او له دې سره به یو داسې کس ګرم او پر ګڼو، چې اصلاً په دې برخه کې هېڅ مسوول او ملامت نه دی.

په رواني لحاظ دا خوی شخصیت ته د بدو پایلو په مانا دی، دا فکر په هغو خلکو کې غښتلی وي، چې قانون ماتوي او د خپلو ناسمو کړنو لپاره پلمې جوړوي، دا فکر انسان د اعتماد له نړۍ بې برخې کوي او د ښو صفاتو باور ترې اخلي.

نو په کار ده موږ خپل مسوولیت درک کړو او د خپل مسوولیت د منلو زغم ولرو.

مطالعه

مطالعه د ذهن د تمرین لپاره ښه وسیله ده، پوهه او معلومات د مطالعې جوهر دی، هغوی چې مطالعه لري خبرې یې په منطق برابرې وي، هغوی چې له کتاب سره تړلي دي په ډېر څه پوهېږي. له مطالعې سره د انسان په ذهن کې معنوي پانگه زیاتېږي، د فکر ماشین په حرکت راځي او د تعقل حکمت د انسان په فکري نړۍ کې کور جوړوي.

که غواړئ چې د فصاحت او بلاغت خواره مو نصیب شي، د مطالعې ملګرتیا مه پرېږدئ. که غواړئ خبرې مو وزن او درنښت ولري، د مطالعې کتاب ته د خپل ذهن په کتابتون کې ځای ورکړئ. که غواړئ د معلوماتو نړۍ مو ارته او پراخه شي د مطالعې سندره زده کړئ. ځکه چې مطالعه ټولنیز ارزښت دی او دا ارزښت خپلول زموږ دنده ده.

اناتول فرانس وایي: «پوهه هغه کیلي ده، چې ټولې دروازې ورباندې پرانیستل کېږي»

هغوی چې مطالعه لري، تر نورو ښه پوهېږي او ښه قضاوت کولای شي. مطالعه تاسې سرلوړې کوي او په ټولنه کې درته د محبوبیت تاج په سروې. په مجلس کې د هغه چا خبره ډېره اغېزمنه وي، چې مطالعه لري. هغه کس پر خلکو ډېر ګران وي، چې خبرې یې د مطالعې له منطقه الهام اخلي. د هغه چا په خبره ډېر باور کېږي، چې دلایل یې پر مطالعه ولاړ وي. له

مطالعه پرته پر يوې موضوع بحث کول او خپل نظر وړاندې کول د لېوني له نظر سره توپير نه لري او د عقل خاوندان ورباندې باور نه کوي.

مطالعه کول د شخصيت جوړونې په اړه ډېره مهمه او اړينه ده، که غواړئ په ټولنه کې معنوي شخصيت ولرئ، مطالعه وکړئ. که غواړئ شخصيت مو د عزت او درناوي وړ وگرځي، په مسلسل توگه ځان له کتاب او مطالعې سره وتړئ. که غواړئ چې د عزت شمله درپه سر شي، د مطالعې د پير مريدان شئ. له مطالعې سره به ستاسې وخت ارزښتمن شي، له ذهنه به مو د عبثو سوچونو د پوان کډه وکړي، روح او اروا به مو د تسکين او ډاډ نړۍ ته پناه يوسي او په شخصيت کې به مويو ډول مانيز قوت وده وکړي.

هغوی چې مطالعه لري وينې او بيدار وي، هغوی چې مطالعه لري، تر نورو غاړه هسکه وړي، هغوی چې مطالعه لري تر نورو پر خپل نفس ډېر باور لري. مطالعه تاسې پر ځان باوري کوي او د يو ډول اخلاقي جرئت، بسيایينې او قناعت خواږه در په برخه کوي.

مطالعه د فکر فانوس دی، مطالعه د تفکر ډيوه ده، د استعداد او وړتيا مېوه د مطالعې له ونې تر لاسه کېږي، د الفاظو او مانا مرغلرې د مطالعې په سمندر کې موندل کېږي او انسان ته د اعزاز او اکرام خرکه د مطالعې په کور کې په تن کېږي.

مطالعه د انسان له ذهنه د منفي فکر تيارې لرې کوي او د مثبت تفکر لور ته يې رابولي. مطالعه ذهني ستړيا ته بڼه نسخه ده، که تاسې د يو کتاب شل مخه ولوستل، پخپله به دا درک کړئ چې ذهن مو له تاسې د څومره

هوساينې، سکون او خوشالۍ احساس کوي. که تاسې د يو کتاب خو مخه د ژور فکر له مخې ولوستل او خو شېبې د مطالعې تل ته ښکته شوي، بيا به وگورئ چې په تاسې کې خومره مانيز بدلون راغلی دی. که مو يو کتاب ولوست، گومان مه کوئ چې تاسې هغه پخوانی شخص ياست، اوس ستاسې معلومات پراخه شوي او ذهن مو تر پخوا ډېر څه خپل کړي دي. د هر کتاب لوستنه به ستاسې شخصيت بدل کړي او په پوهه او علميت کې به مولوی مثبت بدلون راشي.

هر انسان هغومره ستر او لوی دی، خومره يې چې د مطالعې نړۍ پراخه ده، لکه يو شتمن چې ډېره مادي پانگه ولري لوی شتمن بلل کېږي، همدا ډول عالم او دانا شخص د خپلې معنوي پانگې (پوهې) له مخې ستر او لوی شخص وي. څه فکر کوئ دا پانگه له مطالعې پرته تر لاسه کېدای شي؟ تاسې داسې عالم ليدلی چې له مطالعې پرته عالم شوی وي؟ داسې څوک پېژنئ چې مطالعه نه لري او خبرې او معلومات يې په منطق او علمي معيار برابر وي؟ دا ناشونې ده چې له مطالعې پرته دې يو څوک د شخصيت دغه سترتوب تر لاسه کړي.

د امريکا نامتو ليکوال **بريان ټرېسي** وايي: «که تاسې د ورځې له نيم ساعت څخه تر يو ساعته مطالعه وکړئ، نو په اوونۍ کې به مو يو کتاب لوستلی وي، په مياشت کې به مو څلور کتابه او په کال کې به مو تر پنځوسو کتابونو لوستلي وي، چې په لسو کلونو کې به دغه شمېر پنځه سوه کتابه شي» دغه ليکوال وايي: «هغه کسان چې په خپلو موټرونو کې ډېر گرځي، بايد موټر د مطالعې د ماشين په توگه وکاروي، په موټر کې

علمي شيان واوري او له دې لارې خپل ذهن ته ډېر څه وسپاري». ترايسي زياتوي چې هر موټر لرونکی که په خپل موټر کې په مسلسل توگه د علمي مسایلو غږيز پروگرامونه واوري، دوی به په کال کې له پنځه سوه تر زرو ساعتونو پورې مطالعه کړې وي.

هو! که غواړو چې په ټولنه کې اغېزمن شخصيت ولرو، نو د خپل مسلک په اړه بايد د مطالعې لاره ونيسو، کولای شو په خپلو کورونو کې د ټيپ يا کمپيوټر نه په گټه اخيستنې داسې څه واورو، چې زموږ مطالعه غښتلي کړي او موږ ته د معلوماتو د بنار «ور» پرانيزي.

د مطالعې لپاره بله بڼه لاره داده، چې موږ په غونډو، سيمينارونو او ورکشاپونو کې برخه واخلو او د نورو له تجربو خپل ذهن ته ډېر څه خپل کړو، دا هم يو ډول مطالعه ده چې موږ يې په اسانه تر سره کولای شو.

زه ډېر شتمن خلک پېژنم چې د مطالعې په نوم هېڅ هم نه لري، معلومات يې کمزوري وي او په علمي محافلو کې د کمترۍ او بېوسۍ احساس د دې اجازه نه ورکوي چې څه ووايي. زه د دولتي ادارو ډېر داسې مامورين پېژنم، چې په دفتر کې ټک کار هم نه لري، سهار چې حاضري لاسليک کړي، تر مازيگره يې د يوې روپۍ گټه دولت ته نه وي رسېدلې او نه کومه داسې بوختيا لري، چې هغه ورباندې مصروفه شوی وي، خو بيا هم مطالعه نه کوي او نه يې چا په لاس کې کومه ورځ کتاب ليدلی وي.

مطالعه پر غره ختل نه دي، مطالعه د ذقمو خښل هم نه دي، مطالعه کوم داسې څه نه دی، چې تر سره کول يې انسان ته ستونزمن وي. راځئ! همدا

نن ژمنه وکړئ چې مطالعه پیلوو او هره ورځ د یو کتاب لس مخه لولو، که تاسې دا تمرین پیل کړ، باور لرم چې د هرې ورځې په تېرېدو سره به یو ډول سکون او خوشالي احساس کړئ او هره ورځ به مو په لوستل شویو پاڼو کې زیاتوالی راشي. دا تمرین دی، په لومړۍ ورځ چې مو څومره وسه وه هماغومره ولولئ. په دویمه ورځ بیا هڅه وکړئ یو یا دوه مخه زیات ولولئ، په پوره باور سره ویلای شم چې که تاسې درې میاشتې په مسلسل توګه دې کار ته دوام ورکړ بیا به د مطالعې په خوند پوه شئ، بیا به مو له کتاب پرته وخت نه تېرېږي او د سفر پر مهال به هر ورو یو شمېر کتابونه د مطالعې لپاره له ځانه سره اخلئ.

تاسې ښایي ډېر لوی خلک وپېژنئ، ښایي له پوهانو، عالمانو او د بصیرت له خاوندانو سره مو دوستي او ملګرتیا وي، د هغوی کمال همدا دی چې مطالعه کوي او د ذهن نړۍ ته څه سپاري، که موږ د ذهن نړۍ ته څه وسپارل د تولید دغه فابریکه بېرته موږ ته خپل تولید راکوي او موږ سرلوړي کوي، لکه یوه فابریکه چې د تولید لپاره خامو موادو ته اړتیا لري همدا ډول زموږ ذهنونه مطالعې او معلوماتو ته اړتیا لري، ذهن ته چې څه وسپارو، نو څه به راکړي او څه به تولید کړي، چې څه ونه سپارو له دې ذهنه بیا د تولید تمه مه لرئ او ژر ده چې دا ماشین په تپه ودرېږي.

د عظیم الشان قرآن لومړنۍ وحې د «اقراء» یانې ولوله په کلمه پیل شوې ده، په دې کلمه کې دا حکمت پروت دی چې انسان باید پوهه له لوستنې تر لاسه کړي، انسان باید ولولي او د لوستلو له لارې زده کړه وکړي. دا د مطالعې د حکمت په اړه ستر منصوبي دلیل دی.

د چين ستر عالم كنفيسيوس وايي: «زرگونه كيلومتره سفر له يوه گامه پيل كېږي»

نور اځي! دا سفر همدا نن پيل كړو، همدا نن ژمنه وكړو چې د مطالعې جوهر خپلوو او له دې قافلې سره د اوږده مزل لپاره تيارى نيسو. همدا نن يو گام پورته كوو، يو كتاب پرانيزو او د مطالعې په كرونډه كې قدم اخلو. دا عزم اسانه دى او په اسانه موږ د خپل هدف مقام ته رسولى شي.

مېلمه پالنه

مېلمه پالنه زموږ د افغاني ټولنې ټولنيز ارزښت دی، دا ارزښت د پښتني ارزښتونو تر ټولو غوره ارزښت هم ګڼل کېږي. پښتانه مېلمه ته خوشالېږي او مېلمه د خدای ﷻ دوست ګڼي. د مېلمه پالنې په اصل کې د مينې، انسان دوستۍ، هيومنېزم، ملګرتيا او خلوص فلسفه پټه ده. پښتانه د خپل مېلمه ډېر عزت کوي، د مېلمه درناوی کوي او ټوله پاملرنه يې دې ته وي، چې مېلمه بې قدره او خپه نه شي.

د پښتنو د حجرو او دېرو کلتور د همدې ارزښت روښانه تصوير دی، په کليو او بانډو کې اوس هم حجرې شته او د مېلمه پالنې اصل ته پوره پاملرنه کېږي. کليوال دا وياړ ګڼي چې کلي ته راغلی مسافر، لاروی، يا کوم بزار او بوغان مېلمه کړي او د خدای ﷻ د دوستانو (مېلمنو) د مېلمه پالنې وياړ ورپه برخه شي. هغوی دا خبره عيب ګڼي چې څوک ورته ووايي ستاسې له کلي مسافر وږی لاړ، يا چا شپه ورنکړه.

زما يو دوست کيسه کوله يو غربي پوځي ورته ويلې وو، چې ستاسې دوه کلتوره مې ډېر خوښېږي، يو مېلمه پالنه او بل په سترې مشي کې يو بل ته غېږه ورکول. هغه ويل چې پښتانه مېلمه ته خوشالېږي، د مېلمه درناوی کوي او کله چې سترې مشي کوي، نو غېږه ورکوي، چې په غېږه ورکولو کې يو بل ته زښت زيات خلوص او درناوی څرګندېږي او دا فرهنگ په تاسې پښتنو کې ډېر غښتلی دی.

موږ ډېر ارزښتونه لرو چې پښتونولي يې بولو، لکه غیرت، مېړانه، حیا، همت، سخاوت، دوستانه، د تور سرو درناوی، د مظلوم نه دفاع، یو چا ته پناه ورکول، جرگه او داسې نور، خو مېلمه پالنه پکې په نړیواله کچه شهرت لري او پښتانه مېلمه پال او مېلمه دوست یادېږي.

پښتانه نه یوازې دا چې د مېلمه قدر کوي، مېلمه پالنه خپله وجیبه او فرض ګڼي، مېلمه پالنه خپل پښتني اصل ګڼي، مېلمه پالنه د پښتني فرهنګ جوهر ګڼي. هر پښتون مېلمه ته هغه څه د خوراک لپاره برابروي چې په وس یې پوره وي، خوپه ورین تندي یې د مېلمه مخې ته ږدي او مېلمه ته د خپل زړه د خلوص دروازه پرانیزي.

د مېلمه پالنې اصل ټولنیزه ګټه داده چې انساني اړیکې ورسره غښتلې کېږي، د دوستۍ روابط پراختیا مومي او انساني راشه-درشه د اړیکو پر مراندو تړل کېږي. د مېلمه پالنې جوهر نه یوازې دا چې مېلمه پاله کورنۍ درنه او عزتمنه معرفي کوي، بلکې له زړونو کرکې او نفرتونو باسي او د صمیمیت او محبت پسرلي ته ځای ورکوي. مېلمه پالنه زموږ د ټولنې تر ټولو غوره ټولنیز ارزښت دی او باید دغه ارزښت وپالل شي.

مینه و محبت

مینه، پر زړونو حکومت کول او په هر زړه کې ځانه ته کور جوړول دي او دا ټولنیز ارزښت دی. هر کس دې ته لېواله دی چې د خلکو په زړونو کې ځای ولري، خلک ورسره مینه وکړي او ټولنه ورته په درنښت او اهمیت قایله شي. دې موخې ته سړی څنگه رسېدلای شي او کومې لارې چارې دي، چې یو کس د بل په زړه کې د مینې کور جوړوي؟

مینه ده چې د هر زړه دروازه ټکوي او پکې ځان ته کور جوړوي، مینه ټولنیز ارزښت او د انساني ژوندانه جوهر دی، مینه هغه بنایستونه او بنسټګانې وېشي، چې بها او قیمت یې نه شي ټاکل کېدای، مینه هغه مرغله ده، چې هر سړی یې پېر ته تیار دی. که موږ د خپل زړه په کرونده کې مینه وکرله د هر چا زړه به مو په اسانه لاس ته راوړی وي. تاسې په خپل سوچ کې هغه کس راوړئ، چې تاسې ته ډېر گران دی، وبه گورئ چې د هغه شخصیت له مینې کیسه کوي، بیا هغه کس ذهن ته راوړئ چې تاسې یې ښه نه گڼئ، وبه گورئ چې دویم کس د مینې جوهر نه لري. باید هڅه وشي د خپل شخصیت له نړۍ کرکې وباسو او مینې ته پکې ځای ورکړو، باید هڅه وشي چې مینه د خپل شخصیت د یوې اغېزمنې برخې په توګه په ځان کې وپالو او دې ارزښت ته وده ورکړو، مینه پر زړونو د حکومت کولو کیلي ده. ویلیم شکسپیر وايي:

“Love looks not with the eyes, but with the mind.”

ياني مينه په سترگو نه ښکاري، بلکې په ذهن سره ليدل کېږي. د کرکې د توپان مخه په مينه نيول کېږي، په خپل شخصيت کې د مينې ډيوه بله کړي او نورو ته ترې رڼا ووېشي، تر مينې د زړونو لاسته راوړلو ښه وسيله نه شته. مينه د انسان شخصيت درنوي او د عزت مقام وربخښي. تاسې چې له خلکو سره څومره مينه لرئ، په هماغه کچه تاسې د هغوی په زړونو کې ځای لرئ.

د نورو د مينې پر وړاندې مينه کول په دې مانا دي، چې تاسې د هغوی پور وړ ادا کړ، خو د نورو د کرکې پر وړاندې که مو مينه وکړه، نو تاسې خپل اخلاقي مسووليت تر سره کړ او مقابل شخص مو په دې وپوهاوه چې تاسې هغه ته د مينې حکمت او فلسفه وړاندې کوئ.

يوه خوږه خبره د انسان اروا ته سکون او آرام بخښي، خو په مقابل کې يوه ترخه خبره انسان په هيڅان راولي. د اسلام په مبارک دين کې موسکا صدقه گڼل شوې او دا د سخاوت هغه چينه ده، چې د ډېرو د محبت تنده ورباندې ماتېدای شي. مينه د انسان معنوي ښکلا ده، مينه د انسان په شخصيت کې هغه پټ جوهر دی چې په الفاظو، حرکاتو او افعالو کې څرگندېدای شي. مينه د بشريالني او بشر دوستۍ ښکارندويي کوي او مينه ناک انسان د يو غوره انسان په توگه پر ټولنه مني.

مينه تاسې ته څوک نه شي ډالۍ کولای او نه کوم داسې روزنتون شته چې هلته د مينې روحيه وپالل شي، د مينې ښاپېرۍ پکې ستره شي او بيا ورسره تاسې د خپل ژوندانه لاره يوه کړئ. مينه به تاسې په خپل وجود کې

پېدا کوي، پخپله به يې روزئ او د خپل شخصيت په لويه نړۍ کې به ورته ځای ورکوي. نور تاسې ته مينه نه شي درکولای او په دې فکر کې هم نه شي، چې نور به مينه درکوي، بلکې تاسې به نورو ته مينه ورکوي او د دې سخاوت سرخان به تاسې ياست.

دا گومان مه کوي چې هر انسان دې د دې مکتب زده کوونکی وي، بلکې تاسې نورو ته دا په اثبات ورسوي چې د مينې په نړۍ کې مو امتياز په برخه دی او هر هغه څه چې نورو ته يې وړاندې کوي، ستاسې د مينې او محبت سوغات دی. دې اصل ته د يو فرهنگ په توگه کارکول په کار دي، دا اصل بايد په ټولنه کې عام شي. دا تهذيب دی، اخلاق همدا دي او اخلاقي زينت همدې ته وايي. مينه په عمر پورې نه ده تړلې، دا طلايي مرغۍ په هر عمر کې خپلولای شي، دا لويه شتمني هر وخت ستاسې په لاسونو کې ده، دا عزت هر وخت ستاسې په برخه دی.

که مو ماشومان د مينې په حکمت پوه کړل او د مينې کيسې مو ورزده کړې تاسې په خپلو لاسونو د بشرپالنې د يو مکتب ډبره کېښودله. دا جاريه صدقه به تاسې ته ډېر څه په برخه او ستاسې د ماشومانو راتلونکې به له بنایستونو ډکه کړي. دا به د يوې مهذبې ټولنې د جوړېدا هڅه وي، دا به داخلاقیاتو د قافلې جوړول وي، دا به د ټولنيزو ارزښتونو لپاره اساس وي. ځکه چې ماشوم زده کړې ته اړتيا لري او په کار ده د هغه ذهن ته د مينې او محبت رڼا لار پيدا کړي. راځئ! د مينې د حکمت فلسفه ولولو او په ځانونو کې دغه هستي وپنځوو.

نسب و منصب

زموږ په ټولنه کې د نسب او منصب مسئله خورا د پام وړ ده، دا دواړه توکي د ټولنيزو ارزښتونو په توګه مطرح دي. له شک پرته چې د اسلام مبارک دين نسب او منصب ته اعتبار نه ورکوي، بلکې د انسان جوهر په تقوا او پرهېزګارۍ، ديانت او بنو اخلاقو کې ټاکي، خو په کلتوري ټولنو کې يو شمېر ارزښتونه وي، چې په خلکو کې يې د درنښت ځای او مقام خپل کړی او ولس ورته په يو څه قايل وي، چې له هغو څخه يو هم د نسب او بله د منصب مسئله ده.

دلته دا خبره عامه ده چې فلانی د کوم نسب سړی دی؟ فلانی نسبې دی که نه؟ يا دا چې فلانی د کوم خاندان سړی دی، له دې ټولو موخه او هدف دا وي، چې فلانی کوم قوم ته منسوب دی؟ ايا په قومي لحاظ ياد سړی دی که نه؟ د قوميت په لحاظ په خلکو کې ځای لري که څنګه؟ د نسب سلسله يې څه ده او په ټولنه کې په نسبې لحاظ کوم وزن او ټول لري؟

د نسب دا بحث بيا په ټولنه کې په دوه برخو وېشل شوی دی، يو ستانه قومونه او نسبونه دي، لکه سيدان (پاچايان)، مياگان، اخندزادگان، ميران، ملايان، شېخان، اغاگان، مجددیان، صاحبزادگان او... خلک دوی ته د ستانه په نوم درناوی لري، خلک د دې لپاره د دوی درناوی کوي، چې دا تر ډېره بې ازاره خلک دي، له دين او روحانيت سره تړلي دي، په ټولنه

کې د خلکو د خير لپاره غږ پورته کوي، خپلې جامې او نسب ته په کتو داسې کار نه کوي، چې د ده قومي ارزښت ته زيان ورسې او د قام سپکاوی يې وگڼل شي، د يادو نسبونو له ډلې سيدانو ته په دې هم درناوی کېږي، چې د رسول الله (ص) اولاده ده.

بله ډله د قومي غښتلتيا او اجتماعي نفوذ په اعتبار قومونه دي، چې د هېواد په ټولنيزو، سياسي او اقتصادي مسايلو کې ډېر مطرح دي، لکه احمدزي، ځدران، منگل، خوگياڼي، شينواري، مومند، پشه يان، جبارخېل، دستوخېل، تره خېل، مشواڼي، سالارزي، عرب، ازبک، هزاره، ترکمن او داسې نور. د نسب له مخې د خانانو او ملکانو هم درناوی کېږي، خلک ورته په احترام قايل دي او خبره يې منل کېږي او اورېدل کېږي.

زموږ په ټولنه کې قومي اعتبار د ټولنيزو ارزښتونو په توگه ځای لري او خلک دې اصل ته ډېر گوري، ان تر دې چې که څوک له چا سره خپلولي کوي، نو لومړنۍ پلټنه به يې دا وي چې پوه شي مقابل لوری په کوم قوم او نسب پورې تړاو لري. دا د يو چا د هويت پېژندنې لپاره خورا مهمه ده، د قوم او نسب له معلومېدا وروسته يې بيا په منصب فکر کېږي، که څه هم په ښارياتو کې دا خبره لږه وړاندې وروسته ده، په ښار کې تر ډېره منصب او شتمنۍ ته اهميت ورکول کېږي او بيا ورپسې د نسب خبره وي، خو په هر صورت نسب او منصب دواړه هغه څه دي، چې په ټولنه کې ارزښت لري.

له شک پرته زموږ په ټولنه کې د منصب د خاوندانو ډېر درناوی کېږي او دغه موضوع د ټولنيز ارزښت په توگه مطرح ده. له وړو کي منصبدار نيولي تر لويه ټول هغه څوک دي، چې خلک يې قدر کوي او يا کم تر کمه په ښو

نومونو يادېږي، لکه مامور صاحب، مدير صاحب، امر صېب، معلم صاحب، ډاکټر صاحب، انجنير صاحب، ولسوال صاحب، والي صاحب، قومندان صاحب، رئيس صاحب، وزير صاحب او دې ته ورته منصبونه هغه څه دي، چې له ډېر پخوا په دې ټولنه کې مروج او د درنښت ځای لري.

په دې اړه ما ته يوه کيسه را ياده شوه، زموږ يو کليوال جان سيد نومېده، الله دې يې وبخښي! ما ليدلی و! هغه په کلي کې په ظابط مشور و. وايي کيسه داسې وه چې يو وخت د بهسودو پول نه و جوړ شوی او خلک به په جاله کې پورې وتل، مازيگر جاله وان خلکو ته انکار وکړ او رت يې ورته وويل چې له سينده مو نه شم پورې ايستلای. خلک وار خطا شول چې اوس به په ښار کې چېرته او له چا سره شپه کوي، چې هر څومره عذر و زاری يې جاله وان ته وکړې ځای يې ونه نيو، دا وخت کليوالو خپلې سوداگانې او غاړې غوټې شاته واچولې او بېرته د ښار پر لور روان شول، گوري چې جان سيد د جالې خوا ته راروان دی، جان سيد چې له قده لوړ او غښتلی سړی و، د عسکري منصبدار په شکل ښکارېده، کليوالو ورته له جاله وانه شکايت وکړ او په کيسه يې پوه کړ. وايي چې کليوال يې راټول کړل او ورته يې وويل چې تاسې غم مه کوئ، ټول راسره د جالې خوا ته لاړ شئ، چې کله د جاله وان خوا ته ورنږدې شوو، تاسې به يوازې دومره ووايئ چې «ظابط» صېب هغه جاله وان دادی. نور زما کار دی، زه يې په چاره پوهېږم.

وايي چې کله جان سيد د جالې خوا ته ورغی، يو کس غږ کړ، چې ظابط صېب هغه جاله وان دادی! دا وخت جان سيد په جاله وان په قار شو او په توندو الفاظو يې ورته وويل: سرکوزيه! بې ادبه، اوس به دې پوټکۍ

وباسم، څنگه دې ويلې چې دا خلک نه پورې باسم؟ غواړې چې په خپل امر دې زنځير او زولانه کړم. جاله وان چې کله وليدل چې سړی ته د ظابط خطاب وشو، نو وار خطا شو، په خواره ژبه يې وويل: «نه ظابط صېب ما دسې نه دي ويلې، دا خلک په ما باندې دروغ وايي» جان سيد ورباندې بيا څو پټکې وکړې او يې گواښه، دا وخت جاله وان جاله راتاوه کړه او د جان سيد په شمول ټول کسان پکې سپاره او له سينده پورې وتل. کله چې جاله وان لاړ کليوال له خدا شنه وو، ټولو ويل چې له دې وروسته به جان سيد ته «ظابط» وايو. بيا تر مرگه جان سيد خلکو د ظابط په نامه پېژانده او چا ورته خپل اصلي نوم نه اخيسته.

خبره تر منصبه پورې راغله، دلته اوس هم د ټولنيز ارزښت په توگه د منصب د خاوندانو درناوی کېږي او خلک د منصب خاوندان په بڼه نوم يادوي. نو په لنډه توگه ويلای شو، چې نسب او منصب زموږ د ټولنې دوه ارزښتونه دي.

يووالی

يو والی او اتحاد يو له مهمو ارزښتونو څخه دی، اتفاق او اتحاد د قومونو د بري او کاميابۍ سرچينې دي، دا اتفاق د فکر له يووالي رامنځته کېږي. اتفاق دې ته وايي چې د يوې ټولنې خلک خپل ارزښتونه تعريف کړي او خپلو ملي او عقيدوي ارزښتونو ته د ژمنتيا له مخې دې هوکړې ته ورسېږي، چې په خپلو کې به مخالفتونه نه کوو، د ولس د خير او سوله ييز ژوندانه د رښتينولۍ لپاره به شخصي گټې شا ته پرېږدو او د ملي گټو په محور به راټولېږو، له خپل هېواد او خپلو خلکو سره به مينه کوو، د مرستې او همکارۍ په روحیه به يو بل پالو او له هر ډول، ژبنی، قومي، سمی، نژادي، مذهبي او نورو توپيرونو او تبعيضونو به ډډه کوو، نو هله به د اتفاق او يووالي بنار ته رسو او هله به مو يو والی په يو ځواک او قوت بدلېږي.

هونبیار ولسونه که سياست کوي، هم يې موخه دا وي چې د خلکو د خير لپاره قدم واخلي، خپل سياسي مشران تر هغې تايديوي او تر هغې ترې ملاتړ کوي، چې خير يې ولس او هېواد ته رسي، کله چې سياسيون د خپلو ژمنو او اهدافو له لارې شاته کېږي، د فکري ملاتړې قافله ترې مخ گرځوي او ټول په يوه اتفاق د يو بل مشر او زعيم په خوا راټولېږي. دا سياسي اتفاق

دی، مانا دا چې سیاست که سم و، نو وینس ولسونه ترې ملاتړ کوي او که ناسم و ترې مخ څږوي. اجتماعي اړیکې ساتل د یووالي او اتحاد لپاره خورا اړینې دي، د ولسونو تر منځ د اتحاد لپاره راشه-درشه مهم اصل دی. د ارزښت دا مرغلره ډېره قیمتي ده او باید وساتل شي.

نلسن منډېلا وایي: «موږ د مختلفو ژبو ویونکي بېلابېل قومونه نه، بلکې د بېلابېلو ژبو ویونکي یو قوم یو» که په ټولنه کې شعوري وینستیا وه، ژبه ولسونه نه شي بېلولای، ژبه یوازې د ځان پوهولو او بل پوهولو وسیله ده، بل هېڅ امتیاز یې نه شته، که موږ خپلو ملي ګټو ته یو تعریف ولاړه، ژبه موسره نه شي بېلولای. اسلامي عقیده هم داده چې په قومیت او ژبیت به سره نه راټولېږو او نه به سره جلا کېږو. افغانان چې کله په اتفاق وو، نړۍ زموږ وه. موږ به د ولسونو د خیر لپاره اسونه زین کول او هغه ځمکې به مو د آسونو له سومانو ایستلې چې اوس پکې الوتکې په مزل سترې کېږي. موږ بل څه نه لرل، یوازينۍ وسله زموږ یووالی او اتفاق و.

موږ چې له هر غلیمه آزادي اخیستې د بري راز مو له اتحاد او اتفاق پرته بل څه نه و، موږ کومه عصري او پرمختللې تکنالوژي نه لرله، موږ د نفوسو په اعتبار هم له نورو زیات نه وو، خو غښتلي اتفاق د وخت لوړې ژورې زموږ پر مخ هوارې کړې او موږ یې د بريالیتوب «طور» ته پورته کړو، موږ یې د الله ﷻ له نصرته برخمن کړو او موږ یې سرلوړي کړو.

اتفاق کومه فلسفه نه ده، چې موږ یې ولولو او پر ځان یې عملي کړو، اتفاق کوم قانون نه دی، چې له لوستلو وروسته ورباندې عمل وکړو او نه اتفاق داسې یو غږ دی، چې په یوه ناره به ټول ولس زموږ په غږ راوینس او راټول

شي. اتفاق د خپل سیرت او شخصیت په چاپېریال کې پالل کېږي او دا اړیکې د حسنه اخلاقو او بصیرت له مخې غځېږي. په کور کې اتفاق، په کلي کې اتفاق، په دفتر کې اتفاق، د ولسوالۍ په کچه اتفاق، د ولایت په کچه اتفاق او... دا د یوې مفکورې په توګه په ټولنیز ژوندانه کې وده کوي او د اتحاد په نوم له هر لوري راپورته شوې رڼاګانې سره یو ځای کوي او د ارزښتونو ښار د رڼاګانو په ښار بدلوي. دې فکر ته کار کول په کار دي، له دې سره به زموږ د بغاوت او شقاوت روحیه ماته شي او مثبت فکر به مو د یو ملي ارمان په توګه خپلې ریښې په ټولنه کې خورې کړي.

د امریکا ننه دېرشم ولسمشر جیمي کارتر وایي:

“ We are of course a nation of differences. Those differences don't make us weak. They are the source of our strength”

هغه وایي: «موږ یقیناً د توپیرونو ملت یو، خو دا توپیرونه موږ نه کمزوري کوي، بلکې دا زموږ د ځواکمنتیا سرچینې دي»

هر هېواد بېلابېل قومونه او د بېلابېلو ژبو خلک لري، مهمه داده چې ولس باید په فکري او شعوري لحاظ وینې او د ملي وحدت او یووالي لپاره غښتلی عزم او اراده ولري. ولس باید ځان د هېواد په هېنداره او ملیت باید د ملت په هېنداره کې ځان وګوري.

موږ چې خومره وېشل کېږو، واړه کېږو او ځواک مو کمېږي. خومره چې
سره یو کېږو، غښتلتیا او ځواکمني پخپله زموږ کور ته راځي او موږ ته د
بري کیسه کوي.

نور اخی چې د یووالي سندره زده او د وحدت په نوم یې زمزمه کړو.

سوله او خپلواکي

سوله او خپلواکي دوه بېلابېل ټولنيز ارزښتونه دي، سوله او خپلواکي د هوساينې، خوښۍ، ملگرتيا او ټولنيز ژوند د سمون غږ دی، سوله او خپلواکي د ژوندانه اړتيا ده، سوله او خپلواکي دراحت او سکون راز دی او سوله او خپلواکي د ټولو نېکبختيو سرچينه ده.

هر انسان سوله غواړي او خپلواکي غواړي، هم خپل هېواد او ولس ته سوله او خپلواکي او هم ټولې نړۍ ته، موږ افغانانو هره جگړه د سولې او خپلواکۍ لپاره کړې، د هر ښکېلاک پر ضد موږ د سولې او خپلواکۍ لپاره غږ پورته کړی. زموږ هره قرباني د سولې او خپلواکۍ لپاره وه. کله چې پر موږ جگړه تحميل شوې، موږ يې پر وړاندې د سولې او خپلواکۍ دريځ نيولی. موږ د جگړې ډېرو توپانونو ځپلي يو، ځکه خو تر هر چا د سولې او خپلواکۍ په قدر ښه پوهېږو، سوله او خپلواکي انسان ته سکون بخښي، آرام بخښي او هوساينه، ځکه خو هر با احساسه انسان د سولې او خپلواکۍ تېرى دی. په سوله او خپلواکۍ کې د انساني نړۍ د سکون او خوشالۍ راز پروت دی، وين او بيدار قومونه په سوله، خپلواکۍ او امن کې ژوند کوي، سوله او خپلواکي د بشر اړتيا او په سوله کې اوسېدل د ژوندانه مانا ده. ملت له سولې او خپلواکۍ پرته پرمختگ نه شي کولای، اسير ولسونه سوله او خپلواکي نه لري او خپله اراده نه شي تمثيلولای.

هغه ملتونه چې پر بامونو يې د سولې او خپلواکۍ بېرغونه رپاند دي، د سرلورې احساس کوي، هر انسان په سوله او خپلواکۍ کې ژوند کول غواړي، د ژوند ټولې اسانتياوې په سولې پورې تړلي دي او د ژوند هره سوکالي له سولې الهام او سرچينه اخلي.

سوله او خپلواکي د نړۍ د هوساينې روح دی. جگړه د تباهۍ لازمه ده. خپلواکي د انسانانو حقوقو او انساني کرامت ته درناوی دی. اسارت او ښکېلاک د انسانانو د حقوقو پايمالول دي، که مو د سولې او خپلواکۍ پر نعمت شکر وکېښ هوساينه او ښکمرغي د همدې ونې مېوه ده.

هغوی چې په سوله او خپلواکۍ کې ژوند کوي، معنوي ارزښتونه يې په برخه دي، هغوی چې په سوله او خپلواکۍ کې ژوند کوي، سوکالي يې په نصيب ده او هغوی چې سوله او خپلواکي لري، د مادي او معنوي پرمختگونو سالاران دي.

افغانان سوله خوښی او پر خپلواکۍ مين ملت دی. سوله خوښوي، خپلواکي خوښوي او د سولې او خپلواکۍ له قافلې سره ملگرتيا کوي. موږ وايو، پرېږدئ چې د بشريت پر اسمان د سولې او خپلواکۍ کوټرې والوزي، پرېږدئ چې له نړۍ وير او ساندي کډه وکړي، پرېږدئ چې نور تنکي ماشومان د جگړې له توپانه په امن وي، پرېږدئ چې نړۍ د سولې او خپلواکۍ له خوږو برخمنه شي.

آزادي تر باد شاهيـــــــــــــــــه لاتېری کا

چې د بل د حکم لاندې شي زندان شي

په رښتيا چې آزادي له باچاهيه د ډېر ستر ارزښت نوم دی، په ازادۍ کې سوله، امن، سکون او پرمختګ وي، په ازادۍ کې انسان په پوره واک او خپلواکۍ سره ژوند کولی شي، په ازادۍ کې انساني ټولنه د آرام، راحت او هوساينې احساس کوي او هر انسان له خپلو انساني حقوقو برخمن وي.

سوله او خپلواکي ټولنيز ارزښت دی، سوله او خپلواکي د ژوندانه مالګه ده، سوله او خپلواکي د پرمختګ کيلي ده، سوله او خپلواکي د مينې او خلوص هېنداره ده، سوله او خپلواکي د سمون او هوساينې تصوير دی، سوله او خپلواکي د فکر د ازادۍ اروا ده، سوله او خپلواکي د درناوي اصل دی، سوله او خپلواکي د علم او پوهې د ښار دروازه ده، سوله او خپلواکي د ژمنتيا او ارادې ځواک دی، سوله او خپلواکي د تصميم نيولو جوهر دی، سوله او خپلواکي د ټولنې عزت او سرلوړي ده، سوله او خپلواکي د ټولنې شان او شوکت دی، سوله او خپلواکي د ولس ارمان دی او سوله او خپلواکي د يو ملت عزم او اراده ده.

نور اڅی چې د دې عزم او ارادې له قافلې سره روان شو او په ګډه د هوساينې او سوکالۍ ښار ورشو.

د ليکوال چاپ اثار:

- 1 - ترخې خاطر (ناول) چاپ
- 2 - ستوري کيسه کوي (ناول) چاپ
- 3 - د خدای په کور کې (د لنډو کيسو ټولگه) چاپ
- 4 - د ښاپېرو په حرم کې (طنزیه ټولگه) چاپ
- 5 - روحي ناروغ (طنزیه ټولگه) چاپ
- 6 - وزر (د وجيزو ټولگه) چاپ
- 7 - رښتيا به وايي (نثري ټولگه) چاپ
- 8 - د هماغه هندوستان دی (د هند يونليک) چاپ
- 9 - يوزر ويو د ليلونه (ژباړه) چاپ
- 10 - فکر په کار دی (نثري ټولگه) چاپ
- 11 - فولکلوريکه درملنه (چاپ)
- 12 - تولنيز ارزښتونه همدا اثر

مننه او کور وداني

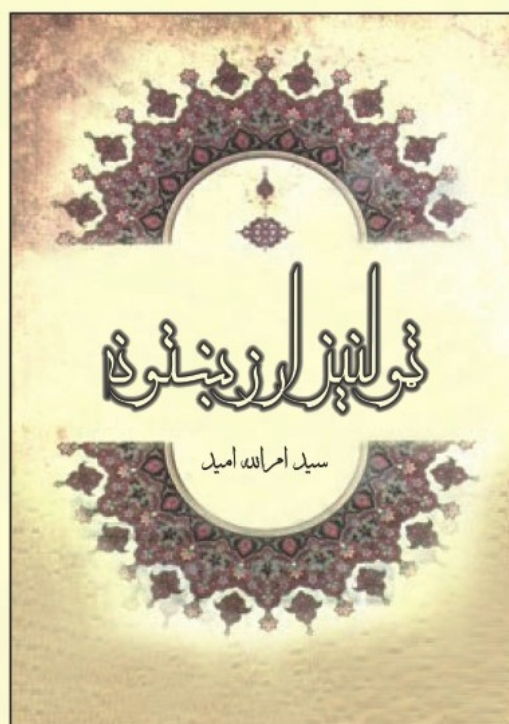
د افغانستان ملي تحريک له هېواد پال او فرهنگپال شخصيت
بناغلي (حميد ناصري) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ
ته يې اوږه ورکړه. ملي تحريک وياړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ
يې پيل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه
په خورا درنښت هيله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو
د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

يو ځل بيا د دې اثر له ليکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو
چې د دې اثر د ليکلو او چاپولو جوگه شول.

په فرهنگي مينه

د افغانستان ملي تحريک

The Social Values

د افغانستان ملي تحريک
www.melitahrik.com

**Sayed Amrullah
Omaid**

د خپرونو لړ: ٦٤

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library